

**FAUNABEHEERPLAN
DEELPLAN
MONITORINGSOORTEN
2020-2026**

FAUNABEHEERENHEID
GELDERLAND

COLOFON

Stichting Faunabeheereenheid Gelderland

Postadres

Wassenaarweg 40
6843 NW Arnhem

Telefoon

085 0208 340

E-mail

gelderland@faunabeheereenheid.nl

Internet

www.faunabeheereenheid.nl/gelderland

Eindredactie

Faunabeheereenheid Gelderland

Vormgeving en opmaak

Natuurlijk! Marketing en Communicatie

Beeldrechten

Natuurlijk! Marketing en Communicatie

Copyright

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch op geluidsband of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Faunabeheereenheid Gelderland

INHOUDSOPGAVE

BEVER	9
1. WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID	10
1.1 Wetgeving	10
1.2 Natura 2000	10
1.3 Provinciaal beleid	11
2. SOORTBESCHRIJVING	12
2.1 Voortplantings- en verblijfplaatsen	13
3. POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING	14
3.1 Trend	15
3.2 Staat van instandhouding	16
4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN	17
4.1 Gewassen	17
4.2 Openbare veiligheid	18
4.2.1 Verkeersveiligheid	18
4.3 Preventieve maatregelen	19
4.3.1 Effectiviteit maatregelen	20
5. BEHEER	21
5.1 Doelstelling bever	21
5.2 Afgelopen beheerperiode	21
5.3 Beheer 2020-2026	21
5.3.1 Ontheffing aanvraag	24
5.3.2 Beheermaatregelen - beverprotocol	25
6. MONITORING	26
DAS	27
1. WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID	28
1.1 Wetgeving	28
1.2 Provinciaal beleid	28
2. SOORTBESCHRIJVING	29
2.1 Voortplantings- en verblijfplaatsen	30
3. POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING	31
3.1 Trend	33
3.2 Staat van instandhouding	35

4.	ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN	36
4.1	Gewassen	36
4.2	Openbare veiligheid	37
4.2.1	Verkeersveiligheid	37
4.3	Preventieve maatregelen	38
4.3.1	Effectiviteit maatregelen	39
5.	BEHEER	40
5.1	Doelstelling das	40
5.2	Afgelopen beheerperiode	40
5.3	Beheer 2019-2025	40
5.3.1	Ontheffing aanvraag	42
6.	MONITORING	45
	GOUDJAKHALS	46
1.	WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID	47
1.1	Wetgeving	47
1.2	Provinciaal beleid	47
2.	SOORTBESCHRIJVING	48
3.	POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING	49
3.1	Populatiegrootte	49
4.	ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN	50
5.	BEHEER	51
5.1	Doelstelling goudjakhals	51
5.2	Afgelopen beheerperiode	51
5.3	Beheer 2019-2025	51
6.	MONITORING	52
	STEENMARTER	53
1.	WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID	54
1.1	Wetgeving	54
1.2	Provinciaal beleid	54
2.	SOORTBESCHRIJVING	55
3.	POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING	56
3.1	Trend	57
3.2	Staat van instandhouding	57

4.	ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN	58
4.1	Gewassen	58
4.2.	Openbare veiligheid en volksgezondheid	59
4.2.1	Verkeersveiligheid	59
4.3	Beschermde inheemse fauna	60
4.4	Preventieve maatregelen	60
5.	BEHEER	61
5.1	Doelstelling steenmarter	61
5.2	Afgelopen beheerperiode	61
5.3	Beheer 2019-2025	61
5.3.1	Ontheffing aanvraag	62
6.	MONITORING	63
WOLF		64
1.	WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID	65
1.1	Wetgeving	65
1.2	Provinciaal beleid	65
1.2.1	Uitvoeringskader fauna gelderland	65
1.2.2	Interprovinciaal wolvenplan	65
2.	SOORTBESCHRIJVING	66
2.1.	Invloed van de wolf op zijn omgeving	67
3.	POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING	68
3.1	Trend	70
3.2	Staat van instandhouding	70
4.	ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN	71
4.1	Veeteelt	71
4.2	Openbare veiligheid	71
4.2.1	Verkeersveiligheid	72
4.3	Preventieve maatregelen	72
5.	BEHEER	73
5.1	Doelstelling wolf	73
5.2	Afgelopen beheerperiode	73
5.3	Beheer 2019-2025	73
5.3.1	Conflictsituaties	74
5.3.2	Aangereden wolven	74
5.3.3	Ontheffingsaanvraag	75
6.	MONITORING	76
LITERATUUR		77

MONITORINGSSOORTEN

Na jarenlange inzet herstelt de natuur. Natuurgebieden zijn meer met elkaar verbonden, de waterkwaliteit is verbeterd en de biodiversiteit krijgt een kans. Soorten die eerst nauwelijks in Nederland voorkwamen, herstellen nu weer met aanzienlijke aantallen.

Met sommige soorten gaat het soms zo goed dat een 'vinger aan de pols' nodig is. Voor deze soorten is dit faunabeheerplan (hierna: fbplan) deelplan monitoringssoorten opgezet. In dit plan komen de bever, das, goudjakhals, steenmarter en wolf aan bod. Ze zijn opgenomen, omdat in de aankomende planperiode verwacht wordt dat deze diersoorten dusdanig schade kunnen veroorzaken dat een vorm van planmatig beheer en/of schadebestrijding noodzakelijk wordt. Het doel van dit plan is niet om populatiebeheer toe te passen, maar om schadegevallen die aandacht behoeven spoedig te adresseren met gepaste maatregelen. Dit plan heeft vaststelling door het bestuur van de FBE en zal, voor de onderdelen waar een ontheffingsverzoek uit voortkomt, ter goedkeuring aangeboden worden aan Gedeputeerde Staten.

Dit is het eerste plan voor deze diersoorten. Maatschappelijk krijgen deze diersoorten veel aandacht. Zo worden er politieke discussies gevoerd over de terugkeer van de wolf. Veel meningen en emoties zijn verbonden aan de wolf. Des te belangrijker is het om goed te monitoren en te anticiperen op mogelijke ontwikkelingen en wanneer noodzakelijk verantwoord beheer toe te passen wanneer dit nodig wordt geacht.

De Wet Natuurbescherming (hierna aangeduid als Wnb) is de wet die de bescherming van soorten regelt. In de Wnb zijn de monitoringssoorten in het wild levende dieren die vallen onder de bescherming van de Habitatrichtlijn of Wnb, die in beginsel niet opzettelijk mogen worden gedood. Voor bestrijding van schade door monitoringssoorten zijn er meerdere juridische instrumenten. De ontheffing, als bedoeld in artikel 3.8 van de Wnb, kan verleend worden aan een FBE. Dit fbplan is de grondslag voor deze ontheffing. Waaraan een fbplan moet voldoen staat in artikel 3.12 van de Wnb, aangevuld door artikelen 3.77, 3.78 en 3.79 van de Omgevingsverordening van Gelderland. Bij het fbplan hoort een ontheffingsaanvraag.

Om tot een evenwichtig fbplan te komen is overleg geweest tussen verschillende deskundigenorganisaties, zoals de Zoogdierverseniging, Das & Boom en Wolven in Nederland. Zij hebben allen hun input kunnen leveren voor dit fbplan. Daarnaast zijn de geledingen uit het FBE bestuur en de WBE's gevraagd mee te denken en input te leveren voor dit fbplan.

faunabeheereenheid
GELDERLAND

MODULE BEVER

In de afgelopen decennia zijn in Nederland, ook in Gelderland, bevers uitgezet. De bever is een icoonsoort. Het dier spreekt tot de verbeelding, vervult een ecologische sleutelrol en is een voorbeeld van succesvol natuurherstel. De populatie ontwikkelt zich en laat een stijging zien. De verwachting is dat de populatie binnen afzienbare tijd voor knelpunten, door bijvoorbeeld burchten te bouwen in waterkeringen, kan zorgen. Deze knelpunten zijn toegelicht in dit fbplan.

1. WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID

1.1 WETGEVING

De bever valt onder de Europese bescherming van de Habitatrichtlijn (1992), bijlage IV. In de landelijke wetgeving is de bever beschermd door de Wnb, artikel 3.5. De IUCN-status van de bever is "Near threatened", ook wel gevoelig. Tevens staat de bever op de rode lijst. Voor alle Rode Lijstsoorten is de verplichting tot het behoud en herstel van de Staat van Instandhouding (hierna: Svl), deze dient gunstig te zijn, expliciet in artikel 1.12, eerste lid onder c van de Wnb, vastgelegd.

Als er dusdanige problemen zijn is het mogelijk om over te gaan op verboden handelingen. In artikel 3.8, lid 5, Wnb staat dat er uitsluitend ontheffing of een vrijstelling verleend kan worden, indien er geen andere bevredigende oplossingen bestaan, er een wettelijk belang geschaad is en Svl gunstig is en de maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding.

1.2 NATURA 2000

Er zijn in Gelderland Natura 2000-gebieden waar de bever als instandhoudingsdoelsoort is aangewezen. In deze gebieden zijn er beperkte mogelijkheden tot ontheffingverlening. In Natura 2000-gebieden Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem en Lingegebied, Diefdijk-Zuid en de Rijntakken¹ gelden er instandhoudingsdoelstellingen voor de bever.

Natura 2000-gebied	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Doelstelling populatie
Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem en Lingegebied	=	=	>
Diefdijk-Zuid	=	=	>
Rijntakken	=	>	>

Doelstelling voor leefgebied en/of omvang populatie:

= *behoud*

> *uitbreiding/verbetering*

Omgang bever doelstellingen in Natura 2000-gebieden

De doelstellingen van de beheerplannen zullen in dit plan gewaarborgd blijven. In natuurgebieden worden geen beheermaatregelen beoogd, zolang er geen strijd is met het wettelijke belang openbare veiligheid. Als dit wettelijk belang wel in het geding komt kunnen maatregelen getroffen worden.

¹ Bestaat uit deelgebieden: Uiterwaarden IJssel, Uiterwaarden Neder-Rijn, Gelderse Poort en Waal

1.3 PROVINCIAAL BELEID

Uitvoeringskader Fauna Gelderland (februari 2019)

"De bever heeft een belangrijke rol in de Gelderse natuur, het is een soort van de Europese habitatrichtlijn en het dier is in de Gelderse Rijntakken aangemerkt als een doelsoort. De ontwikkeling van de bever is succesvol en zijn aanwezigheid wordt steeds beter zichtbaar. Waterbeheerders merken de gevolgen van de succesvolle hervestiging van de bever door beverdammen en burchten, afgeknaagde bomen of holen en gangen in oevers of onder infrastructuur zoals wegen. In toenemende mate worden preventieve maatregelen getroffen en worden de risico's van ondergravingen betrokken in het ontwerpstadium. Ook in het reguliere beheer wordt rekening gehouden met de (mogelijke) aanwezigheid van de bever, daartoe is een gedragscode opgesteld. De in Gelderland actieve waterschappen zijn, gezamenlijk met Rijkswaterstaat en de FBE een verkenning gestart naar verdergaande maatregelen. Graverij in waterkeringen, inclusief de beschermingszone, verzwakt de kering en vormt daarmee een veiligheidsrisico. Graafoctiviteiten van de bever in waterkeringen zijn daarom niet acceptabel. Waterbeheerders moeten ingrijpen zodra dergelijke activiteiten worden gesignaleerd. De ervaringen uit Limburg leren dat er nog maar zeer beperkte mogelijkheden zijn om weggevangen bevers elders onder te brengen. Dat zal in Gelderland niet anders zijn en doden van bevers is dan onvermijdelijk. De onderbouwing voor dergelijke verdergaande maatregelen dient plaats te vinden in een fbplan. Wij zullen als voorwaarde stellen dat dit vooralsnog enkel door professionele faunabeheerders kan plaatsvinden. Bevers kunnen ook schade veroorzaken aan gewassen of door hun aanwezigheid vernatting veroorzaken. Wij zien daarin vooralsnog geen aanleiding voor het toestaan van verdergaande maatregelen maar zullen dit zo nodig per geval beoordelen."

2. SOORTBESCHRIJVING

De bever is het grootste knaagdier van Europa met een romplengte 70 tot 100 cm en een gewicht 15 tot 35 kg. Vrouwtjes zijn iets groter dan mannetjes. De bever leeft solitair of in een kleine familie en is doorgaans monogaam. Bevers worden in het wild gemiddeld 8 tot 10 jaar. Na 3 jaar zijn ze volwassen en ze hebben gewoonlijk een nest van 2 tot 4 jongen. In de zomer komen de jongen, die in een hol of burcht worden geboren, naar buiten. Ze verlaten veelal aan het eind van hun tweede jaar de familiegroep om op zoek te gaan naar een partner en een nieuw territorium. Daarbij kunnen grote afstanden langs water tot wel 100 kilometer worden afgelegd.

<i>Paartijd:</i>	<i>januari en februari</i>
<i>Draagtijd:</i>	<i>105 dagen</i>
<i>Werptijd:</i>	<i>mei of juni</i>
<i>Kraamperiode:</i>	<i>mei t/m augustus</i>

De bever leeft territoriaal in familieverband. Deze familie kan bestaan uit het ouderlijk paar met hun jongen tot 2 jaar oud. Het mannetje en vrouwtje blijven hun hele leven bij elkaar. Er zijn ook territoria van eenlingen. Volwassen bevers zijn trouw aan hun territorium. Territoria worden fel tegen bevers uit andere families verdedigd. In het territorium en vooral langs de grenzen worden geurmerken, met het zo geheten bevergeil, afgezet.

's Winters bestaat het voedsel voornamelijk uit bast en twijgen van houtige gewassen en wortelstokken van (water)planten (bijvoorbeeld van waterlelie). Van de boom- en struiksoorten worden voornamelijk de zachte soorten gekozen zoals populier, wilg en abeel. In het zomerseizoen wordt dit menu aangevuld met kruidachtige land- en waterplanten.

De bever leeft in het overgangsgebied van allerlei zoete wateren en land: moerassen, langs beken, rivieren, meren en kanalen. Voor de bever is de aanwezigheid van goed bereikbare bomen en struiken op de oever een vereiste. Sterk begraasde oevers zijn onaantrekkelijk omdat hierdoor de houtige gewassen en kruiden ontbreken. De wateren in het leefgebied mogen niet opdrogen of tot de bodem bevroren. Bevers lijken weinig eisen te stellen aan de waterkwaliteit. Ze zijn bovendien in staat om de waterhuishouding te beïnvloeden en zo hun eigen gewenste habitat te realiseren. In kleinere beeksystemen met natuurlijke waterdynamiek bouwen bevers dammen, waardoor bevervijvers kunnen ontstaan. In snelstromende beken worden meerdere dammen achter elkaar aangelegd, waardoor terrassen ontstaan. In deze gebieden zijn het echte landschapsvormers. Dergelijke bevervijvers kunnen na verloop van tijd ook weer worden verlaten, waardoor een meer dynamisch landschap ontstaat. In wateren met een meer stabiele en voldoende diepe waterstand worden meestal geen dammen gebouwd.

Bron: Zoogdiervereniging, RVO.nl, BIJ12

2.1 VOORTPLANTINGS- EN VERBLIJFPLAATSEN

Burchten en holen. In hoeverre een bever gebruik maakt van een hol of een burcht hangt af van de vorm en samenstelling van de oever. Daarnaast speelt de intensiteit van het gebruik van het verblijf een rol. Als een bever zich ergens vestigt, begint hij over het algemeen met het graven van een hol onder de waterlijn. Na enkele meters graaft hij omhoog om boven het grondwaterpeil uit te komen. In het droge deel van de oever graaft hij een kamer uit. Is de oever hoog en kleiig dan kan het dak in stand blijven en spreken we van een hol. Is de oever relatief laag en zanderig dan stort het dak van de kamer meestal al na korte tijd in en wordt het gat met takken en modder afgedekt. Dan wordt het een burcht genoemd. Door jarenlang gebruik kan het dak van een hol als-nog instorten en het een burcht worden.

Een burcht of hol wordt jaarrond gebruikt. In de periode mei tot en met augustus is de burcht of het hol in gebruik als plaats om jongen groot te brengen (voortplantingsplaats). Buiten die periode is de burcht in gebruik als vaste rust- en verblijfplaats.

Leger. Legers worden jaarrond, maar vooral 's zomers gebruikt als dag rustplaats en bestaan uit een uitholling op de oever, soms met houtsnippers gestoffeerd. Legers bevinden zich vlak langs de oever onder dichte struiken en bramen, waardoor ze lastig te vinden zijn. Bij verstoringen of bij hoogwater kunnen de dieren ook gebruik maken van dit soort ligplaatsen. Legers worden niet gezien als vaste rust- en verblijfplaatsen, maar als een element dat behoort tot de functionele leefomgeving van een voortplantingsplaats of vaste rust- en verblijfplaats.

Doorgaans zijn er meer burchten en/of holen in een territorium aanwezig, die tegelijkertijd in gebruik zijn door de gehele familie. Ook kunnen er kleinere, door jongen gebouwde burchten nabij de ouderlijke burcht aanwezig zijn. In gebieden met sterk wisselende waterstanden worden burchten en/of holen op verschillende niveaus langs de oever gebouwd. Tijdens hoogwater kunnen bevers langs de rivieren op de hoger gelegen plaatsen in korte tijd hoogwaterburchten aanleggen, die later bij het vallen van het water weer worden verlaten. Pas als het dak van een burcht geheel ingestort is kan ervan uit gegaan worden dat de burcht verlaten is.

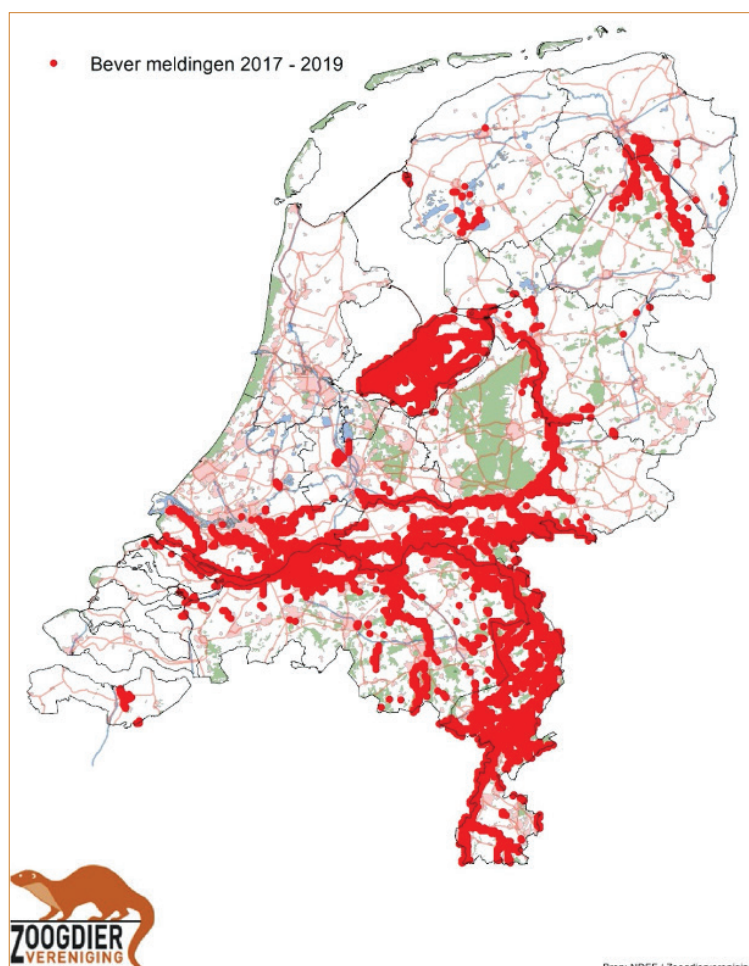
Vaak wordt een burcht voor zowel voortplanting als overwintering gebruikt. Ook kan het zijn dat de burcht waar de jongen geboren zijn niet dezelfde is als de belangrijkste burcht voor de winter. Per jaar kan dit verschillen. Holen worden in bijna alle aanwezige steile oevers van een territorium gegraven. Omdat de ingang ruim onder de waterlijn ligt zijn ze moeilijk waar te nemen. Als het dak van dit hol instort, dekken de bevers het ontstane gat af met takken en modder, zodat een burcht kan ontstaan. Holen die in dijken zijn gegraven in een periode van hoogwater kunnen niet aangemerkt worden als een vaste rust- en verblijfplaats. De bever zal daar slechts tijdelijk aanwezig zijn. Na het zakken van het water is het hol ongeschikt, omdat er niet meer een vanuit het water toegankelijke ingang is en de bever weer terug zal keren naar zijn oorspronkelijke burcht of hol.

Bron: Rapport Arcadis (PS2018-372), Zoogdiervereniging

3. POPULATIEGROOTTE EN –ONTWIKKELING

Rond 1900 dreigde de Europese bever op wereldschaal uit te sterven, ten gevolge van vervolging. De totale populatie werd geschat op nog maar 1.200 exemplaren en deze waren verdeeld over acht aparte gebieden: van Zuid-Noorwegen en de benedenloop van de Rhône tot Mongolië. In de loop van de vorige eeuw werd het oorspronkelijke verspreidingsgebied weer hersteld door betere bescherming en herintroducties. Dit proces van herstel gaat in Europa nog steeds door.

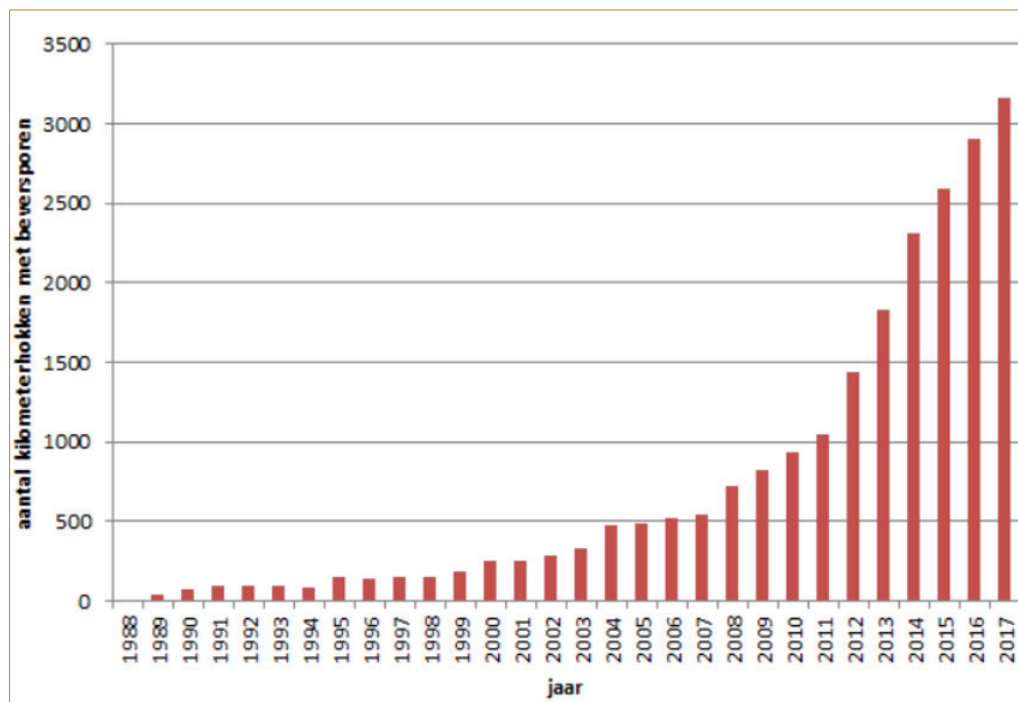
De laatste oorspronkelijke Nederlandse bever werd in 1826 doodgeslagen langs de IJssel bij Zalk. Vanaf 1988 werden bevers uit Oost-Duitsland losgelaten in de Biesbosch. In de winter 1990/91 ontsnapten bevers uit Natuurpark Lelystad. In 1992 bereikten de eerste bevers Nederland op eigen kracht, namelijk in Limburg, vanuit een in de Eifel geherintroduceerde populatie (met Poolse herkomst). Vervolgens werden, in vervolg op de Biesbosch, op meer plaatsen in Nederland bevers losgelaten: Gelderse Poort (vanaf 1994), Blauwe Kamer (1996), Limburg (2002-2004), grensgebied Drenthe-Groningen (vanaf 2008). In Figuur 1 is de verspreiding weergegeven van bevers. Hier is te zien dat de bever gesignaleerd is in het gehele Gelderse rivierengebied.

Figuur 1 Verspreiding van de bever in Nederland van 2017-2019 (Bron: Nationale Database Flora en Fauna/Zoogdiervereeniging)

3.1 TREND

Uit Figuur 2 komt goed naar voren dat de bever nog steeds toeneemt in verspreiding. Over de periode 2012-2014 is er een toename van 30% per jaar. In de periode 2015-2017 is die toename echter afgenomen naar bijna 11% per jaar. Het is even afwachten of het hier gaat om een blijvend lager niveau van groei, of dat het een tijdelijke dip betreft. De populatie blijft in ieder geval nog steeds groeien. Aangezien in grote delen van Nederland nog geschikte habitat aanwezig is, wordt verwacht dat de groei in verspreiding (en dus aantallen) verder doorzet. Dankzij herinrichting van beeksystemen en natuurontwikkeling wordt het landschap zelfs steeds geschikter voor bevers (Zoogdiervereniging, 2018(1)).

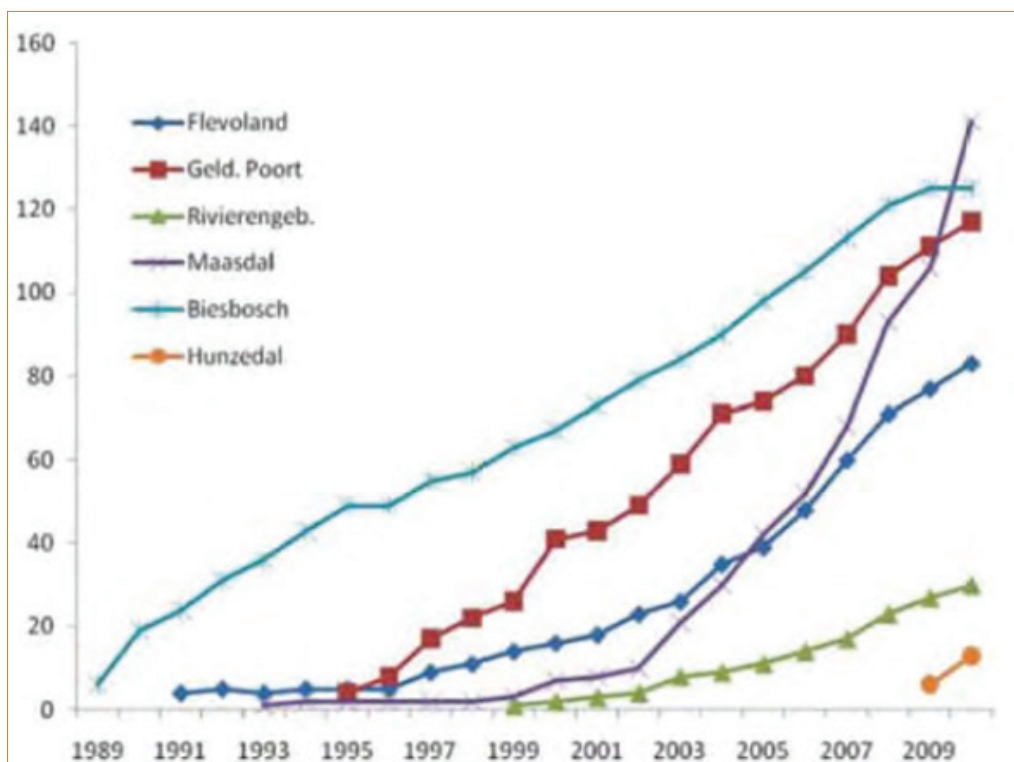

Figuur 2 Ontwikkeling in het aantal kilometerhokken in Nederland met beversporen in de periode 1988-2017. De jaren 2009 en 2010 zijn geïnterpoleerd. (Bron: Zoogdiervereniging, 2018(1)).

Rond 2010 waren er ca. 1.000 bevers in Nederland en in 2017 was dit opgelopen naar meer dan 3.000. De populatie steeg derhalve ca 20% per jaar. Kurstjens & Niewold (2011) schatten het aantal bevers in 2035 op rond de 7.000-10.000 Nederlandse dieren. Er vanuit gaande dat een aanzienlijk deel van deze toename zal plaatsvinden in de recente bezette gebieden, mag worden verwacht dat de oorspronkelijke deelpopulaties steeds sterker versmelten en de onderlinge uitwisseling daarmee verder zal toenemen.

Er waren vijf individuele beverpopulaties die elk zijn terug te leiden tot hun oorspronkelijke uitzettingsgebied. Als gevolg van de landelijke toename zijn dit inmiddels twee deelpopulaties met enkele dieren in Zeeland en Friesland. Op den duur zal er sprake zijn van een landelijke populatie (ook genetisch).

Ook voor de provincie Gelderland geldt dat de beverpopulatie aan het groeien is, er zijn inmiddels populaties langs de Rijn, Waal en IJssel. Deze populatie is ontstaan door uitzetting in de Gelderse Poort. In Figuur 3 is de groei van deze populatie te zien. Elke bever(deel)populatie laat een stijgende trend zien.

Figuur 3 Ontwikkeling van het geschatte aantal bevers in de verschillende Nederlandse deelpopulaties (Bron: BIJ12). De curve 'Geld. Poort' laat de groei van de bever in de Provincie Gelderland zien.

3.2 STAAT VAN INSTANDHOUDING

Provincie Gelderland heeft Arcadis (2018) de opdracht gegeven om de SvI in kaart te brengen van o.a. de bever. Zij beoordelen dat de staat van instandhouding van de bever in Gelderland nog ongunstig is, maar verbeterend. In de huidige situatie (2018) is het verspreidingsgebied, kwaliteit van het leefgebied en toekomstperspectief als gunstig beoordeeld. De populatieomvang is nog ongunstig – ontoereikend. De verwachting is dat de staat van instandhouding op provinciaal niveau binnen enkele jaren zal zijn veranderd in 'gunstig'. Ook is de genetische samenstelling in de deelpopulaties nog van dien aard, dat er op dit moment nog geen sprake is van een gezonde, levensvatbare populatie. Ook op dit aspect is binnen enkele jaren verbetering te verwachten. De verwachting is, berekend met een extrapolatie (Dijkstra & Hollander, 2016), dat deze gunstige staat in 2020 bereikt is.

In de door het Ministerie van LNV in 2018 opgestelde handreiking "Herintroductie van diersoorten in Nederland", geadresseerd aan de voormalige gedeputeerde van provincie Gelderland, wordt stilgestaan bij de staat van instandhouding van de bever op nationaal niveau. Zij hebben beoordeeld dat de staat van instandhouding van de bever in Nederland gunstig is. Dit is beoordeeld ten grondslag van een wetenschappelijk rapport opgesteld door Alterra (Status van de Bever in Nederland) en bevestigd in een beoordeling van de IUCN/SSC Re-introduction Specialist Group.

4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

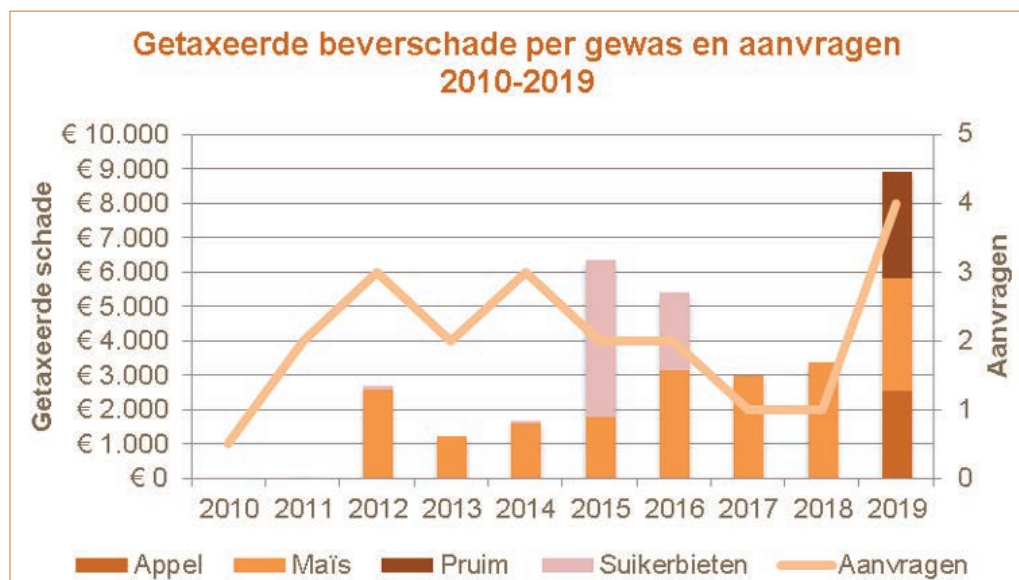
De bever valt onder de bescherming van de Wnb, art. 3.5 Habitatrichtlijnsoorten. Een ontheffing kan alleen aangevraagd worden als belangen, zoals gesteld in art. 3.8, lid 5, Wnb, geschaad zijn. De historie van de geschade belangen is hieronder uitgewerkt.

4.1 GEWASSEN

Bij schade aan (landbouw)gewassen spreekt men van belangrijke schade, gesteld door het provinciale beleid (Uitvoeringskader Fauna Gelderland februari 2019), als de schade binnen een WBE groter of gelijk is aan €500 euro. Daarnaast moet een soort in heel Gelderland in één jaar meer dan €10.000 schade aan gewassen hebben veroorzaakt. Concreet betekent dit dat voor de eerste schademeldingen nog geen ontheffing beschikbaar is, omdat hoogstwaarschijnlijk nog niet is voldaan aan de drempel van €10.000.

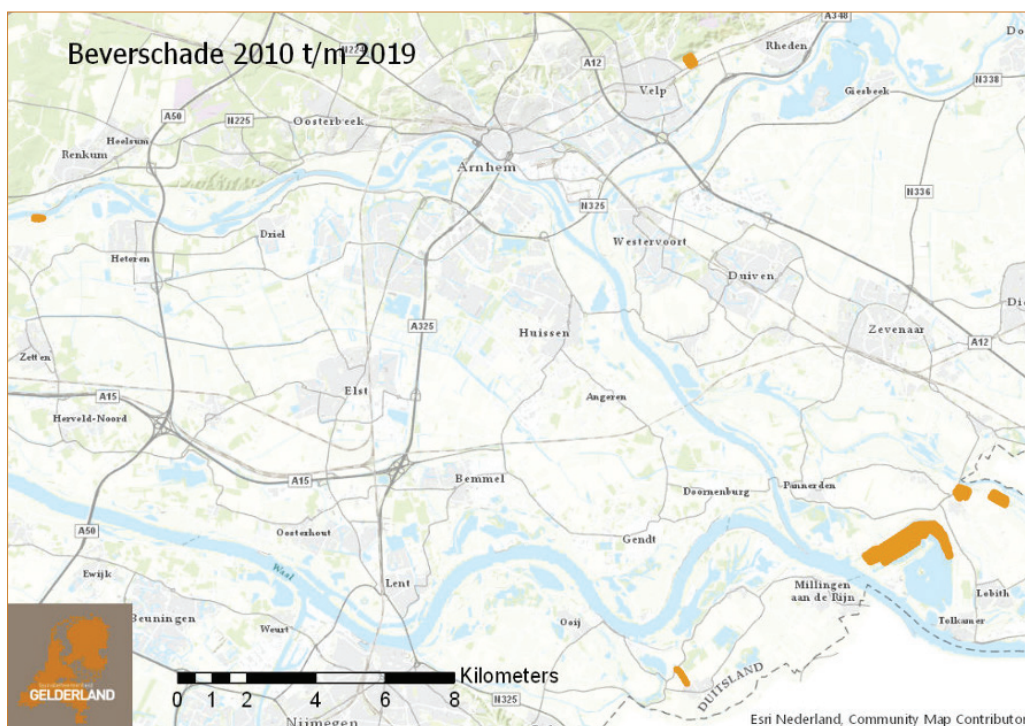
Grondgebruikers kunnen een tegemoetkomingsaanvraag van schade (in het geval van de bever: vraatschade) indienen bij BIJ12 Faunazaken. Zij beoordelen of een grondgebruiker recht heeft op een tegemoetkoming. Een grondgebruiker dient wel eerst preventieve maatregelen te nemen (zie PreventieKit – Module Bevers en beverratten). Een perceel waarin schade verwacht wordt mag bijvoorbeeld met een Bever-werend raster worden afgesloten.

Bever schade aan landbouwgewassen was van 2009 t/m 2011 zeer beperkt in Gelderland (Figuur 4) en steeg niet boven de €120 getaxeerde schade uit. Bevers hebben de afgelopen tien jaar schade veroorzaakt aan twee gewassen, maïs (snij en korrel) en suikerbieten. In 2015 steeg de getaxeerde schade boven de €6.000, waarna de schade halveerde in 2017 en 2018, maar in 2019 weer sterk steeg. Het gaat tot nu toe om incidentele schadegevallen, bijna allemaal geconcentreerd in het gebied de Bijland.

Figuur 4 Getaxeerde beverschade per gewas en aantal tegemoetkomingsaanvragen per beleidsjaar van 2010 t/m 2019
(Bron: BIJ12)

De beverschade is tevens weergegeven op kaart (Figuur 5). Dit zijn de schades waarvan de coördinaten bekend zijn, dit is dus geen volledig overzicht. Beverschade is voornamelijk beperkt tot de Gelderse Poort.

Figuur 5 Beverschade 2010 t/m 2019

4.2 OPENBARE VEILIGHEID

Bevers kunnen middels natschade (gebieden laten onderlopen met water) en graafschade een gevaar veroorzaken voor de openbare veiligheid. Onder openbare veiligheid valt verkeersveiligheid (directe dreiging) en ondergravingen van dijklichamen en waterkeringen (indirecte dreiging). De bever vormt voornamelijk indirecte dreigingen. Een indirecte bedreiging is wanneer gevaren ontstaan, als gevolg van het gedrag van dieren. Het gaat hier veelal om het graven van holen en gaten in (infrastructurele) dijklichamen of in taluds van waterkeringen, waterbergingen en spoordijken. De aanleg van een dam in een watergang kan bijvoorbeeld voor gevaarlijke situaties zorgen.

Bij Waterschap Rijn & IJssel, Vallei & Veluwe en Rivierenland zijn de gemaakte schadekosten voor Gelderland geïnventariseerd. Er zijn sinds 2014 74 problemen vastgelegd, wat een inzet vergde van 350 manuren en voor meer dan €35.000 herstel- en beheermaatregelen zijn getroffen. De kosten zijn echter nog veel hoger, omdat er bijvoorbeeld ook meerdere beaver deceivers zijn geplaatst. Daarnaast zijn veel van de herstel- en beheermaatregelen niet vastgelegd en/of uitgedrukt in geld en uren, omdat deze meegenomen worden in het reguliere beheer. Onder deze problemen liggen veelal ontheffingen.

De problemen/schade betreft voornamelijk:

Beverburchten, beverdammen, graverijen, oeverholten en water opstuwing.

Genomen herstel- en beheermaatregelen:

Aangepast baggerregime, plaatsing beaver deceiver, dam verlaagd of verwijderd, preventief bomenkap, verwijdering begroeiing, plaatsen van gaas, hol uitgegraven, kering hersteld, monitoring en herstel bouwwerken (bijv. vistrap).

4.2.1 Verkeersveiligheid

Van 2011 t/m heden zijn er 22 meldingen in FRS (Fauna Registratie Systeem) geregistreerd van aangereden bevers (Tabel 1, volgende pagina). Doordat de beverpopulatie toeneemt is de verwachting ook dat het aantal aanrijdingen zal toenemen.

Tabel 1 Aantal aangereden bevers van 2011 t/m 2019	
Jaar	Aantal aangereden bevers
2011	1
2015	3
2017	3
2018	6
2019	9

4.3 PREVENTIEVE MAATREGELEN

Aangepast oeverbeheer

Schade kan voorkomen of verminderd worden door een strook langs de oever uit landbouwkundig beheer te halen en ruigte en bomen en struiken te laten ontstaan. Een dergelijke strook moet minimaal 10 tot 20 meter breed zijn. In een gebied met veel schadegevoelige gewassen is het de overweging waard om op een deel van de oever juist suikerbieten te telen voor de bevers. Dat kan een dusdanig aanzuigende werking hebben dat de overige percelen met rust worden gelaten. Voor ieder territorium moet dan wel een beverakkertje gecreëerd worden, omdat ze zeer territoriaal zijn. Waarschijnlijk volstaat een strook van 20 bij 10 meter met suikerbieten langs de oever om schade elders in het territorium te voorkomen (BIJ12, 2019).

Afrastering

Schade veroorzaakt door bevers door het aanvreten van landbouwgewassen of fruit- en boomkwekerijen is onder andere te voorkomen door fysieke barrières. Wanneer het perceel niet direct aan de waterkant of burcht grenst volstaat een raster tot op grondniveau. Bij afrastering tot aan de oever bestaat de mogelijkheid dat bevers tunnels graven vanaf de waterkant onder het hekwerk door. Bij afrastering die direct aan de waterkant geplaatst wordt moet een hekwerk tot 120 cm onder de grond geplaatst worden (BIJ12-Faunazaken, 2019; Link, 2004).

Manchetten

Voor boom en fruitkwekerijen is het plaatsen van manchetten om de boomstam een effectieve maatregel tegen vraat (BIJ12-Faunazaken, 2019; Czech, 2005). Bescherming van de bomen tot 40 meter van de waterkant is hierbij meestal voldoende (Czech, 2005; Kamczyc, 2016). Manchetten van gaas voorkomt het schillen en doorknagen van de stam. Door het gebruik van open gaas is er ook geen risico op ziektes en rottingsverschijnselen.

Beaver deceiver

Om het waterpeil te kunnen blijven regelen, zonder de dam te verwijderen kunnen er zogenaamde beaver deceivers geplaatst worden. Dit is een buis die ervoor zorgt dat het water afgevoerd kan worden. De buis is van pvc, heeft een diameter van ca. 30 cm en beschikt over perforaties met een gaaswerk zodat de bever de buis niet dicht kan maken met bijvoorbeeld zand en klei (BIJ12, 2019).

Gaasbekleding en betonbekleding

Soms kiezen waterbeheerders (Waterschappen/Rijkswaterstaat) ervoor om tijdens het herstel van dijklichamen preventieve maatregelen als gaasbekleding of betonbekleding (stortsteen) toe te passen. De maatregel gaasbekleding kost zo'n €9 a €15 per vierkante meter, de (bandbreedte) kosten van steenbestorting ligt tussen de € 200 tot € 625,-per strekkende meter.

Maatschappelijke acceptatie

Naast de mogelijkheden op het gebied van preventie en beheer kan ook het faciliteren van de maatschappelijke acceptatie een bijdrage leveren aan een positieve relatie tussen mens en dier. Denk hierbij aan het faciliteren van schadevergoedingen, goede voorlichting en actief inspelen op eventueel groeiend onvrede.

4.3.1 Effectiviteit maatregelen

Er zijn meerdere mitigerende maatregelen die toegepast kunnen worden. Veel van deze maatregelen zijn in het verleden ook al eens toegepast en bieden een goede oplossing voor de ontstane problemen. Als er problemen ontstaan zijn dit altijd maatwerk situaties, dus op voorhand kan niet gezegd worden dat alle maatregelen even effectief zijn. Deze situaties dienen ieder individueel beoordeeld te worden, om zo tot de juiste aanpak te komen. Dit kan door te werken middels een escalatieladder, toegelicht in het volgende hoofdstuk.

5. BEHEER

Bevers kunnen verschillende soorten schades aanrichten: natschade, vraatschade en graafschade. In deze gevallen is er behoefte aan planmatig beheer. Voor het beheer zijn er doelstellingen opgesteld. De doelstellingen zijn afgeleid van de eerder benoemde wettelijke belangen.

5.1 DOELSTELLING BEVER

Gelinkt aan wettelijke belangen:

- In het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats;
- Ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;
- In het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten.

5.2 AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Tot heden is er via de FBE geen ontheffing verleend voor het beheren van bevers of beverbouwwerken.

Waterschap Rivierenland heeft wel een RVO-ontheffing voor het verwijderen van problematische beverbouwwerken binnen het kader van openbare veiligheid. Daarnaast is in 2017 nog een ontheffing verleend voor het verstoren en beschadigen/verwijderen van voortplantings- of rustplaatsen. Dit voor de herinrichting van natuur binnen Natura 2000-gebied Rijntakken voor ecologische en landschappelijke overwegingen. In 2018 is er tevens een ontheffing verleend voor de uitbreiding van een steenfabriek in Aalst, het ging hier enkel om verstoring.

5.3 BEHEER 2020-2026

Door de groeiende beverpopulatie is de verwachting dat beheer noodzakelijk wordt in de aankomende planperiode. De FBE zal een generieke jaarrond ontheffing aanvragen bij de provincie, zodat het mogelijk is om te handelen bij schade veroorzakende bevers. Voor de wettelijke belangen schade aan gewassen e.d. en aantasting van wilde flora en fauna is er geen mogelijkheid tot ontheffing als het gaat om het vernielen en/of beschadigen van voortplantingsplaatsen en/of rustplaatsen en voor het vangen en/of doden van de bever. Zoals bepaald in de Uitvoeringskader Fauna Gelderland (februari 2019). Er is wel een mogelijkheid tot ontheffing binnen het belang landbouw als het gaat om aantastingen van het functioneel leefgebied, bijvoorbeeld het verwijderen van een dam. Vooropgesteld dient te worden dat er pas ingegrepen zal worden indien er sprake is van (dreigende) ernstige schade. Uit jurisprudentie blijkt dat een bedrag van €250 euro per schadegeval als belangrijke schade in de zin der wet kan worden aangemerkt. Preventieve en mitigerende maatregelen hebben altijd de voorkeur op het actief verjagen of doden van bevers. Hierin wordt een escalatieladder gevolgd. Zodoende is er een escalatieladder die gevolgd dient te worden.

Escalatieladder

(1) Op plekken waar bevers ongewenst zijn worden beheerders/eigenaren geacht ze te weren door de inzet van preventieve maatregelen. Voor dreigende gewasschade is de PreventieKit – Module Bevers en beverratten van BIJ12 Faunazaken leidend. Bij dreigende schade aan de openbare veiligheid wordt er ingezet op de preventieve maatregelen zoals beschreven in het beverprotocol van de Gelderse waterschappen².

² www.waterschaprivierenland.nl/mgd/files/beverprotocol.pdf

(2) Dammen zijn een functioneel onderdeel van het leefgebied van de bevers. Het verwijderen daarvan mag dan ook enkel ontheffingsvrij indien de dam zijn functionaliteit heeft verloren. Dit vraagt om een deskundige beoordeling waarbij rekening wordt gehouden met zowel de burcht, dagrustplaats als het foerageergebied. Er zal eerst beoordeeld dienen te worden of preventieve of mitigerende maatregelen volstaan. Er wordt verwacht van de beheerders dat zij hier vooraf aandacht aan besteden en middels een analyserende rapportage aantonen dat het verwijderen van een dam geen invloed heeft op de burcht(en), dagrustplaats of foerageergebied en dat dit door een deskundig persoon³ wordt beoordeeld. Indien mitigerende maatregelen niet voldoende zijn kunnen beheerders (eigenaren) een machtiging aanvragen om dit onklaar te maken, te verjagen en/of te verontrusten.

(3) Burchten kunnen gebouwd worden op locaties waar het in strijd is met bijvoorbeeld de openbare veiligheid (waterveiligheidsproblemen). Hier dient ook de afweging gemaakt te worden of middels mitigerende maatregelen problemen verholpen kunnen worden of dat het verwijderen van de burcht noodzakelijk is. Er wordt tevens verwacht van de beheerders dat zij hier aandacht aanbesteden en middels een analyserende rapportage aantonen wat de (on)mogelijkheden zijn om het probleem te verhelpen. Indien na nauwkeurige beoordeling (van een deskundige) blijkt dat de burcht verwijderd dient te worden kunnen beheerders een machtiging aanvragen om dit onklaar te maken, te verjagen en/of te verontrusten.

(4) Als mitigatie of verjagen niet volstaat kan er overgegaan worden op het wegvangen van bevers en het verwijderen/beschadigen van verblijfplaatsen. Dit kan enkel onder strikte voorwaarden zoals gesteld wordt in de ontheffing. Bij het wegvangen wordt eerst afgewogen of herplaatsingen mogelijk zijn. De beheerder dient zich hierin te verdiepen. Vooraf dient een werkplan op te worden gesteld in overleg met een deskundige. In dit plan worden de volgende gegevens uitgewerkt:

- Actuele en lokale beverpopulatiegegevens,
- huidig leefgebied,
- potentieel leefgebied waar nog geen bevers leven,
- knelpunten- en kansanalyse.

Bij het wegvangen van bevers worden door de beheerder aangewezen muskusrattenvangers ingezet. De beheerder is hiervoor verantwoordelijk. De provincie is bevoegd gezag en uiteindelijk degene die besluit of er daadwerkelijk een probleem is.

(5) Indien het wegvangen en verplaatsen van bevers niet meer mogelijk is, omdat alle gebieden opgevuld zijn (hieraan ligt een bovenstaand werkplan ten grondslag), is het mogelijk om over te gaan tot het doden van de bever. Dit gebeurt echter onder strikte voorwaarden en zal nauw afgestemd worden met beheerder, FBE en provincie.

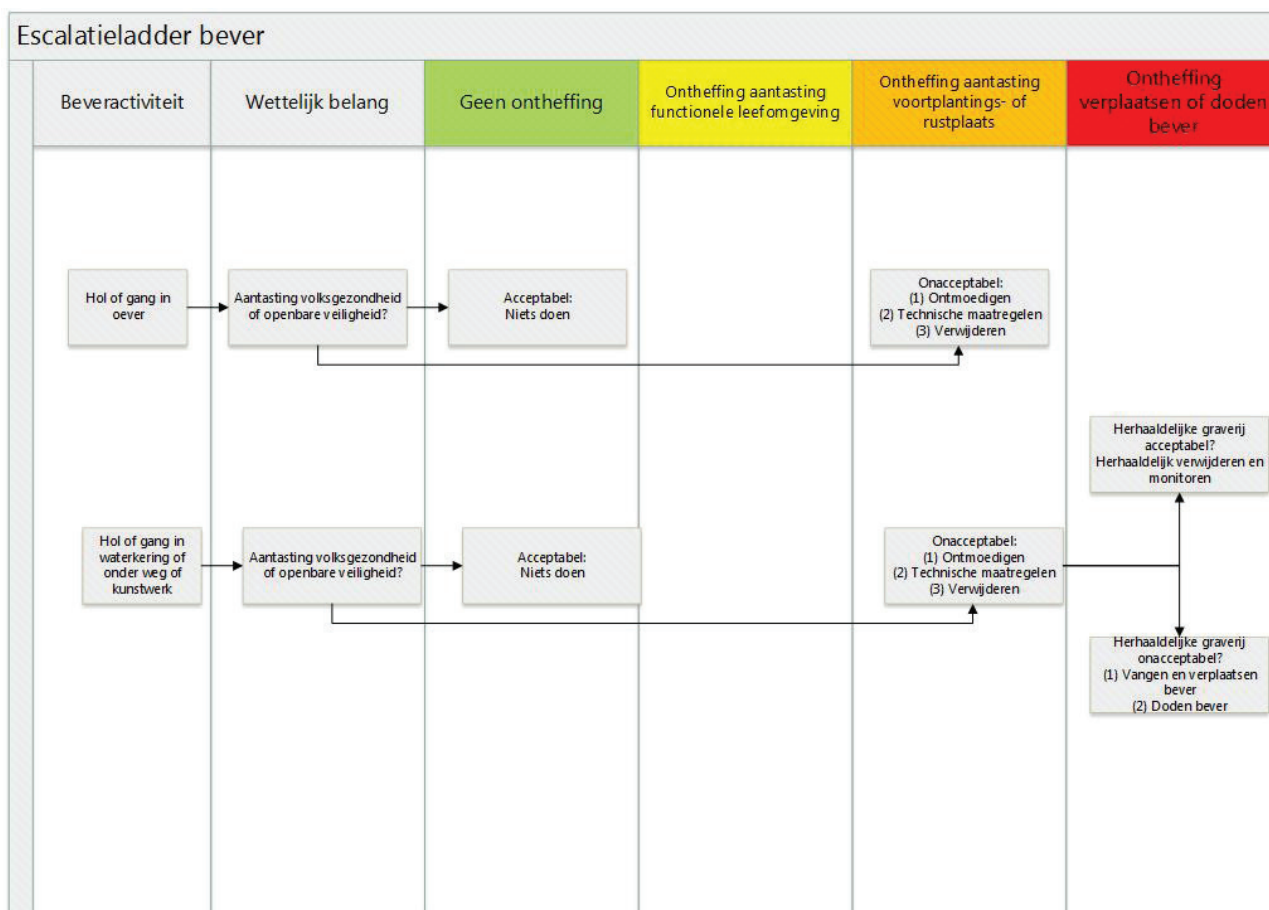
³ De provincie Gelderland verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie, habitats en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en ((soort)specifieke) ecologische kennis heeft.

De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie;
 - als ecoloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus.
- Met betrekking tot soorten of specifieke soorten kan als deskundige ook iemand worden aangemerkt die:
- op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Wnb, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
 - zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

Escalatieladder bever					
Beveractiviteit	Wettelijk belang	Geen ontheffing	Ontheffing aantasting functionele leefomgeving	Ontheffing aantasting voortplantings- of rustplaats	Ontheffing verplaatsen of doden bever
Boom in waterloop	Aantasting volksgezondheid of openbare veiligheid?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: Boom verplaatsen naar oever		
	Aantasting wilde flora of fauna?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: Boom verplaatsen naar oever		
	Winstbederf landbouw?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: Boom verplaatsen naar oever		
Vraatschade		Acceptabel, maar meer dan €300 winstbederf: schadevergoeding BU12			
	Aantasting volksgezondheid of openbare veiligheid?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Uitrasteren		
	Aantasting wilde flora of fauna?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Uitrasteren		

Escalatieladder bever					
Beveractiviteit	Wettelijk belang	Geen ontheffing	Ontheffing aantasting functionele leefomgeving	Ontheffing aantasting voortplantings- of rustplaats	Ontheffing verplaatsen of doden bever
Vraatschade	Winstbederf landbouw?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Uitrasteren		
		Acceptabel, maar meer dan €300 winstbederf: schadevergoeding BU12			
Dam in waterloop	Aantasting volksgezondheid of openbare veiligheid?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Vervijderen		
	Aantasting wilde flora of fauna?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Vervijderen		
	Winstbederf landbouw?	Acceptabel: Niets doen	Onacceptabel: (1) Technische maatregelen (2) Vervijderen		
		Acceptabel, maar meer dan €300 winstbederf: schadevergoeding BU12			

Strippenkaart

Zoals in de escalatieladder terug is te lezen is er op meerdere momenten inzet van deskundigen nodig, waar zij een situatie dienen te beoordelen en een oplossing vinden voor het probleem. De FBE stelt voor om een overeenkomst op te stellen met een deskundigenorganisatie, de waterschappen en de provincie om te gaan werken met een strippenkaart.

Een strippenkaart kan ingezet worden als beverproblemen gesignaleerd zijn die een wettelijk belang schaden. Deskundigen kunnen vervolgens spoedig een analyse maken hoe het probleem het beste opgelost kan worden. De mogelijke voorgestelde handelingen zijn al vastgelegd in een generieke ontheffing om beverproblemen op te lossen.

Een strippenkaart bestaat uit een aantal (bijvoorbeeld tien) beoordeling/analyserapporten voor een vast bedrag en voor een bepaalde periode.

5.3.1 Ontheffingsaanvraag

Een generieke ontheffing zal jaarrond aangevraagd worden. Dit zal een ontheffing zijn voor:

- Het opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.5 lid 1, Wnb);
- Het opzettelijk verstoren (artikel 3.5 lid 2, Wnb);
- Het beschadigen of vernielen van voortplantingsplaatsen of rustplaatsen (artikel 3.5 lid 4, Wnb);
- Het onder zich hebben of te vervoeren (artikel 3.6 tweede lid, Wnb);
- Het uitzetten van dieren (artikel 3.34 eerste lid, Wnb).

De volgende middelen en methoden (artikel 3.25, Wnb) kunnen ingezet worden bij het wegvangen en/of doden van bevers:

- Kastval;
- Vangkooi;
- Vangnetten, waaronder inbegrepen schepnetten en schietnetten;

- Vangkraal;
- Geleidende rasters en netten;
- Kogelgeweer;
- Kunstlicht en/of nachtzichtapparatuur;
- Geluidsdemper;
- Honden (voor apporteren uit water na afschot, nazoeken of opsporen).

De ontheffing voor het gebruik van het geweer wordt aangevuld met een ontheffing (artikel 3.26, derde lid, in samenhang met artikel 3.26, eerste lid onder b, Wnb juncto artikel 3.16, eerste lid Bnb) ontheffing op de volgende situaties:

- het gebruik van het geweer op een terrein dat niet ten minste een omvang heeft van 40 hectare;
- het gebruik van het geweer op terreinen die zijn gelegen binnen de bebouwde kom of onmiddellijk aan de bebouwde kom grenzende terreinen als bedoeld in art. 3.21, derde lid, Wnb;
- van een uur voor zonsopgang tot een uur na zonsondergang.

Verdere middelen en situaties e.d. zullen in de ontheffingsaanvraag brief naar de provincie uitgewerkt worden.

5.3.2 Beheermaatregelen - Beverprotocol

Waterschap Hollandse Delta, Waterschap Vallei en Veluwe, Waterschap Rijn en IJssel en Waterschap Rivierenland hebben in samenwerking met Rijkswaterstaat, provincie Gelderland, provincie Zuid-Holland, FBE Gelderland en FBE Zuid-Holland een beverprotocol opgesteld.

Beheermaatregelen worden uitgevoerd volgens een beverprotocol. Voorwaarde is dat geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populatie in haar natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. De Brabantse Waterschappen hebben hier al ervaring mee opgedaan (Blanker, et al., 2017) alsmede het Waterschap Limburg (FBE Limburg, 2017).

In het beverprotocol staat voor verschillende vormen van schade een afwegingskader uitgewerkt met volgende stappen:

- Schade en risico's bepalen,
- nagaan of deze acceptabel of bespreekbaar zijn,
- welke preventieve maatregelen mogelijk zijn,
- of herstel van graafwerk tot blijvend resultaat leidt, zo niet: welke inrichtingsmaatregelen mitigerend kunnen zijn (bijv. bevervriendelijk maken van oevers in de omgeving die geen waterkerende functie heeft),
- verdergaande maatregelen zoals het dichtzetten van gangen, verwijderen van vegetatie, inrichting van een gebied waar graverij van de bever wel is toegestaan.

Indien deze verdergaande maatregelen nog steeds niet afdoende blijken te zijn, dan pas gaat men over op de uiterste maatregel welke is het dichtzetten of verwijderen van de burcht of oeverhol en/of het wegvangen van bevers.

⁴ <https://www.waterschaprivierenland.nl/mgd/files/beverprotocol.pdf>

6. MONITORING

De aanwezigheid van bevers kan, naast risico's op het ontstaan van gewasschade, een risico vormen voor de waterveiligheid. Het is daarom van belang de aanwezigheid en verspreiding van bevers in Gelderland goed te monitoren.

De verspreiding van bevers wordt gemeten via het NEM (Netwerk Ecologische Monitoring). Nadat de bever rond 1826 in Nederland was uitgestorven, zijn vanaf 1988 ruim honderd dieren in Nederland uitgezet. Sindsdien heeft de bever zich over een groter gebied verspreid en daarom heeft het ministerie van Economische Zaken de Zoogdiervereniging in 2012 gevraagd een landelijk verspreidingsonderzoek voor de bever op te zetten. Het verspreidingsonderzoek van de bever beoogt een compleet overzicht te verkrijgen van het voorkomen van de bever in Nederland. Het meetnet is in 2012 gestart. De waterschappen in Nederland werken aan het meetnet mee en leveren jaarlijks een compleet overzicht van welke kilometerhokken in een bepaald jaar door bevers in gebruik zijn.

De FBE gebruikt de verspreidingsgegevens die verzameld worden via het NEM.

De FBE heeft samen met de KNJV ook een telprotocol opgesteld voor het tellen van burchten. Dit wordt jaarlijks uitgevoerd door de WBE's. Sinds 2014 wordt deze data verzameld in FRS. Beverburchten zijn minder bekend bij de jagers en de registratie hiervan is dan ook beperkt. In 2016 zijn er twee beverburchten opgegeven (geteld in één WBE) en in 2017 29 (geteld in zes WBE's).

Middels verdere uitvoering van het telprotocol in samenwerking met registratie door het waterschap dient er te worden gewerkt aan een beter beeld van de verspreiding en aantallen bevers binnen het werkgebied van de FBE.

MODULE DAS

A photograph of two badgers in a forest. The badger on the left is looking towards the camera, while the one on the right is looking down. They are surrounded by fallen leaves and tree trunks in the background.

Herintroductie van dassen in historische leefgebieden heeft sinds 1960 een bijdrage geleverd aan de herkolonisatie van de das in Nederland. De populatie groeit nog steeds en laat in sommige regio's een stijging zien. Andersom is in andere regio's sprake van een achteruitgang (Veluwe, delen van Limburg). De verwachting is dat de populatie binnen afzienbare tijd voor knelpunten m.b.t. de openbare veiligheid (door bv. graverijen in dijken) kan zorgen. Hierom is de das opgenomen in dit fbplan.

1. WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID

1.1 WETGEVING

De das valt onder de landelijke bescherming van de Wnb, artikel 3.10 beschermingsregime 'Andere soorten'. De Europese IUCN-status van de das is "Least concern", ook wel niet bedreigd.

Als er problemen zijn is het mogelijk om over te gaan tot verboden handelingen (vangen en/of doden). In artikelen 3.8, lid 5 en 3.10, lid 2 van de Wnb staat dat er uitsluitend ontheffing of een vrijstelling verleend kan worden, indien er geen andere bevredigende oplossingen bestaan, er een wettelijk belang geschaad is en de Svl gunstig is en de te nemen maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding.

1.2 PROVINCIAAL BELEID

Uitvoeringskader Fauna Gelderland (februari 2019)

"In Gelderland is de instandhouding van de das inmiddels weer behoorlijk op orde hoewel er nog een aantal gebieden zijn waar de dassenpopulatie zich nog verder kan uitbreiden. De wet natuurbescherming heeft beperkte, maar in de praktijk toch merkbare gevolgen voor het beschermingsregime van de das. De vaste rust- en voortplantingsplaatsen (burchten) genieten onverminderd bescherming. De bescherming van het leefgebied is nu meer indirect geborgd. Dit kan consequenties hebben voor het foerageren in landbouwpercelen. Gelderland hanteert momenteel dassenovereenkomsten voor die agrariërs die meerjarig dassenschade hebben ervaren. In nieuwe of andere gevallen kunnen agrariërs er nu veelal voor kiezen om percelen minder toegankelijk te maken voor dassen zolang dit de lokale instandhouding van de das niet in gevaar brengt. Een ander voorbeeld uit de uitvoeringspraktijk is dat bijvoorbeeld tijdelijke vluchtpijpen kunnen worden gedicht die gedurende het groeiseizoen midden in een maïsperceel zijn gegraven. Gezien de kwetsbaarheid van de soort en relatieve voorspelbaarheid, mate en mogelijkheden voor preventie van schade, zien wij geen aanleiding om eventuele verzoeken tot het doden van dassen te honoreren. Wij dragen bij aan onderzoek naar methoden om schade aan de landbouw te beperken, zo gaat BIJ12 onderzoek uitvoeren naar de invloed van maisrassen op het foerageergedrag van dassen. Bij nieuwe graverij in kwetsbare objecten zoals spoortaluds of dijken kunnen in principe zonder ontheffing preventieve- en herstelmaatregelen worden getroffen. Waar eenmaal sprake is van bestaande vaste rust- of voortplantingsplaatsen staat in dergelijke gevallen het reguliere spoor van ontheffingsverlening open om tot een passende oplossing te komen."

2. SOORTBESCHRIJVING

De das is de grootste marterachtige van Nederland. De das heeft een relatief kleine kop, een dikke korte nek, een lang wigvormig lijf en een korte staart. De witte kop van de das heeft twee karakteristieke zwarte strepen. De das is 70 tot 90 centimeter lang en circa 30 centimeter hoog. Het gewicht ligt tussen de 6,5 en 22 kilo. De das kan de leeftijd van 15 jaar bereiken. Dassen hebben een uitgestelde draagtijd en krijgen eenmaal per jaar jongen. Er worden één tot vijf jongen geboren. Tot ze 12 weken oud zijn, drinken ze moedermelk. Na de 15e week (vanaf juli) worden ze onafhankelijker. In de herfst kunnen de jongen wegtrekken, op zoek naar een nieuw territorium en een partner.

<i>Paartijd:</i>	<i>hele jaar door</i>
<i>Draagtijd:</i>	<i>49 dagen</i>
<i>Werptijd:</i>	<i>januari t/m maart</i>
<i>Kraamperiode:</i>	<i>februari t/m juni</i>

Dassen eten vooral wat ze makkelijk kunnen vinden. Regenwormen vormen het grootste deel van het voedsel van de das. Daarnaast eten dassen bosvruchten, valfruit, noten, eikels, granen, paddenstoelen, jonge knaagdieren, egels, slakken, insecten en de larven van langpootmuggen (emelten) en kevers (engerlingen). Het voedselaanbod is vooral op bemeste grasweiden (regenwormen) en in maïsakkers (maïskolven) van het agrarische gebied te vinden. Oude en structuurrijke eikenbossen zijn eveneens belangrijke foerageergebieden.

De das komt voor in allerlei landschapstypen, waarbij een droge plek voor hun burcht, een bestaand talud om in te graven, voldoende dekking, rust en een goede bereikbaarheid naar het foerageergebied noodzakelijk zijn. De hoogste dichtheden van dassen worden gevonden bij hellingen en steile randen met verspreide bosjes, heggen of houtwallen met een rijke ondergroei en kleinschalige akker- en weidegebieden. Van oudsher komt de das vooral veel voor in rivierdalen.

Dassen zijn territoriaal. Het zijn zeer sociale dieren en leven in een clan van twee tot twaalf dieren. In Nederland bestaat een clan uit gemiddeld vier dieren. Het aantal dieren binnen een territorium is afhankelijk van het voedselaanbod. Bij voedseltekort zullen er minder jongen geboren worden. Er is één dominant mannetje en één dominant vrouwtje in de clan. Dassen zijn erg gehecht aan hun burcht. Zij kunnen van generatie op generatie dezelfde burchten en wissels gebruiken. De grootte van het territorium varieert van 30 tot 150 hectare in optimaal gebied, en van 150 tot 600 hectare in marginaal gebied. Het foerageergebied is zo groot als het territorium.

In de zomer kunnen dassen ook in de schemering actief zijn, maar over het algemeen zijn ze nachtactief. Ook in de winter zijn dassen (soms) actief. Ze hebben echter wel een winterrust waarbij ze afhankelijk van het weer dagen of zelfs wekenlang inactief kunnen zijn (waarbij ze niet bovengronds komen). Overdag slapen dassen in een kamer van de burcht. Als de situatie bij de burcht verandert, zijn dassen niet snel geneigd de burcht te verlaten. Ook bij verstoring of verslechtering in het omliggende leefgebied blijven dassen zolang mogelijk in hun burcht. Ze worden vooral dichtbij de burcht snel verontrust door sterk wisselende geuren, lichtpatronen, geluiden of trillingen die samenhangen met menselijke aanwezigheid. Ze kunnen goed wennen aan zulke prikkels, vooral als die verder van de burcht verwijderd plaatsvinden en als die prikkels niet sterk variëren in aard of sterkte.

Bron: Zoogdiervereniging, BIJ12, Arcadis rapport (PS2018-372)

2.1 VOORTPLANTINGS- EN VERBLIJFPLAATSEN

In de literatuur en in de praktijk worden vaak drie typen dassenburchten onderscheiden. Voor de natuurwetgeving is dit onderscheid niet relevant, omdat elk van de drie burchttypen op gelijke wijze beschermd is. Deze drie typen zijn als volgt:

Hoofdburchten. Deze zijn in de regel relatief groot en zijn het grootste deel van het jaar in gebruik. De hoofdburcht is meestal de plek waar de jongen worden geboren. De meeste hoofdburchten hebben meerdere pijpen, maar er zijn ook permanent bewoonde burchten bekend met maar één ingang.

Bijburchten. Deze zijn vaak alleen op bepaalde momenten in gebruik, bijvoorbeeld als vluchtplek bij verstoring van de hoofdburcht. Ook kan de bijburcht door sub adulte dassen worden gebruikt in de periode dat ze worden verstoten uit het territorium, of door het mannetje die in het voorjaar vanuit deze burcht zijn territorium beter kan verdedigen. Als er jongen geboren zijn, verjaagt het vrouwtje het mannetje vaak tijdelijk naar een ander gedeelte van de hoofdburcht, of uit de burcht. Hij verhuist dan tijdelijk naar een bijburcht. Ook het vrouwtje kan haar jongen grootbrengen in een bijburcht, wat het verschil tussen hoofd- en bijburcht weer vervaagt. Het voedselaanbod in de directe omgeving speelt een grote rol. Dassen wonen het liefst zo dicht mogelijk bij hun voedsel. Ze kunnen, ook tijdelijk, verhuizen naar een bijburcht in de directe omgeving van bijvoorbeeld een maïsakker als de jonge, nog zachte maïskolven aan het ontspruiten zijn.

Vluchtpijpen. Deze liggen verspreid over het territorium. Zoals de naam suggereert, worden ze bij dreigend gevaar gebruikt om in te schuilen. Aan de rand van een territorium hebben de vluchtpijpen ook een geurfunctie en bakenen zij het territorium af. Er zijn gevallen bekend dat een vrouwtje een vluchtpijp in gebruik heeft genomen om haar jongen te werpen.

Een bijburcht of een vluchtpijp kan in een korte periode uitgroeien tot hoofdburcht, en een hoofdburcht kan in verval raken en alleen nog als vluchtpijp in gebruik blijven.

De functionele leefomgeving van een voortplantingsplaats of vaste rust of verblijfplaats (burcht) moet voldoen aan de volgende eisen:

- Voldoende rust⁵ en dekking op de burcht
- Jaarrond een voldoende en een gevarieerd voedselaanbod op bereikbare afstand van de burcht
- Oriëntatiemogelijkheden en schuilplekken, bijvoorbeeld in de vorm van houtsingels en hagen
- Geen verstoring of versnippering van het territorium door wegen, kanalen en dergelijke
- Geen verstoring door honden of recreatie (bijvoorbeeld mountainbiken of crossmotoren)
- Uitwisselingsmogelijkheden met nabijgelegen dassenpopulaties

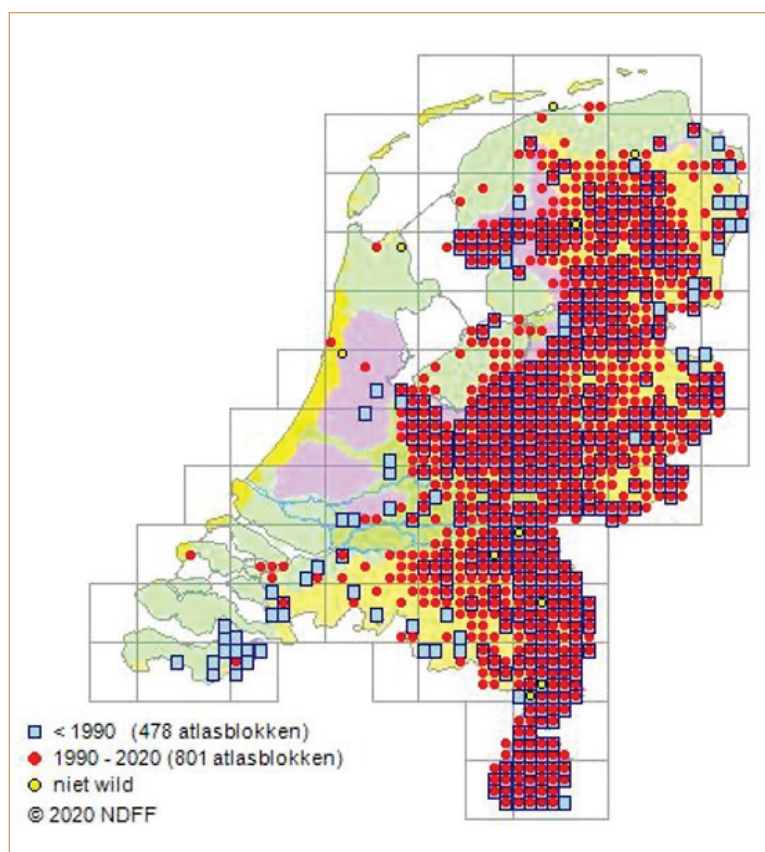
Bron: Rapport Arcadis (PS2018-372), BIJ12

⁵ Overdag (vanaf 7.00 u.) geen incidentele verstorende activiteiten binnen 50 meter van de burcht. s 'Nachts (vanaf 18.00 u.) binnen 200 meter (bijvoorbeeld mountainbikes, crossmotoren of evenementen).

3. POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De eerst bekende herintroductie van dassen vond plaats door Prins Hendrik in 1907 op de Veluwe. Ondanks meerdere herintroducties bereikt de dassenpopulatie in 1980 een dieptepunt. In de periode van 1987-2000 is er verder ingezet op het herintroduceren van dassen. Deze inspanningen hebben een relatief grote bijdrage geleverd in de toename van de verspreiding. In Gelderland zijn er van 1987-2011 86 dassen uitgezet op 8 verschillende locaties (Hollander & La Haye, 2013).

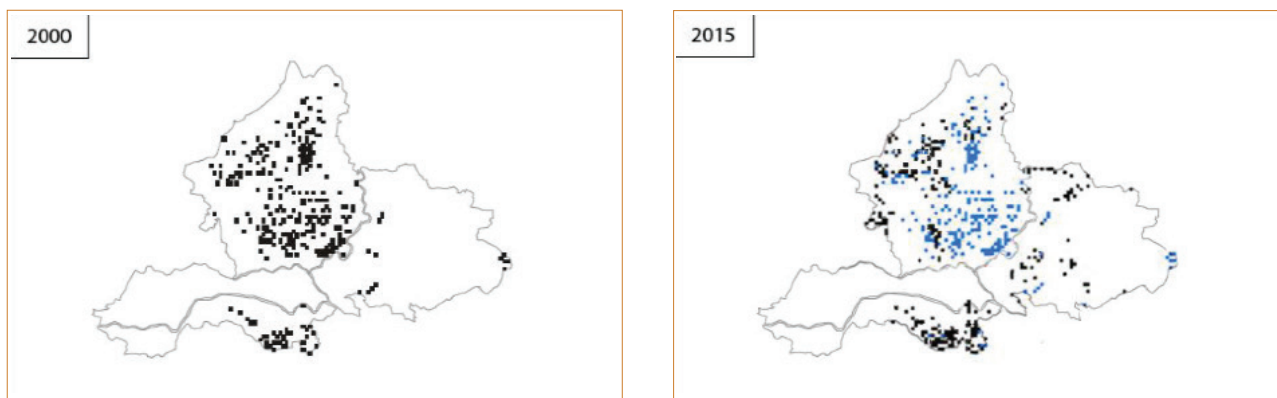
Tegenwoordig beslaat het verspreidingsgebied van de das voornamelijk de oostelijke helft van Nederland (Figuur 6), maar de soort breidt zich ook in westelijke richting uit. In het midden van Nederland beslaat het voornamelijk de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. Aan de noordgrens van Nederland en in de westelijke provincies van het land, is de das nog beperkt verspreid. Het voorkomen van de das is overigens sterk gekoppeld aan zandgrond, waardoor grote delen van Nederland ongeschikt zijn voor vestiging (Hollander & La Haye, 2013).

Figuur 6 Verspreiding van de das weergegeven per 10 km hokken in Nederland⁶ (Bron: Nationale Database Flora en Fauna)

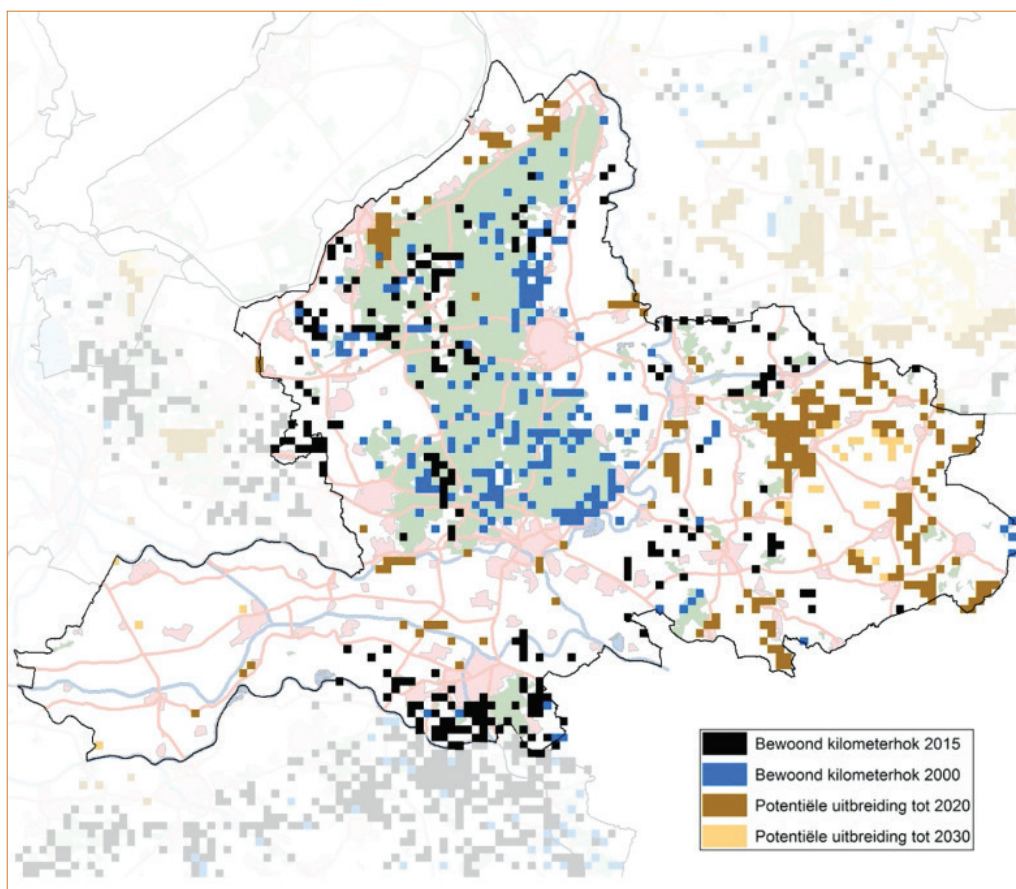
Tussen 2000 en 2015 is de dassenpopulatie in Gelderland gegroeid, waarbij opvalt, dat in het potentiële leefgebied in de Achterhoek sinds 2000 maar een paar kilometerhokken bewoond zijn geraakt (Figuur 7). De groei in de Achterhoek blijft achter, terwijl het gebied qua grondsoort, landschap en voedselaanbod voldoende mogelijkheden biedt.

⁶ Alle sporen van dassen zijn hierin meegenomen

Figuur 7 Voorkomen van de das in Gelderland in 2000 en 2015, kaartje links; Geert C.M. van Moll, *Verspreiding van de Das in Nederland 1995-2000* en kaartje rechts aan de hand van gegevens van de Zoogdierverseniging, 2015. De blauw gekleurde kilometerhokken (rechts) op het kaartje van 2015 zijn in 2000 voor het laatst onderzocht

De kaart van Gelderland geeft een beeld van de verspreiding van de das in 2015 (Figuur 8). In 2015 hebben de Zoogdierverseniging en Das & Boom in samenwerking met regionale dassenwerkgroepen en terreinbeherende organisaties een dassencensus georganiseerd in Nederland. De resultaten zijn verwerkt door de Zoogdierverseniging. De blauw gemarkeerde kilometerhokken waren in het jaar 2000 bewoond, maar actuele gegevens over de status van deze kilometerhokken waren eind 2016, bij het maken van deze kaart, niet bekend. In Gelderland zijn nog kilometerhokken aanwezig (donker- en lichtbruin), die volgens een modelstudie van de Zoogdierverseniging geschikt zijn voor bewoning door dassen.

Figuur 8 Verspreiding das in Gelderland bewoonde en potentiële locaties (bron: Das & Boom)

3.1 TREND

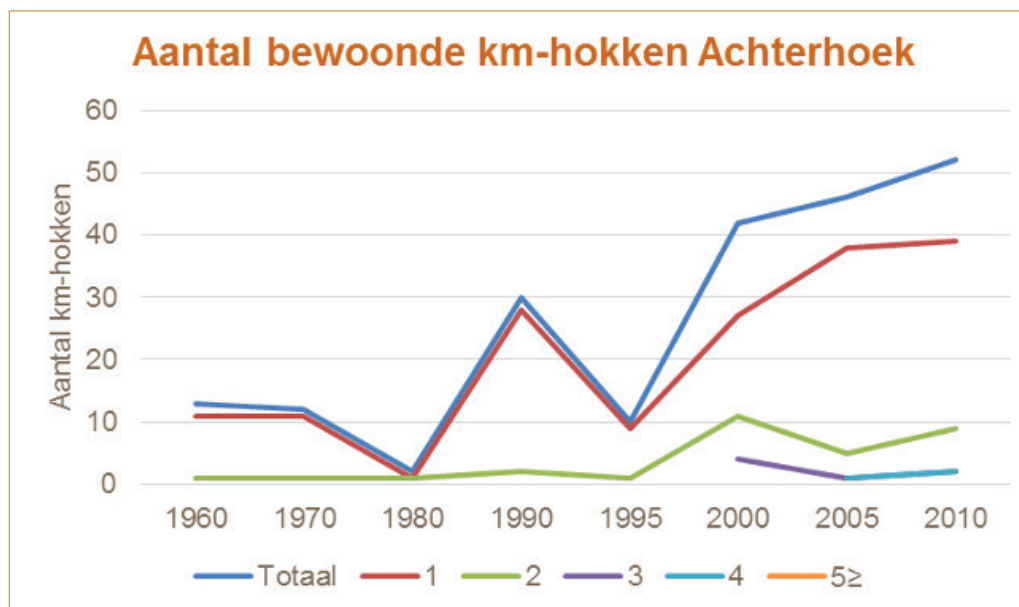
De Nederlandse dassenpopulatie heeft de laatste decennia sterke veranderingen ondergaan. De dassenpopulatie was in 1960 fors gekrompen en versnipperd, in de jaren 80 werd een dieptepunt bereikt met slechts 1.200 dassen in heel Nederland. Door herstelmaatregelen als ontsnippering en herintroducties sinds de jaren '80 is de dassenpopulatie inmiddels weer vitaal en aan het toenemen (Van Bommel, et al., 2015). Kolonisatie van nieuwe gebieden vindt vooral plaats aansluitend op bestaand territorium. De afgelopen jaren is de Nederlandse populatie niet sterk veranderd.

De populatiegrootte van de das kan worden geschat aan de hand van de hoeveelheid bezette kilometerhokken. Het geschatte aantal dassen in Nederland ligt momenteel rond de 6.000 a 7.000 individuen (Zoogdierverseniging, 2018).

Door de Zoogdierverseniging (Hollander & La Haye, 2013) worden zeven deelpopulaties onderscheiden. De grenzen tussen deelpopulaties zijn tot op zekere hoogte arbitrair en zullen naar verwachting de komende jaren minder scherp worden, doordat de populatie dassen verder zal toenemen (in aantal en verspreiding). De verschillende populaties zijn als volgt:

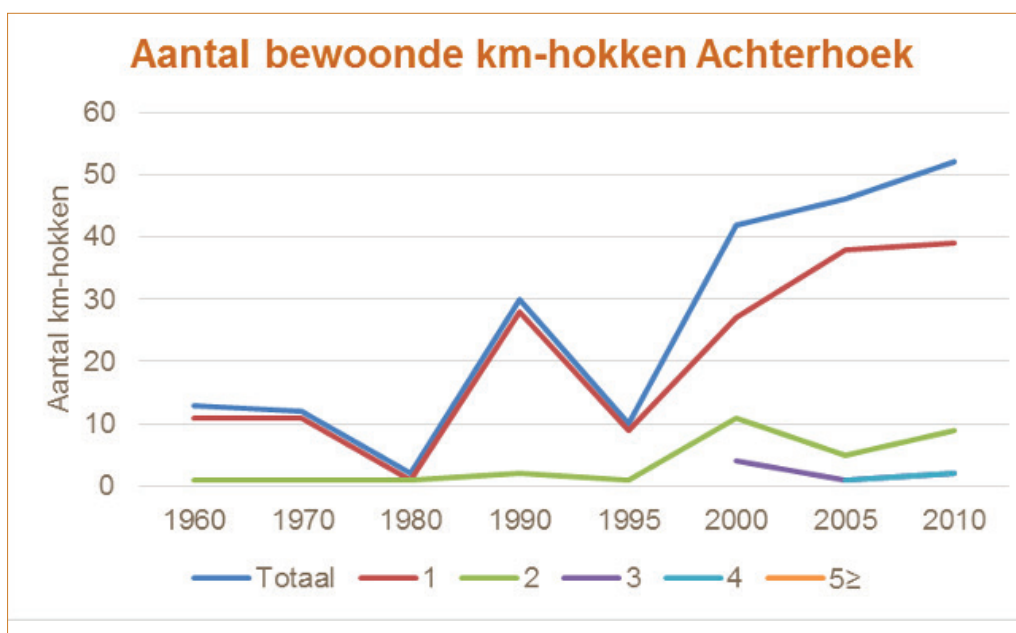
- Heuvelland (Zuid-Limburg)
- Hogere zandgronden Noord-Brabant-Limburg
- Achterhoek-Twente
- Gelderland Overijssel ten oosten van de IJssel, minus Twente/Achterhoek
- Rijk van Nijmegen
- Veluwe-Utrecht
- Hogere zandgronden Overijssel-Drenthe-Groningen-Friesland (met de N377 als zuidgrens)
- Gaasterland

De provincie Gelderland huisvest drie van de zeven te onderscheiden deelpopulaties van de das in Nederland, namelijk populaties in de Achterhoek, Rijk van Nijmegen en de Veluwe. Er zijn gegevens t/m 2010 bekend over bewoonde dassenburchten per km-hok. Na 2010 is er beduidend minder data verzameld over de das.

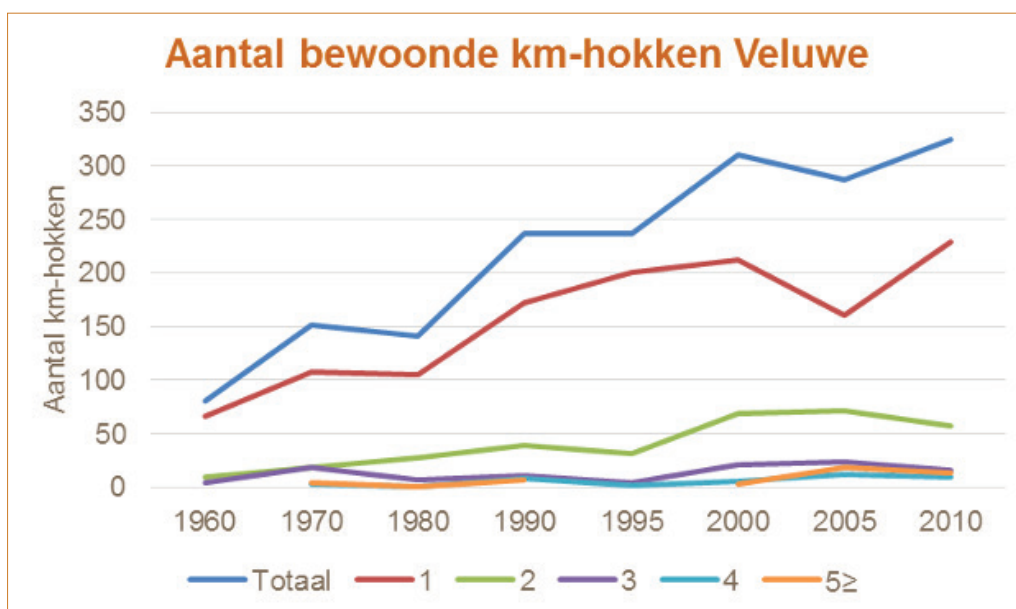
Figuur 9 Populatie-trend de Achterhoek, de verschillende gekleurde lijnen tonen het aantal burchten per bewoond kilometerhok (Hollander & La Haye, 2013)

Figuur 9 geeft het aantal bewoonde dassenburcht km-hokken weer in de Achterhoek. Sinds 1980 is er een stijgende lijn van aantal bewoonde dassenburcht km-hokken te zien. In het Rijk van Nijmegen is de stijging van aantal bewoonde dassenburchten gestagneerd rond de 70 km-hokken (Figuur 10)

Figuur 10 Populatie-trend het Rijk van Nijmegen, de verschillende gekleurde lijnen tonen het aantal burchten per bewoond kilometerhok (Hollander & La Haye, 2013)

De Veluwe is al decennialang een bolwerk van de das met een gestage toename van het aantal bewoonde kilometerhokken tot 2000, vooral aan de randen. De overgang van bos (beschutting) naar landelijk gebied (voedsel) biedt volop mogelijkheden voor de das. De bosgebieden zelf hebben relatief weinig voedsel te bieden en midden op de Veluwe worden landbouwenclaves steeds zeldzamer. Dat zal naar verwachting gaan resulteren in een kleinere populatie met lagere dichtheden op de Veluwe zelf en een toename van de populatie in onder meer de Gelderse Vallei. Het deelgebied Veluwe is sinds 2000 stabiel met een aantal van ca. 300 bewoonde km-hokken (Figuur 11).

Figuur 11 Populatie-trend de Veluwe, de verschillende gekleurde lijnen tonen het aantal burchten per bewoond kilometerhok (Hollander & La Haye, 2013)

3.2 STAAT VAN INSTANDHOUDING

Provincie Gelderland heeft Arcadis (2018) de opdracht gegeven om de gunstige Svl in kaart te brengen van o.a. de das. Zij beoordelen dat de staat van instandhouding van de das in Nederland en Gelderland gunstig is. In de huidige situatie (2018) is het verspreidingsgebied, kwaliteit van het leefgebied, populatieomvang en toekomstperspectief als gunstig beoordeeld. Ook lijkt de landelijke drempelwaarde voor een genetisch gezonde populatie zeker te worden gehaald. Het regionale/lokale beeld is echter wat genuanceerder. De Svl voor de populatie in de Achterhoek is onzeker (niet bekend) en bij de populatie op de Veluwe is er sinds 2000 sprake van een sterke afname van het aantal bewoonde dassenburchten op de centrale Veluwe. Dit doordat wildweiden verdwijnen en het verdwijnen van bemeste weilanden daaraan heeft bijgedragen. In het kader van natuurontwikkeling hebben deze foerageergebieden voor dassen allemaal plaats moeten maken voor schrale graslanden en heideontwikkeling. Het gaat wel goed met de dassen in het IJsseldal tussen Hattem en Dieren en de Liemers. Volgens Hans Vink (dassendeskundige) huist de meest vitale Gelderse dassenpopulatie in de driehoek Putten, Nijkerk en Voorthuizen.

Dit betekent dat in sommige situaties bij een ontheffingsaanvraag of een aanvraag voor een verklaring van geen bezwaar voor activiteiten die schadelijk zijn voor dassen in elk geval is voldaan aan de voorwaarde dat de soort in een gunstige staat van instandhouding verkeert. Lokaal kan dat echter sterk variëren en zal er altijd gekeken moeten naar de lokale staat van instandhouding.

De kanttekening hierop is dat de dassenburcht een essentieel onderdeel is van het functioneel leefgebied van de soort en sommige dassenburchten worden tientallen jaren achtereenvolgende generaties dassen gebruikt. Het is niet toegestaan om zonder ontheffing een dergelijke burcht te vernietigen. In het rapport wordt tevens beoordeeld dat gezien de ontwikkeling van de das, ontheffingsaanvragen die schadelijk zijn voor nieuwe burchten wel soepeler kunnen worden beoordeeld dan dezelfde activiteiten met invloed op oude burchten.

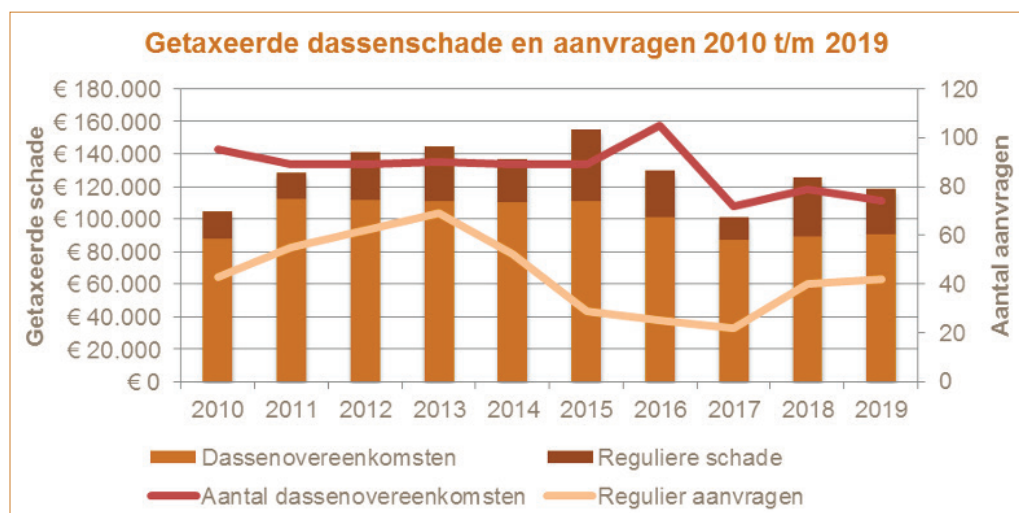
4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De das valt onder de bescherming van de Wnb, art. 3.10, beschermingsregime 'Andere soorten'. Een ontheffing kan alleen aangevraagd worden als belangen, zoals gesteld in artikelen 3.8, lid 5 en 3.10, lid 2, Wnb, geschaad zijn. De historie van de geschade belangen is hieronder uitgewerkt.

4.1 GEWASSEN

Bij schade aan (landbouw)gewassen spreekt men van belangrijke schade, gesteld door het provinciale beleid, als de schade binnen een WBE groter of gelijk is aan €500 euro. Daarnaast moet een soort in heel Gelderland in één jaar meer dan €10.000 schade aan gewassen hebben veroorzaakt. De das veroorzaakt sinds 2008 jaarlijks meer dan €60.000 getaxeerde schade (bestaande uit reguliere schade en schade vastgesteld in dassenovereenkomsten).

Agrariërs kunnen een tegemoetkomingsaanvraag van schade indienen bij BIJ12 Faunazaken. Zij beoordelen of een agrariër recht heeft op een tegemoetkoming. Een agrariër hoeft voor gangbare teelt geen preventieve maatregelen te nemen, wel als het om kapitaal intensieve teelt gaat (zie PreventieKit – Module Das). Naast reguliere tegemoetkomingsaanvragen, zijn er ook dassenovereenkomsten opgesteld voor agrariërs die meerjarige dassenschade hebben. Er wordt dan een overeenkomst opgesteld met een (gemiddeld) schadebedrag per jaar dat is vastgelegd als 'afkoopsom'. Er hoeft dan niet jaarlijks meer een verzoekschrift ingediend te worden en zodoende getaxeerd te worden.

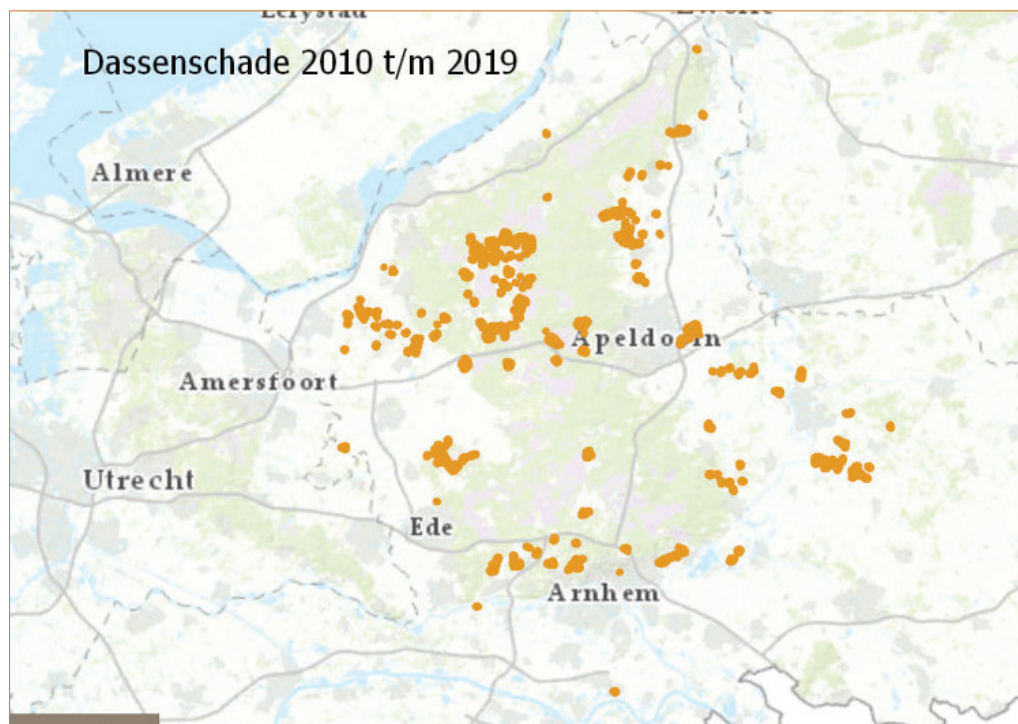

Figuur 12 Getaxeerde dassenschade en aantal tegemoetkomingsaanvragen per beleidsjaar van 2010 t/m 2019 (Bron: BIJ12 Faunazaken)

Dassenschade is opgesplitst in schade die afkomstig is van dassenovereenkomsten (eenmalig getaxeerd en toen vastgelegd voor meerdere jaren) en reguliere getaxeerde dassenschade. De afgelopen tien jaar is de dassenschade gestegen in de provincie Gelderland (Figuur 12). De stijging van de eerste acht jaar lijkt voornamelijk te komen door een toename van reguliere dassenschade. De daling van reguliere schade in 2016/2017 is te verklaren door een toename van dassenovereenkomsten. In 2017 daalt zowel het schadebedrag als het aantal aanvragen. De stijging of daling van het schadebedrag dat is uitgekeerd is niet alleen afhankelijk van aantal aanvragen of het oppervlak aan schade e.d. maar ook van de gewasprijzen.

De dassen (reguliere schade + dassenovereenkomsten) hebben afgelopen zes jaar gemiddeld 34% maïsschade, 61% graslandschade aangericht. Overige schade veroorzaakt door dassen betrof wisselteeltschade (5%), aardappels, suikerbieten, voedergewassen en winter- en zomergraan.

De dassenschade (reguliere schade) is weergegeven op de kaart zoals te zien in Figuur 13. Dit is slechts een deel van de schade en daarom enkel indicatief. Opvallend is dat veel schade lokaal plaatsvindt zoals op de Agrarische Enclave.

Figuur 13 Dassenschade 2010 t/m 2019 provincie Gelderland

4.2 OPENBARE VEILIGHEID

Dassen kunnen middels graafschade een gevaar vormen voor de openbare veiligheid. Onder openbare veiligheid valt verkeersveiligheid (directe dreiging) en ondergravingen van dijklichamen en waterkeringen (indirecte dreiging). Een indirecte bedreiging is wanneer gevaren ontstaan, als gevolg van het gedrag van dieren. Het gaat hier veelal om het graven van holen en gaten in (infrastructurele) dijklichamen of in taluds van waterkeringen, waterbergingen en spoordijktaluds.

Waterschap Rijn en IJssel heeft in 2017 een ontheffing gekregen van provincie Gelderland om dassen te verjagen uit primaire waterkeringen en kades. Deze ontheffing loopt tot 31 december 2022 en heeft tot nu toe geleid tot drie verschillende verjaagacties. In 2017 zijn er op twee verschillende plekken dassen verjaagd uit een kade door de pijp regelmatig te verstoren. Dit kostte in 2017 134 manuren en € 7.726 aan herstel- en beheermaatregelen. In 2019 is er (tot nu toe) één verjaagactie geweest, wat 10 manuur en € 664 kostte. Daarnaast dienen al deze verjaagacties begeleid te worden door een deskundige op het gebied van de das, wat ook kosten met zich meebrengt.

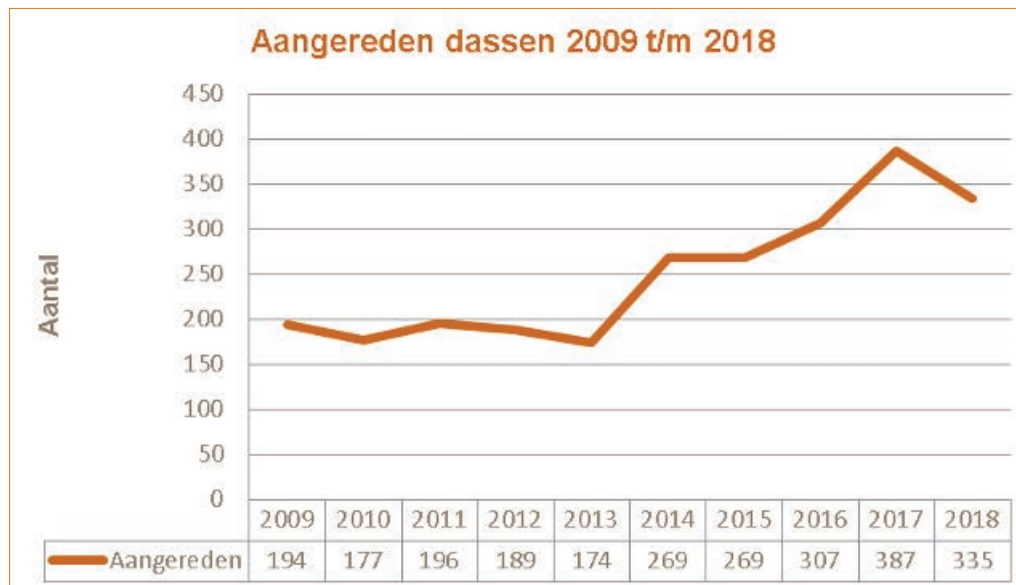
Waterschap Vallei en Veluwe heeft in 2018 ook een ontheffing gekregen voor het verwijderen van een dassenburcht in een dijktalud bij Wilp. Deze verjaagactie vereiste ook de inzet van deskundigen en kostte €1.724.

Ook Waterschap Rivierenland had een ontheffing van 17 januari 2014 t/m 16 januari 2019. Dit betrof een ontheffing voor zowel de das als de bever. Onder deze ontheffing zijn op jaarbasis ongeveer 10 probleem ingravingen opgelost (voor das en bever). Voor het monitoren, uiteindelijk uitgraven en dichten van de problematische dassenholen heeft Waterschap Rivierenland sinds 2014 €11.620 uitgegeven.

4.2.1 Verkeersveiligheid

Dassen die aangereden worden overleven dit niet altijd. Onder andere in BRS worden deze dodelijke aanrijdingen geregistreerd. Dit zijn echter niet alle aanrijdingen, ongeveer 65% wordt via BRS gemeld. Das & Boom heeft een completer beeld van het aantal aangereden dassen, dit is weergegeven in Figuur 14. In 2014 is er een sterke

toename van aangereiden dassen te zien, dit is niet gerelateerd aan een toenemende populatie, maar aan het feit dat er beter wordt geregistreerd.

Figuur 14 Aantal aangereiden dassen van 2009 t/m 2018 (Bron: Das & Boom)

4.3 PREVENTIEVE MAATREGELEN

Landbouwschade

Dassenschade in de landbouw kan o.a. ontstaan als dassen maïs foerageren of op graslanden latrineputjes in de zoden graven waardoor het gras in kwaliteit verminderd of waardoor bij diepere putjes koeien zich verstappen en blesseren.

Het verjagen van dassen is in de praktijk niet mogelijk, omdat de das zich nauwelijks laat zien en vooral 's nachts actief is. Ook is het weren van dassen door een terrein ontoegankelijk te maken niet in alle gevallen toegestaan. Wanneer weren ertoe kan leiden dat een vaste voortplantings- of rustplaats ongeschikt wordt, is dit in strijd met artikel 3.10 lid 1 van de Wnb. Een ontheffing is dan noodzakelijk. Belangrijke foerageergebieden dienen toegankelijk te blijven.

Een deel van de problematiek rond landbouwschade wordt in provincie Gelderland opgelost door dassenovereenkomsten. De provincie heeft de directeur van BIJ12 gemandateerd om dassenovereenkomsten af te sluiten. Hierbij wordt de schade éénmaal getaxeerd als basis voor een tegemoetkoming die voor maximaal 6 jaar wordt afgesloten met de grondgebruiker. In deze situaties wordt de dassenschade dus gedoogd.

Er zijn ook een aantal preventieve maatregelen in te zetten om dassenschade te voorkomen of verminderen. Afscherming van gewassen is hier een voorbeeld van, elektrische draadrasters, elektrisch netwerk/Euronet en gaasrasters kunnen effectief zijn om dassen te weren. Daarnaast kunnen er ook een aantal teelttechnische maatregelen getroffen worden, namelijk: Engerlingen-/emeltenbestrijding. Dassen foerageren op engerlingen en emelten door deze te weren middels bijvoorbeeld parasitaire nematoden. Verder kan de keuze van het opvolgende gewas invloed hebben op schade. Zo zijn maïskolven aantrekkelijk voor dassen. Door oude maïskolven te verwijderen wordt voorkomen dat dassen ze opgraven.

Deze bovenstaande preventieve maatregelen zijn verder toegelicht in de Faunaschade Preventie Kit Module Das van het BIJ12 Faunazaken⁷.

⁷ www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/faunaschadepreventiekit-fpk/module-das/

Verkeersveiligheid

Er worden jaarlijks veel dassen aangereden, om dit te verminderen en om dasleefgebieden met elkaar te verbinden zijn er verschillende soorten faunapassages aangelegd. Deze faunapassages zorgen er voor dat dassen veilig drukke wegen kunnen oversteken. Dassen maken gebruik van verschillende passages, de grootste ecoducten, maar ook ecotunnels en faunabuizen.

4.3.1 Effectiviteit maatregelen

Landbouwschade is lastig te voorkomen, maar de preventieve maatregelen gegeven door BLJ12 bieden wel mogelijkheden, dit naast de dassenovereenkomsten lossen een deel van de problematiek op. Voor aanhoudende problemen is er in het hoofdstuk beheer een escalatieladder opgesteld.

Betreft verkeersveiligheid zijn er meerdere mitigerende maatregelen die toegepast kunnen worden. Veel van deze maatregelen zijn in het verleden ook al eens toegepast en bieden veelal een goede oplossing voor de ontstaande problemen. Als er problemen ontstaan zijn dit altijd maatwerk situaties, dus op voorhand kan niet gezegd worden dat alle maatregelen even effectief zijn. Deze situaties dienen ieder individueel beoordeeld te worden, om zo tot de juiste aanpak te komen. Dit kan door te werken middels een escalatieladder, toegelicht in het volgende hoofdstuk.

5. BEHEER

Dassenpopulaties in Nederland worden niet beheerd, behalve incidenteel door vangen en verplaatsen in kader van schadebestrijding. Dat laatste is vooral aan de orde bij ruimtelijke ontwikkelingen waarbij een bewoonde dassenburcht niet gehandhaafd kan worden of bij risico's voor de openbare veiligheid, zoals graafschade in waterkerende dijken.

Dassen kunnen vraatschade en graafschade aanrichten. In deze gevallen is er behoefte aan een planmatige aanpak. Voor de das zijn er doelstellingen opgesteld. De doelstellingen zijn afgeleid van de eerder benoemde wettelijke belangen.

5.1 DOELSTELLING DAS

Gelinkt aan wettelijke belangen:

- Voorkómen van belangrijke gewasschade;
- Voorkómen van schade aan openbare veiligheid en volksgezondheid;
- Voorkómen van schade of overlast, met inbegrip van schade aan watergangen, taluds en schouwpaden, sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- Voorkómen van schade aan wilde flora of fauna, en aan de instandhouding van de natuurlijke habitats.

5.2 AFGELOPEN BEHEERPERIODE

In 2017 zijn er twee individuele ontheffingen verleend aan Waterschap Rijn & IJssel. Zij mogen onder voorwaarden (vaste) voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dassen opzettelijk beschadigen of vernielen. Zij hebben t/m 31 december 2022 een ontheffing om nieuwe graafwerken bij primaire waterkeringen en kades te beschadigen/ vernielen. Daarnaast hadden ze t/m 31 december 2017 een ontheffing om hopen te dichten en dijklichamen te herstellen in de hoogwaterkering bij het stroomkanaal van Hackfort. Daarnaast hebben ook Waterschap Vallei & Veluwe en Waterschap Rivierenlanden een ontheffing (gehad) voor het opruimen van problematische dassenbouwwerken binnen het kader van openbare veiligheid.

Naast de ontheffingen voor de waterschappen zijn er in 2017 en 2018 nog zes andere ontheffingen verleend om dassenburchten te verwijderen. Vaak was dit ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling of ter bescherming van taluds.

5.3 BEHEER 2020-2026

De dassenpopulatie is dusdanig verspreid dat het aannemelijk is dat in de aankomende beheerperiode situaties zullen ontstaan, waarbij wettelijke belangen geschaad worden. Zodoende is er een schadebestrijding escalatieladder die gevolgd dient te worden (zie volgende pagina voor uitwerking per wettelijk belang).

Escalatieladder

(1) Op plekken waar dassen ongewenst zijn (in primaire waterkeringen, spoor- en wegtaluds e.d.) worden beheerders/eigenaren geacht dassen te weren door de inzet van preventieve maatregelen. Voor dreigende kapitaal intensieve gewasschade is de PreventieKit – Module Dassen van BIJ12 Faunazaken leidend. Bij dreigende schade aan de openbare veiligheid kan ingezet worden op de preventieve en mitigerende maatregelen. Mitigerende maatregelen zijn toegelicht in het Kennisdocument Das van BIJ12 (2017).

(2) Alleen vluchtpijpen waar aantoonbaar langere tijd geen dassenactiviteit is geweest mogen ontheffingsvrij verwijderd worden. Beheerders/eigenaren dienen zich te verzekeren dat er geen dieren aanwezig zijn in de vluchtpijp. Dit kan bijvoorbeeld gerealiseerd worden door meerdere weken een cameraval te plaatsen, de beelden dienen door een deskundige⁸ bekeken en geanalyseerd te worden. Indien dit niet voldoende is kunnen beheerders/eigenaren een ontheffing aanvragen om actief te verjagen en verontrusten.

(3) Tot slot; als verjagen niet lukt kan er overgegaan worden op het ongeschikt maken en het wegvangen en verplaatsen (actief of passief) van dassen. Bij passief verhuizen worden dassen gestimuleerd om van een ongewenste locatie zelfstandig te verhuizen naar een alternatieve (kunstmatige) locatie binnen hun territorium. Bij actief verhuizen worden de dassen gevangen en verhuisd naar een nieuwe locatie binnen hun territorium of elders.

Dit kan enkel onder strikte voorwaarden zoals gesteld wordt in de ontheffing. Bij het wegvangen wordt eerst afgewogen of herplaatsing mogelijk is. De beheerder dient zich hierin te verdiepen. Vooraf dient een werkplan op te worden gesteld in overleg met een deskundige. In dit plan worden de volgende gegevens uitgewerkt:

- Onderzoek naar verplaatsing binnen het huidige territorium van de te vangen dassen. Hiervoor moet in kaart worden gebracht waar de burchten zich bevinden en of deze bewoond zijn.
- Indien er geen onbewoonde burchten beschikbaar zijn dient er een alternatieve locatie te worden aangeboden (kunstburcht).
- Indien er buiten het bestaande territorium gezocht moet worden moet het nieuwe gebied onderzocht worden op de aanwezigheid van burchten. Ook dient de bestaande infrastructuur meegenomen te worden in de uiteindelijke locatiekeuze.

Bij het wegvangen van dassen worden door de beheerder aangewezen dassendeskundigen ingezet. De beheerder is hiervoor verantwoordelijk, dit wordt getoetst door de provincie.

Strippenkaart

Zoals in de escalatieladder terug is te lezen is op meerdere momenten de inzet van deskundigen²⁴ nodig, waar zij een situatie dienen te beoordelen en een oplossing vinden voor het probleem. De FBE stelt voor om een overeenkomst op te stellen met een deskundigenorganisatie, de waterschappen en de provincie om te gaan werken met een strippenkaart.

Een strippenkaart kan ingezet worden als dasproblemen gesignaleerd zijn die een wettelijk belang schaden. Deskundigen kunnen vervolgens snel een analyse maken hoe het probleem het beste opgelost kan worden. De mogelijke voorgestelde handelingen zullen vastgelegd worden in een generieke ontheffing om problemen op te lossen.

Een strippenkaart bestaat uit een aantal beoordeling/analyserapporten voor een vast bedrag.

⁸ De provincie Gelderland verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie, habitats en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en ((soort)specifieke) ecologische kennis heeft. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- als ecoloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus.

Met betrekking tot soorten of specifieke soorten kan als deskundige ook iemand worden aangemerkt die:

- op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Wet natuurbescherming, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

5.3.1 Ontheffingsaanvraag

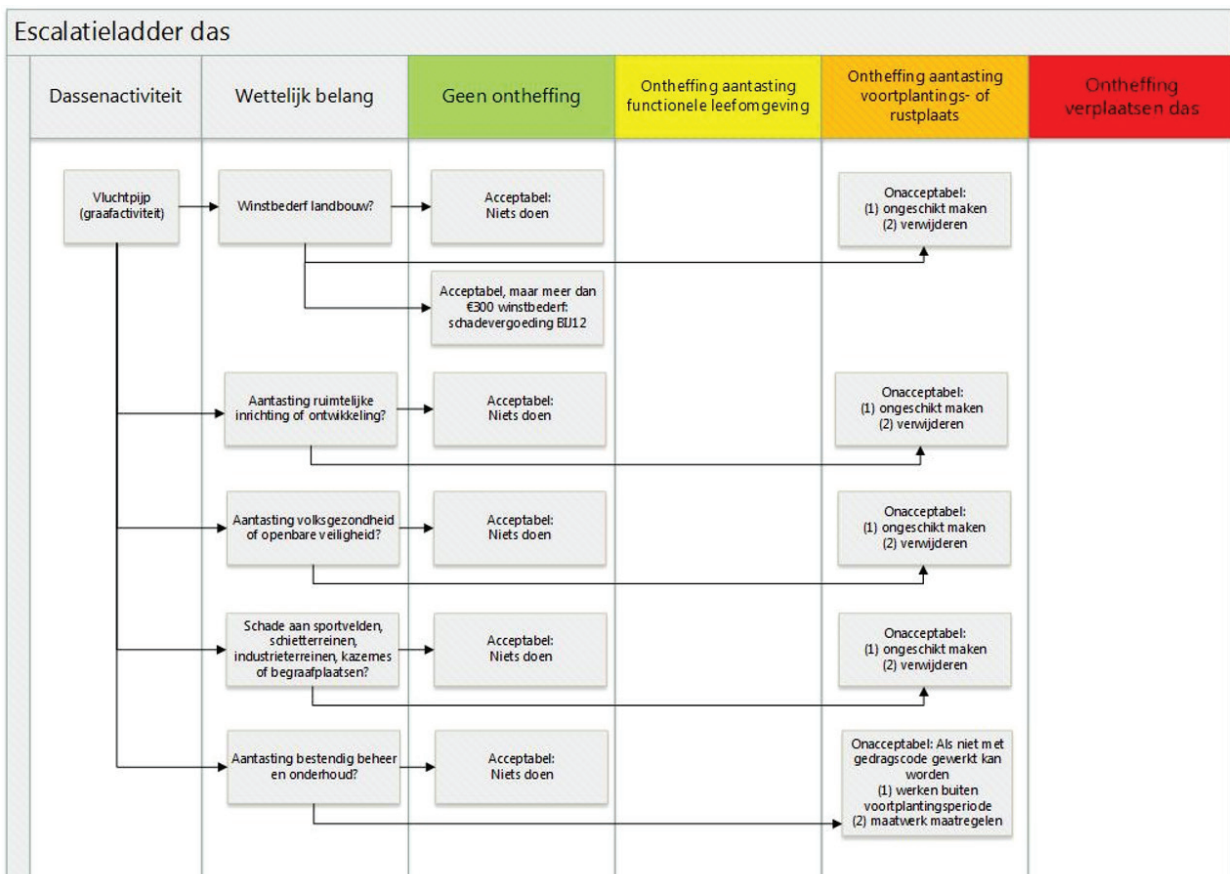
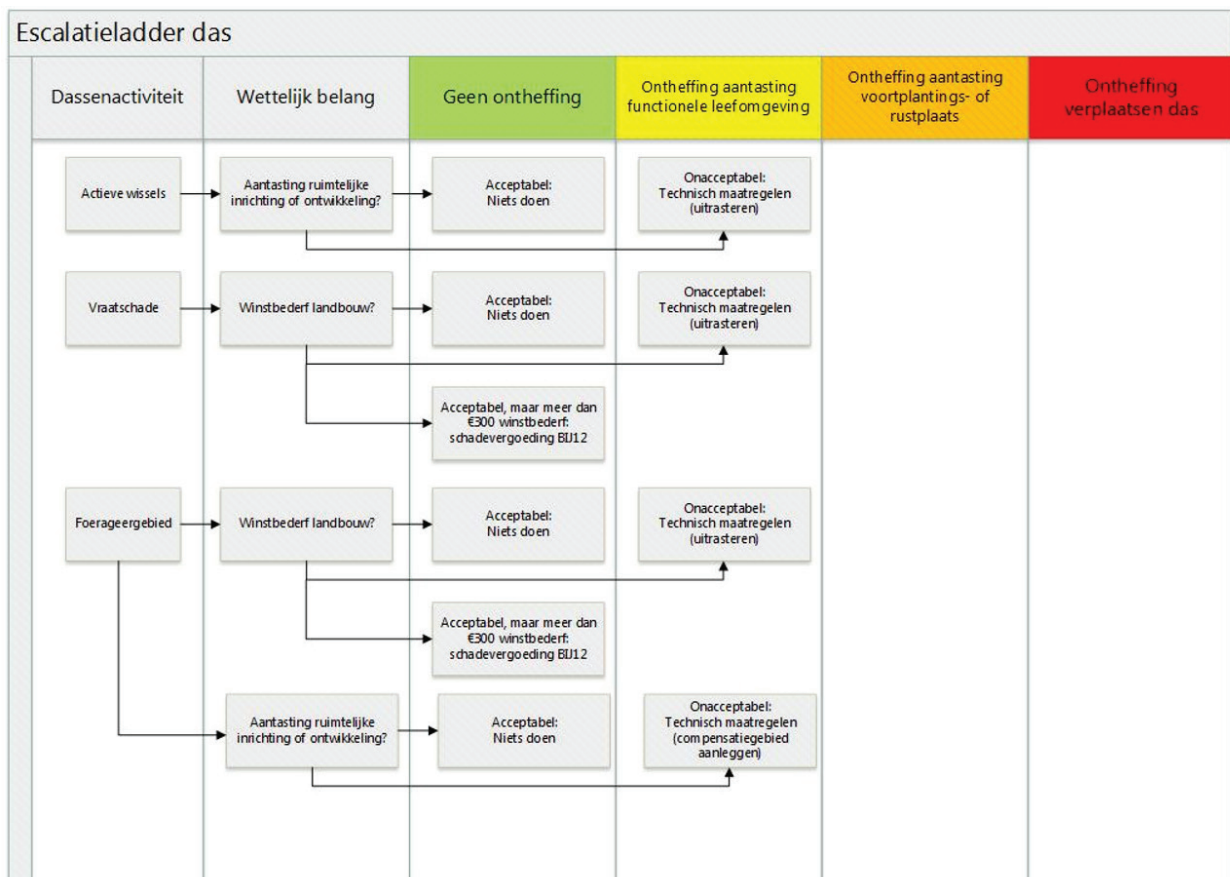
Een generieke ontheffing zal jaarrond aangevraagd worden. Dit zal een ontheffing zijn voor:

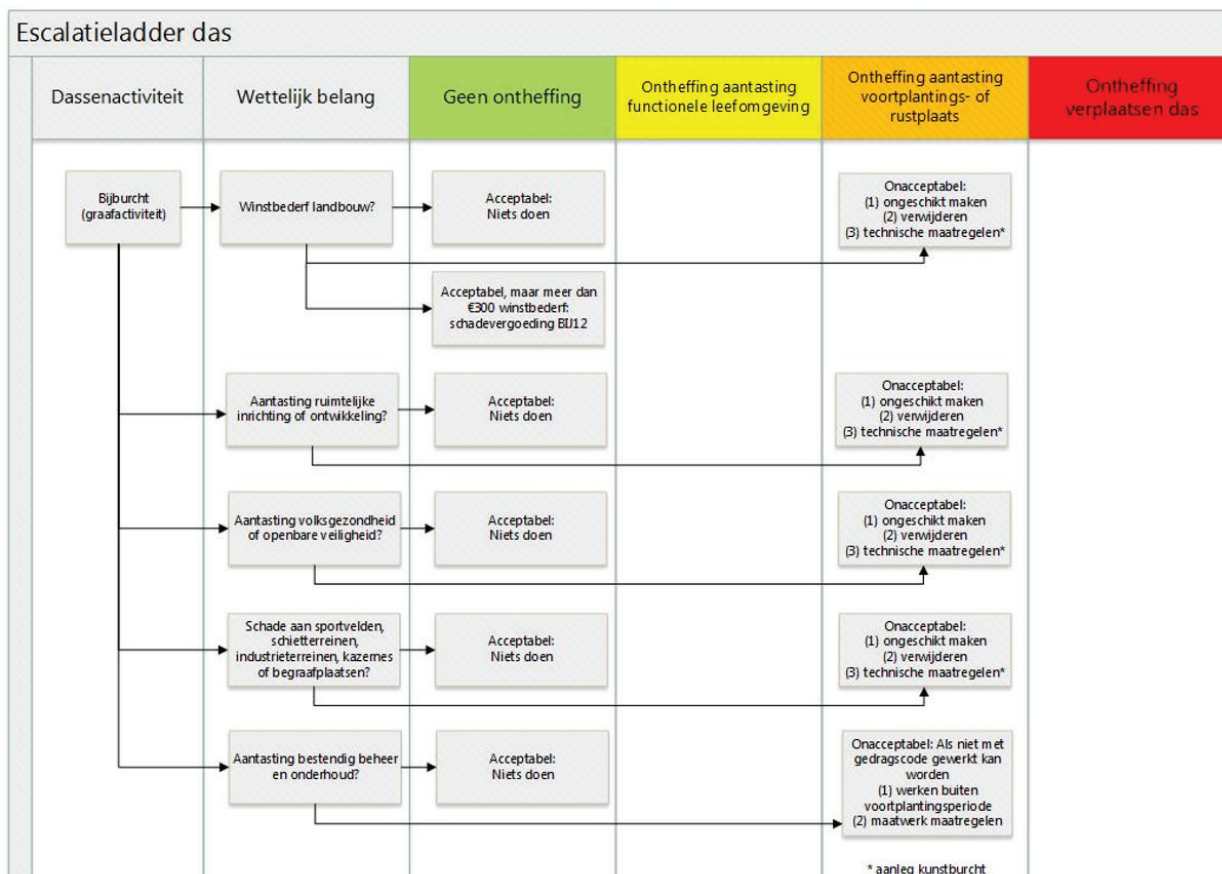
- Het opzettelijk te vangen met het oog op het tijdelijk onder zich hebben (artikel 3.10 lid 1a, Wnb);
- Het beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen (artikel 3.10 lid 1b, Wnb);
- Het uitzetten van dieren (artikel 3.34 eerste lid, Wnb).

De volgende middelen (art. 3.25 Wnb) kunnen ingezet worden bij het wegvangen van dassen:

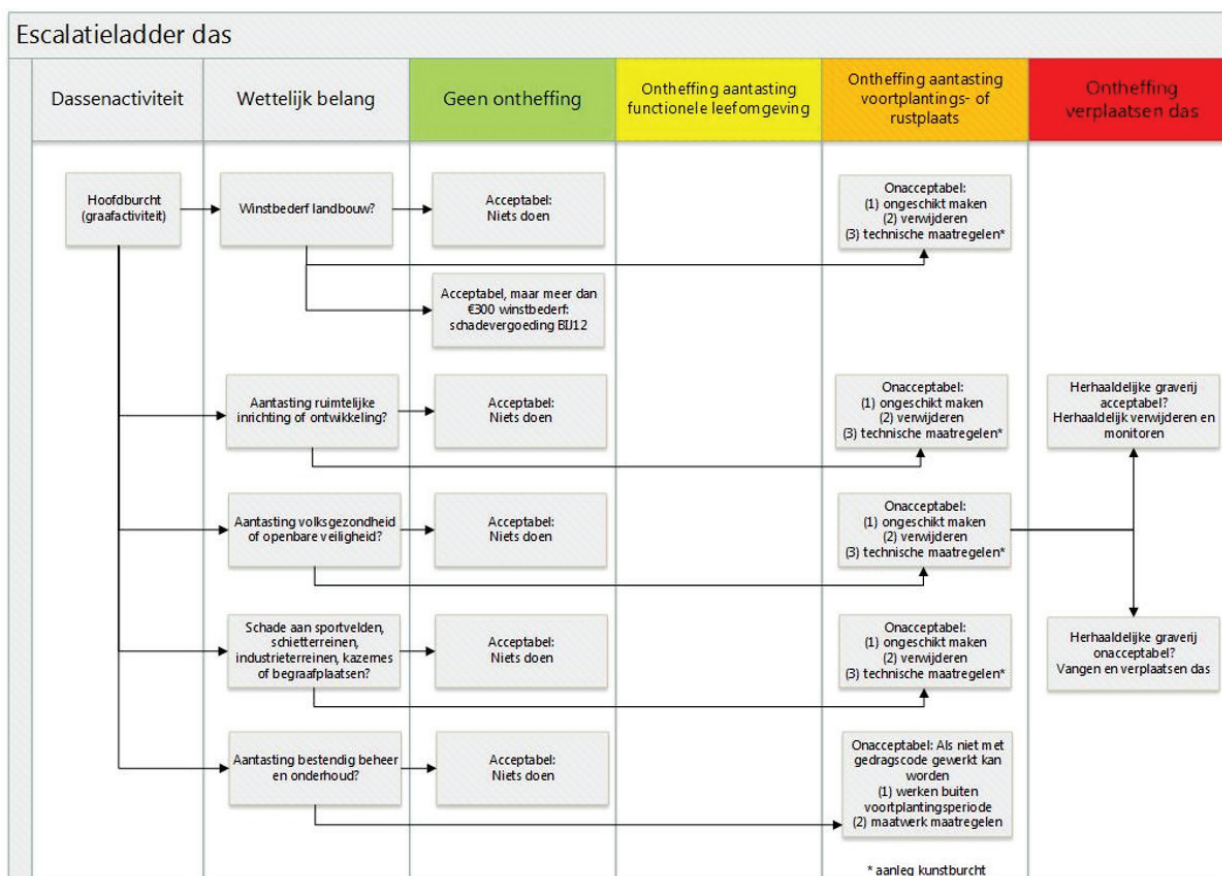
- Vangkooi
- Vangren
- Kunstburcht (alternatieve locatie)
- Uitzetren (dassen moeten ca. 3 maanden wennen aan hun nieuwe locatie)

Verdere middelen en situaties e.d. zullen in de ontheffingsaanvraag brief naar de provincie uitgewerkt worden.

¹⁰ Bestendig beheer: Vrijstelling als met gedragscode wordt gewerkt. Ten opzichte van bewoonde burchten van das afstand van minimaal 20 m aangehouden, zowel buiten als tijdens de kraamperiode december t/m eind juni).

¹¹ Bestendig beheer: Vrijstelling als met gedragscode wordt gewerkt. Ten opzichte van bewoonde burchten van das afstand van minimaal 20 m aangehouden, zowel buiten als tijdens de kraamperiode december t/m eind juni).

6. MONITORING

De FBE heeft samen met de KNJV ook een telprotocol opgesteld voor het tellen van burchten. Dit wordt jaarlijks uitgevoerd door de WBE's. Sinds 2014 wordt deze data verzameld in FRS. Aan deze telling wordt echter beperkt invulling aangegeven. In 2015 zijn er twee dassenburchten opgegeven (geteld in één WBE), in 2016 32 (geteld in drie WBE's) en in 2017 68 (geteld in vijf WBE's).

De FBE ziet noodzaak om een nieuwe provincie dekkende burchtentelling (aantal belopen burchten) te houden. De laatste is tien jaar geleden gehouden en een update van informatie is daarom gewenst. Dit vergt o.a. een samenwerking tussen natuurorganisaties, grondeigenaren, deskundigenorganisaties, provincie en de FBE. Het initiatief hierin ligt niet bij de FBE, maar de FBE wil wel een ondersteunende verbindende rol aannemen en jachthouders vragen mee te werken aan deze telling.

MODULE GOUD JAKHALS

De goudjakhals komt oorspronkelijk voor in Zuidoost-Europa en grote delen van Azië. Maar de afgelopen jaren breidt de goudjakhals ook uit in Europa. De eerste voortplanting in Tsjechië, Oostenrijk en Italië is al een feit. Inmiddels is de goudjakhals ook gesignaleerd in Nederland, voor het eerst in 2016. De goudjakhals is een echte opportunist en houdt zich goed staande in de bewoonde wereld. De opmars van het dier vraagt om een goede monitoring en een vinger aan de pols. Dit deelplan heeft de status van monitoringsplan en is alleen vastgesteld door het bestuur van de Faunabeheereenheid.

1. WETGEVING EN PROVINCIAALBELEID

1.1 WETGEVING

Aangezien de goudjakhals zijn nieuwe leefgebieden zelfstandig bereikt, wordt het als natuurlijke areaal-uitbreiding gezien en geniet de soort bescherming onder de Europese bescherming van de Habitatrichtlijn, bijlage V. Bijlage V is een flexibel beschermingsregime. Dit betekent dat bejaging van jakhalzen mag worden toegestaan, maar wel op voorwaarde dat die bejaging niet in de weg staat aan het behouden of bereiken van een gunstige staat van instandhouding. EU lidstaten zijn bovendien verplicht de goudjakhalspopulatie(s) op hun grondgebied systematisch te monitoren. In de landelijke wetgeving is de goudjakhals beschermd door de Wnb, artikel 3.7. De IUCN-status wereldwijde status van de goudjakhals is "Least concern", ook wel niet bedreigd.

Als er dusdanige problemen zijn is het mogelijk om over te gaan op verboden handelingen (vangen en/of doden). In artikelen 3.8, lid 5 en 3.10, lid 2 van de Wnb staat dat er uitsluitend ontheffing of een vrijstelling verleend kan worden, indien er geen andere bevredigende oplossingen bestaan, er een wettelijk belang geschaad is en Svl gunstig is en de maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding.

1.2 PROVINCIAAL BELEID

De goudjakhals is een nieuwe soort in Nederland, die tot nu toe nog maar enkele keren de grens is overgestoken. Provinciaal beleid is daarom nog niet ontwikkeld voor de goudjakhals.

2. SOORTBESCHRIJVING

De goudjakhals behoort tot de familie hondachtigen en zit qua formaat tussen vos en wolf in. De goudjakhals lijkt erg op een kleine wolf, met verhoudingsgewijs kortere poten, staart en oren, en een spitsere snuit. De vacht is rossig bruin tot goudrood, met vooral in de winter op de rug vaak wat zwart. Ze worden 60 tot 110 cm (kop-rom-plengte) en wegen 7 tot 15 kilo. De goudjakhals kan in het wild maximaal de leeftijd van 12 jaar bereiken. Er worden, afhankelijk van het voedselaanbod, één tot negen jongen geboren. Na drie weken verlaten de jongen voor het eerst het hol en eten ze hun eerste vaste voedsel. Na twee jaar zoeken de jongen een eigen leefgebied.

<i>Paartijd:</i>	<i>lente</i>
<i>Draagtijd:</i>	<i>63 dagen</i>
<i>Werptijd:</i>	<i>april en mei</i>

Goudjakhalzen zijn sociale dieren en leven in familieverband. Een roedel bestaat uit een monogaam ouderpaar met hun jongen. De jongen komen ter wereld in een zelf gegraven hol, een overgenomen vossen- of dassenhol, maar soms ook in een leger in het kreupelhout of ondoordringbare ondergroei. Goudjakhalzen jagen meestal alleen, maar op plekken met hoge dichtheden is waargenomen dat goudjakhalzen in familieverband jagen.

De dichtheid van goudjakhalzen verschilt globaal nog al. In India is de regel ongeveer 1 á 2 goudjakhalzen per km² (Moehlman and Jhala, 2004). Dit zijn echter hele andere omstandigheden (slechte verwerking van huisafval) dan in Nederland. In Nederland wordt er uitgegaan van één familie per 6 km² (Wennink, 2018).

Goudjakhalzen zijn opportunistische alleseters. Hun dieet bestaat voornamelijk uit muizen en andere knaagdieren, aangevuld door aas en afval. Daarnaast kunnen ook lammetjes en kalfjes van hertachtigen worden gegeten. Wortels, knollen en vruchten worden naargelang het jaargetijde ook gegeten.

Qua voedsel- en biotoopvoorkeur lijkt de goudjakhals meer op een vos. Het is een echte opportunist die kan leven in uiteenlopende biotopen, van halfwoestijn tot moeras. Hij schuwt menselijke nabijheid niet. Soms zoekt de goudjakhals zelfs mensen op om zich te voeden met kleine huisdieren en afval. In gebieden waar ook wolven voorkomen, leven goudjakhalzen vaak in gebieden die wolven mijden. Vaak komen goudjakhalzen voor in kleinschalige landschappen met zowel natuur- en cultuurgebieden. Een aandeel ondoordringbaar kreupelhout is daarin belangrijk. Goudjakhalzen lijken in Europa grote open vlaktes te mijden.

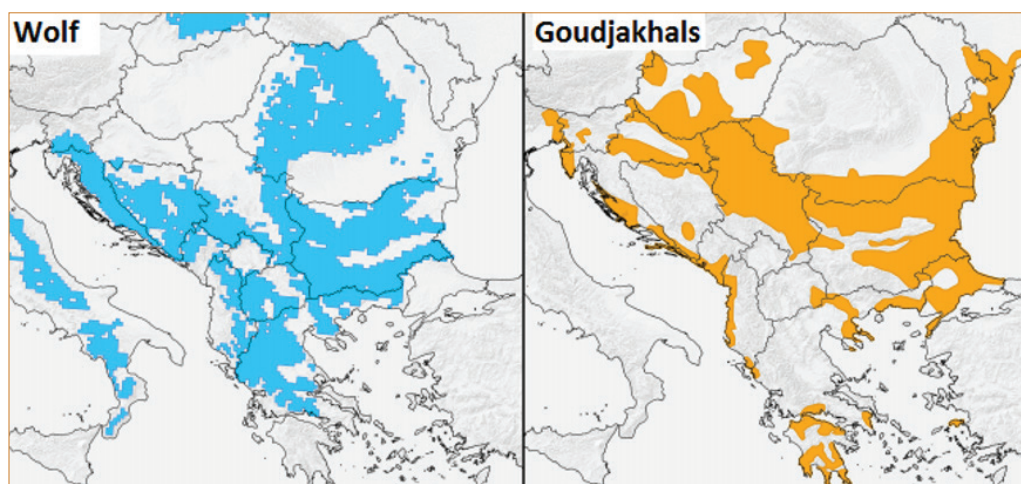
Bron: IUCN Red list, Wolven in Nederland

3. POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

Deze middelgrote hondachtige komt sinds de laatste ijstijd voor in Zuidoost-Europa en grote delen van Azië, van de Balkan tot Thailand en van het Midden-Oosten steeds verder verspreid (sinds de vorige eeuw) tot aan Oostenrijk.

De laatste jaren breidt de goudjakhals zich in Europa uit in noordelijke en westelijke richting. De eerste voortplanting in Oostenrijk en Italië is al een feit en zwervende dieren zijn aangetroffen in veel landen in Noordoost-Europa; in Zwitserland, Duitsland en zelfs Denemarken. Recent is twee keer (in 2015) een goudjakhals waargenomen op 'loopafstand' van de Nederlandse grens in Duitsland. Ook langer geleden werden goudjakhalsen waargenomen in Duitsland; in 1996 in een bruinkoolgroeve in Cottbus. Dit dier werd in 1998 geschoten. In 2004 werd in dezelfde omgeving weer een goudjakhals waargenomen. In 2015 zijn in 30 Europese landen goudjakhalsen gesignaleerd.

In Figuur 15 is de verspreiding van de goudjakhals en de wolf weergegeven in Zuid-Oost Europa. De goudjakhals vermijdt veelal het verspreidingsgebied van de wolf.

Figuur 15 Europees verspreidingsgebied na 2000 van de wolf en de goudjakhals (Krofel, et al., 2017)

Op 19 februari 2016 werd de eerste goudjakhals in Nederland aangetoond met een cameraval op een ecoduct op de Veluwe. De tweede goudjakhals werd op 18 oktober 2017 ook op een cameraval gespot op de Veluwe.

3.1 POPULATIEGROOTTE

De populatie wordt in Europa tussen de 97.000 en 117.000 geschat. De grootste populatie zit in Bulgarije, wat in 2011 geschat is op een ruime 39.000 dieren. In Hongarije is in 2013 de populatie geschat op 7.000 dieren. In Nederland is geen populatie gevestigd en zijn er enkel incidentele zwervers waargenomen.

Bron: IUCN Red List, Wolven in Nederland, Wilderness Society, Krofel, et al. 2017.

4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

Er zijn tot nu toe geen meldingen geweest van goudjakhalzen schade en er hebben zich tot heden geen situaties in het kader van openbare veiligheid voorgedaan.

5. BEHEER

Goudjakhalzen zijn echte opportunisten en kunnen schade aanrichten. In deze gevallen is er behoefte aan een planmatig aanpak. Voor het beheer zijn er doelstellingen opgesteld. De doelstellingen zijn afgeleid van de eerder benoemde wettelijke belangen.

5.1 DOELSTELLING GOUDJAKHALS

Gelinkt aan wettelijke belangen:

- Voorkómen van belangrijke veeteeltschade;
- Voorkómen van schade aan openbare veiligheid en volksgezondheid;
- Voorkómen van schade aan wilde flora of fauna, en aan de instandhouding van de natuurlijke habitats.

5.2 AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Er hebben zich geen problemen voorgedaan. Tot heden is er geen ontheffing verleend voor zwervende goudjakhalzen in Nederland.

5.3 BEHEER 2020-2026

Het beheer van de goudjakhals is niet aan de orde.

6. MONITORING

Er is tot heden passieve monitoring opgezet voor de goudjakhals via het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging. Aangezien de goudjakhals vaak verward wordt met de wolf (of andersom) zal de goudjakhals indirect vastgelegd kunnen worden via de monitoring van de wolf (bijvoorbeeld middels cameravallen). Dit geeft echter geen informatie over de populatieopbouw in West-Europese habitatten.

Wanneer er meerdere meldingen in eenzelfde gebied binnen korte periode zijn van goudjakhalzen in Nederland, zal het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging over gaan tot actieve monitoring.

MODULE STEEN MARTER

De steenmarter bleef door intensieve bejaging tot 1947 zeldzaam. In 1948 werd de jacht op de steenmarter gesloten. Pas in het begin van de jaren 1960 begon de populatie toe te nemen, waarschijnlijk door de opkomst van een 'nieuw type' steenmarter uit Duitsland. De steenmarter is een cultuurvolger en veelal gebonden aan bebouwde gebieden en cultuurlandschappen, maar kan ook zeker in natuurgebieden worden aangetroffen. Doordat de steenmarter (ook) in bebouwde gebieden huist, gaat dit niet altijd zonder conflict met de mens. Deze knelpunten vragen om een planmatige aanpak. Hierom is de steenmarter opgenomen in dit plan.

1. WETGEVING EN PROVINCIAAL BELEID

1.1 WETGEVING

De steenmarter valt onder de landelijke bescherming van de Wnb, artikel 3.10 beschermingsregime 'Andere soorten'. De IUCN-status van de steenmarter is "Least concern", ook wel niet bedreigd.

Als er problemen zijn is het mogelijk om over te gaan op verboden handelingen (vangen en/of doden). In artikelen 3.8, lid 5 en 3.10, lid 2 van de Wnb staat dat er uitsluitend ontheffing of een vrijstelling verleend kan worden, indien er geen andere bevredigende oplossingen bestaan, er een wettelijk belang geschaad is en SvI gunstig is en de maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding.

1.2 PROVINCIAAL BELEID

Uitvoeringskader Fauna Gelderland (februari 2019)

"De steenmarter komt vooral veel voor in de Achterhoek, de omgeving van Nijmegen en de IJsselvallei en is minder algemeen in de Betuwe en in de Gelderse Vallei. De steenmarter wordt zowel in stedelijke gebieden als in landelijk gebied aangetroffen. Wel lijkt het bos van de Veluwe min of meer gemeden te worden, dit gebied ligt op dit moment echter ook op de grens van het verspreidingsgebied. De staat van instandhouding van de steenmarter is zowel in Nederland als in Gelderland gunstig. De gemeente is aanspreekpunt voor inwoners met overlast van steenmarters in de bebouwde kom. Om overlast te bestrijden hebben wij aan gemeenten ontheffingen verleend. Hiervan wordt wisselend gebruik gemaakt, van nul meldingen in 2017 in de gemeente Berg en Dal tot gemiddeld 2 meldingen van steenmarteroverlast per maand in de gemeente Bronckhorst. Veelal worden professionele bedrijven ingeschakeld om advies te geven over werende maatregelen. Opvallend is verder dat, ondanks de toegenomen aantallen steenmarters, de klachten gemiddeld genomen niet toenemen. Bij bespreking van de startnotitie faunabeleid is vanuit uw commissie RLW gevraagd om te onderzoeken of het bestrijden van overlast zou kunnen plaatsvinden via de provinciale vrijstelling, een en ander naar model van Groningen. Daar is sprake van het vangen en verplaatsen door professionals.

Aan het verplaatsen naar elders kleven ook nadelen. Rekening houdend met bovenstaande stellen wij voor het instrument van ontheffingverlening als uitgangspunt te blijven hanteren. Daarbij kunnen wij bovendien, waar nodig, deze inhoudelijk afstemmen met een eventuele benadering buiten de bebouwde kom. Bijvoorbeeld uit het oogpunt van de bescherming van weidevogels. Uit onderzoek naar predatie bij weidevogels in Overijssel is gebleken dat de steenmarter in het onderzochte gebied verantwoordelijk was voor circa 10% van de gepredeerde nesten. Vanwege zijn rol in de predatie heeft de provincie Friesland reeds ontheffing verleend voor het vangen en doden van steenmarters ten behoeve van een 'pilot predatiebeheer steenmarter'. Als daartoe in Gelderland door de FBE een onderbouwd verzoek wordt gedaan overwegen wij hier medewerking aan te verlenen."

2. SOORTBESCHRIJVING

De steenmarter is een marterachtige en heeft het formaat van een slanke kat met korte poten. De vacht is as-grauw tot grijsbruin met een (grijs)witte ondervacht (ook wel wolhaar genoemd). De bef is wit of roomachtig en loopt vaak door tot op de poten. Het gewicht ligt tussen de 0,9 en 2,1 kilo. Steenmarters kunnen ruim 10 jaar oud worden. Steenmarters krijgen hooguit eens per jaar 1 tot 4 jongen. In de nazomer zoeken de jongen een eigen territorium. De steenmarter heeft in Nederland de vos, oehoe en wolf als natuurlijke vijand. Buiten Nederland zijn dit ook arenden en beer. Daarnaast vangen katten en honden soms jonge steenmarters. Steenmarters zijn vaak verkeersslachtoffer.

<i>Paartijd:</i>	<i>half juni tot half augustus</i>
<i>Draagtijd:</i>	<i>9 maanden</i>
<i>Werptijd:</i>	<i>maart of april</i>
<i>Kraamperiode:</i>	<i>maart of april tot juni tot juli</i>

De steenmarter eet zowel plantaardig als dierlijk voedsel. Hij heeft een veelzijdig menu. Hij eet o.a. muizen, ratten, egels, jonge konijnen, vogels, eieren, kevers, rupsen, kikkers en regenwormen. Ook eet hij, vooral tussen juli en december, veel vruchten en bessen, zoals bramen, bessen van vogelkers en zwarte nachtschade, appels, peren en kersen. Steenmarters eten ook menselijk voedsel, zoals brood. Befaamd is hij voor z'n voorliefde voor eieren (van kip, eend, fazant).

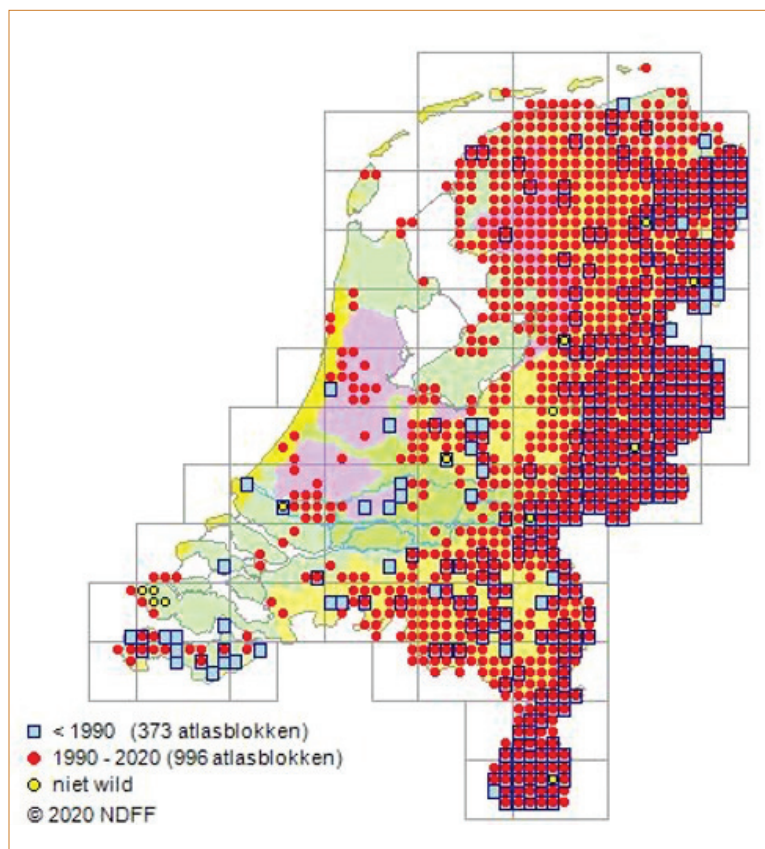
De steenmarter is een nachtdier dat van zonsondergang tot zonsopgang actief is. In de zomermaanden is hij soms ook 's ochtends bij daglicht nog op pad vanwege de korte periode dat het donker is. Per nacht kan een steenmarter wel 10-15 km afleggen, maar meestal legt een mannetje 5 km af en een vrouwtje 3 km. De grootte van het leefgebied is afhankelijk van de aard van het gebied en varieert van ca. 80 tot 700 hectare. Zowel het mannetje als het vrouwtje van de steenmarter hebben een eigen territorium en leven solitair. Het territorium van een mannetje overlapt dat van meerdere vrouwtjes. De steenmarter heeft binnen zijn leefgebied soms wel tientallen schuilplaatsen, die hij echter niet allemaal even frequent gebruikt. Dit kunnen bijvoorbeeld boomholtes, takkenhopen, dichte struwelen, schuurtjes, zolders of kruipruimtes zijn. Maar ook spouwmuren of ruimten onder de dakbedekkingen. De steenmarter kan door openingen van 5-6 cm kruipen om bij een schuilplaats te komen.

De steenmarter is een cultuurvolger. Hiermee wordt bedoeld dat hij grotendeels gebonden is aan bebouwde gebieden en cultuurlandschappen. De soort heeft een groot aanpassingsvermogen en kan in vrijwel alle biotopen voorkomen. In het landelijke gebied bouwen ze hun nesten op zolders van schuren of boerderijen, maar in de bebouwde kom ook op zolders van woningen. De beschikbaarheid van voldoende voedsel en beschutting is voor de aanwezigheid van steenmarters bepalend. Tevens is bekend dat steenmarters grote bosgebieden vermijden.

Bron: Broekhuizen, et al., 2010, Zoogdierverseniging, BIJ12, Arcadis rapport (PS2018-372)

3. POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

De steenmarter is vroeger zwaar bejaagd. Voor de verandering van de jachtwet in 1948 was de steenmarter nagenoeg uitgeroeid in Nederland. Tegenwoordig wordt de soort in het oosten en noorden van Nederland veel waargenomen en de populatie wordt hier gezien als stabiel. De soort breidt zijn areaal verder naar het westen uit, waardoor ook het aantal daar toeneemt (Broekhuizen et al., 2010).

Figuur 16 Verspreiding van de steenmarter in Nederland (Bron: Nationale Database Flora en Fauna)

Uit Figuur 16 blijkt dat de steenmarter in grote delen van Nederland algemeen voorkomt, maar Midden Nederland en de Randstad kunnen nog grotendeels gekoloniseerd worden (op Amsterdam en Rotterdam na). Zeer open gebieden en uitgestrekte bosgebieden lijken enigszins te worden gemedan. Bebouwde kernen binnen deze minder geschikte leefgebieden kunnen echter wel bezet zijn.

Het verspreidingsgebied van de steenmarter beslaat een substantieel deel van provincie Gelderland. De steenmarter komt vooral veel voor in de Achterhoek, de Liemers, de omgeving van Nijmegen en de IJsselvallei en is minder algemeen in de Betuwe en in de Gelderse Vallei. De steenmarter wordt zowel in stedelijke gebieden als in (meer) landelijke gebieden aangetroffen. Wel lijkt het bos van de Veluwe min of meer gemedan te worden.

3.1 TREND

De totale populatie in Nederland werd in 2012 op 10.000 dieren geschat (NOS, 2012). In Gelderland is de steenmarter een algemeen voorkomende soort. De daadwerkelijke populatieomvang is echter onbekend. Gezien het algemene voorkomen van de steenmarter is de verwachting dat de meeste potentiële territoria in de Achterhoek, de omgeving van Nijmegen en de IJsselvallei inmiddels bezet zijn en dat de populatie daar niet verder meer zal toenemen. Uitbreiding is nog wel mogelijk in de Betuwe en in de Gelderse Vallei. Deze uitbreiding zal leiden tot een toename van de populatie.

Bron: Zoogdiervereniging, NDFF, Arcadis rapport (PS2018-372)

3.2 STAAT VAN INSTANDHOUDING

Provincie Gelderland heeft Arcadis (2018) de opdracht gegeven om de GSvl in kaart te brengen van o.a. de steenmarter. Zij beoordelen dat de staat van instandhouding van de steenmarter in Nederland en Gelderland gunstig is. In de huidige situatie (2018) is het verspreidingsgebied, kwaliteit van het leefgebied, populatieomvang en toekomstperspectief als gunstig beoordeeld. Ook lijkt de drempelwaarde voor een genetisch gezonde populatie zeker te worden gehaald. Dit betekent dat bij een ontheffingsaanvraag of een aanvraag voor een verklaring van geen bezwaar voor activiteiten die schadelijk zijn voor steenmarters in elk geval is voldaan aan de voorwaarde dat de soort in een gunstige staat van instandhouding verkeerd.

4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De steenmarter valt onder de bescherming van de Wnb, art. 3.10, beschermingsregime 'Andere soorten'. Een ontheffing kan alleen aangevraagd worden als belangen, zoals gesteld in artikelen 3.8, lid 5 en 3.10, lid 2, Wnb, geschaad zijn. De historie van de geschade belangen is hieronder uitgewerkt.

4.1 GEWASSEN

Er is tot heden geen tegemoetkomingsaanvraag geweest voor steenmarterschade. Steenmarterschade betreft voornamelijk particuliere schade. Alleen bedrijfsmatige landbouwgewasschade komt in aanmerking voor een tegemoetkomingsaanvraag, daarom is er geen schadehistorie bekend.

Naast de officiële tegemoetkomingsaanvragen via BIJ12 Faunazaken is er ook een landelijk meldpunt schade. Als burgers schade of overlast door vogels of zoogdieren ervaren kunnen zij dat op www.faunaschade.nl melden. Hier maakt de burger een schatting van zijn schade of overlast, dit kan zowel bedrijfsmatig of particulier. Nadelig aan deze gegevens is dat ze niet geverifieerd zijn door een onafhankelijke deskundige.

In Tabel 2 is het aantal steenmarter schademeldingen weergegeven, opgesplitst per bedrijfsmatige en particuliere schade. Afgelopen zes jaar is het aantal particuliere schademeldingen gestegen.

Tabel 2 Aantal steenmarterschade meldingen in FRS van 2013 t/m 2019

Constateringsjaar	Bedrijfsmatig	Particulier	Totaal
2013	1	3	4
2014		4	4
2015		7	7
2016	1	15	16
2017		22	22
2018	10	6	16
2019		9	9

De steenmarter schademeldingen zijn in Tabel 3 (volgende pagina) nog verder uitgewerkt tot schadesoort. De meeste gemelde schademeldingen betreft kippenpredatie. Er zijn ook meerdere meldingen geweest van schade aan gebouwen en dergelijke. In sommige gevallen ging dit enkel om steenmarterschade, maar vaak was dit een gecombineerde melding met ook vossenschade.

Tabel 3 Steenmarterschademeldingen per schadesoort van 2013 t/m 2019							
Schadesoort	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
bedrading				3	3	1	2
gans					1	1	
gebouwen			2	1	3		
grasland					1		
installaties							2
isolatie				3	1		
kip	3	1	4	1	8	11	3
mens gezondheid				1			
mens veiligheid		3		2		2	
overig				1	2		2
overlast schade algemeen	1		1				
rieten daken						1	
woningen				4	3		

4.2. OPENBARE VEILIGHEID EN VOLKSGEZONDHEID

Door hun leefwijze kunnen steenmarters overlast veroorzaken in gebouwen en woningen. Spouwmuren, kruipruimten en zolders in woningen zijn geliefde verblijfplaatsen van de steenmarter. Als steenmarters zich vestigen nabij mensen kan overlast ontstaan. De overlast bestaat uit geluid en stank. Geluidsoverlast speelt vooral in het voorjaar en de zomer, wanneer steenmarters jongen hebben. 's Winters zijn de dieren over het algemeen vrij rustig. Stankoverlast komt van uitwerpselen of prooi-resten.

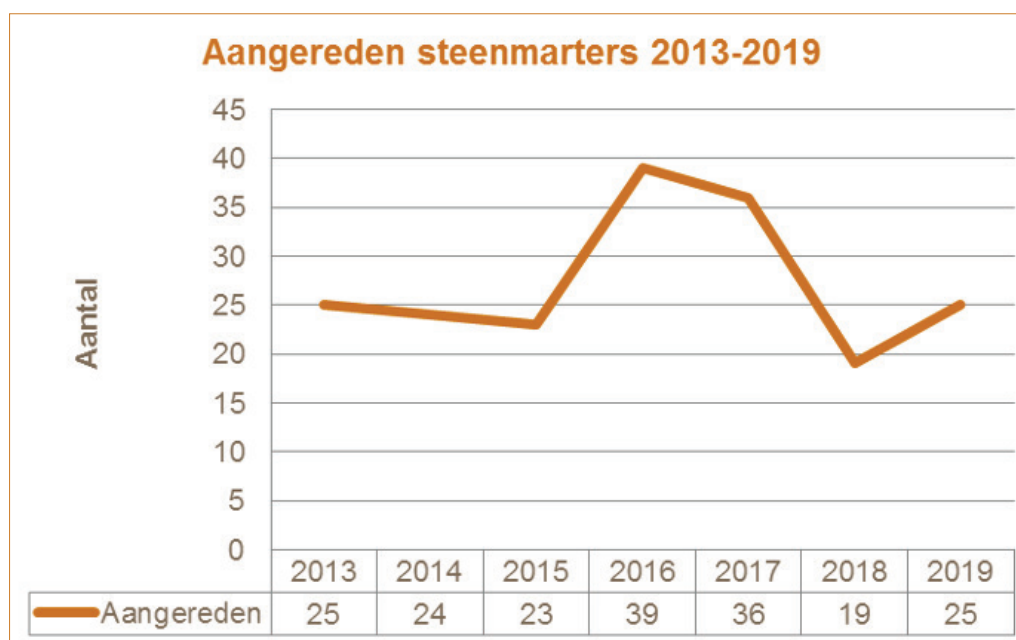
Soms beschadigen steenmarters leidingen en kabels in woningen of auto's. Steenmarters kruipen onder de motorkap, omdat het een warme en beschutte plaats is. Vaak proberen ze dan een beschutte plek te bereiken door het weg knagen van bekleding en bedrading. Kleine beetjes in kabel zijn karakteristiek. Dit leidt vaak tot startproblemen van de motor. Ook het doorbijten of beschadigen van de koelsslangen komt voor. Naast overlast kan hierdoor in sommige gevallen ook de volksgezondheid of openbare veiligheid geschaad worden.

De schade aan dit wettelijke belang is tot heden niet gekwantificeerd.

Bron: Broekhuizen, et al., 2010.

4.2.1 Verkeersveiligheid

Het aantal gemelde aanrijdingen met steenmarters is toegenomen (Figuur 17). In 2017 zijn er 36 aangereken steenmarters gemeld, in 2018 daalde dit naar 19. Dit zijn geen absolute aantallen, enkel de gevallen die gemeld zijn in FRS. Er vindt geen structurele registratie plaats, omdat veel aanrijdingen niet gemeld worden.

Figuur 17 Aantal aangereden steenmarters van 2013 t/m 2019

4.3 BESCHERMDE INHEEMSE FAUNA

Steenmarters kunnen ook schade veroorzaken aan beschermde inheemse fauna, en met name aan bodem broedende vogels, zoals water- en weidevogels of steenmarters roven steenuilennesten leeg. In provincie Friesland is reeds een ontheffing verleend voor het vangen en doden van steenmarters ten behoeve van een 'pilot predatiebeheer steenmarter'. Dit om de kwetsbare weidevogels meer bescherming te bieden. In provincie Gelderland is hier nog geen sprake van, de verwachting is dat de Gelderse weidevogels ook meer bescherming nodig hebben in de toekomst. Monitoring van weidevogelgebieden op dit punt is essentieel.

4.4 PREVENTIEVE MAATREGELEN

Om overlast door steenmarters die zich in een gebouw bevinden te bestrijden kan de toegang tot een gebouw onmogelijk gemaakt worden. Hier zijn diverse methoden voor beschikbaar zoals het verwijderen van overhangende begroeiing en gevelbegroeiing, het aanbrengen van kragen rond de stam van een boom en het afsluiten van de toegang met kippengaas. De gemeente dient hierin te adviseren en in sommige gevallen is een ontheffing voor het onklaar maken van verblijfplaatsen noodzakelijk. Tot nu toe is er geen eenduidige manier van de inzet van preventieve maatregelen. Voor het weren van steenmarters uit potentiële (nog niet bezette) verblijfplaatsen is geen ontheffing noodzakelijk.

Het weren van steenmarters uit voertuigen of van erven, percelen, akkers of weidevogelgebied is tevens een mogelijkheid. Voor marters kunnen gaas- en elektrische rasters worden toegepast. Ook geur en smaakmiddelen worden online aanbevolen. De effectiviteit hiervan heeft zich echter tot op heden nog niet bewezen.

Zie voor preventieve maatregelen de Module Wolven, vossen en marterachtigen van de Faunaschade Preventie Kit van BIJ12¹².

¹² www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen/

5. BEHEER

Steenmarters kunnen aanzienlijke schade aanrichten. In deze gevallen is er behoefte aan planmatig beheer. Voor het beheer zijn er doelstellingen opgesteld. De doelstellingen zijn afgeleid van de eerder benoemde wettelijke belangen.

5.1 DOELSTELLING STEENMARTER

Gelinkt aan wettelijke belangen

- Voorkómen van belangrijke gewasschade (veeteelt);
- Voorkómen van schade aan openbare veiligheid en volksgezondheid;
- Voorkómen van schade of overlast, met inbegrip van schade aan watergangen, taluds en schouwpaden, sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
- Voorkómen van schade aan wilde flora of fauna en aan de instandhouding van de natuurlijke habitats.

5.2 AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Indien preventieve maatregelen onvoldoende uitkomst bieden, kunnen GS incidenteel ontheffing verlenen voor het vangen en verplaatsen of het weren van steenmarters. In 2017 zijn er twee ontheffingen verleend en in 2018 drie.

Het is niet duidelijk wat de resultaten zijn geweest van de verleende ontheffingen. Een betere registratie is essentieel.

5.3 BEHEER 2020-2026

De steenmarterpopulatie heeft in Gelderland in grote delen zijn draagkracht bereikt en alleen in het rivierengebied en de Gelderse Vallei is nog een toename (in verspreiding) te verwachten. Onder draagkracht wordt in deze verstaan dat alle mogelijke territoria door steenmarters zijn bezet. Mogelijk dat in de aankomende planperiode lokaal maatwerk moet worden geleverd om ernstige overlast te verhelpen. Het nemen van preventieve maatregelen (afsluiten van verblijfplaatsen of het anderszins weren van steenmarters) is het enige wat gedaan kan worden om overlast duurzaam tegen te gaan.

De Zoogdiervereniging is gevraagd om advies en zij geven aan dat vangen en verplaatsen niet effectief is en dat de kans zeer groot is dat een verplaatste steenmarter uiteindelijk zal verkommeren. Het vangen en verplaatsen wordt door de Zoogdiervereniging dan ook ten zeerste afgeraden. Indien een steenmarter ernstige overlast geeft die niet is op te lossen, is het beter om het dier dood te maken. De kans is echter groot dat een nieuw individu de 'lege plek' zal innemen.

Om tot bestendig beheer te komen is er een escalatieladder opgesteld die gevolgd dient te worden.

(1) Op plekken waar steenmarters ongewenst zijn worden beheerders/eigenaren geacht ze te weren door de inzet van preventieve maatregelen. Voor dreigende gewasschade is de PreventieKit – Module Wolven, vossen en marterachtigen van BIJ12 Faunazaken leidend. Voor schade aan andere wettelijke belangen zie: www.steenmarterinfo.nl/tips-bij-overlast.

(2) Verblijfplaatsen bij overlast schoonmaken en onbereikbaar maken. Eventueel vervangende steenmarterkast plaatsen, of andere mogelijkheden creëren met hout/takkenstapels.

(3) Als schade als buitensporig wordt beoordeeld en het verplaatsen van de steenmarter geen optie is zal de FBE met de provincie en deskundigen bespreken welke opties er nog zijn. Met als laatste optie het doden van de steenmarter.

Strippenkaart

Zoals in de escalatieladder terug is te lezen is er op meerdere momenten de inzet van deskundigen¹³ nodig, waar zij een situatie dienen te beoordelen en een oplossing vinden voor het probleem. De FBE stelt voor om een overeenkomst op te stellen met een deskundigenorganisatie, en de provincie om te gaan werken met een strippenkaart.

Een strippenkaart kan ingezet worden als steenmarterproblemen gesignaleerd zijn die een wettelijk belang schaden. Deskundigen kunnen vervolgens spoedig een analyse maken hoe het probleem het beste opgelost kan worden. De mogelijke voorgestelde handelingen zijn al vastgelegd in een generieke ontheffing om problemen op te lossen.

Een strippenkaart bestaat uit een aantal beoordeling/analyserapporten voor een vast bedrag.

5.3.1 Ontheffingsaanvraag

Een generieke ontheffing zal aangevraagd worden. Dit zal een ontheffing zijn voor:

- Het opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen (artikel 3.10 lid 1b, Wnb)
- Het uitzetten van dieren (artikel 3.34 eerste lid, Wnb).

De volgende middelen (art. 3.25 Wnb) kunnen ingezet worden bij het wegvangen van steenmarters:

- Vangkooi

Verdere middelen en situaties e.d. zullen in de ontheffingsaanvraag brief naar de provincie uitgewerkt worden.

¹³ De provincie Gelderland verstaat onder een deskundige een persoon die voor de situatie, habitats en soorten ten aanzien waarvan hij of zij gevraagd is te adviseren en/of te begeleiden, aantoonbare ervaring en ((soort)specifieke) ecologische kennis heeft. De ervaring en kennis dient te zijn opgedaan doordat de deskundige:

- op HBO-, dan wel universitair niveau een opleiding heeft genoten met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie; en/of
- als ecooloog werkzaam is voor een ecologisch adviesbureau, zoals bijvoorbeeld een bureau welke is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus.

Met betrekking tot soorten of specifieke soorten kan als deskundige ook iemand worden aangemerkt die:

- op MBO-niveau een opleiding heeft afgerond met als zwaartepunt de Wet natuurbescherming, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten; en/of
- zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenbescherming en is aangesloten bij en werkzaam voor de daarvoor in Nederland bestaande organisaties (zoals bijvoorbeeld Zoogdierverseniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied) en/of zich aantoonbaar actief inzet op het gebied van de soortenmonitoring en/of -bescherming.

6. MONITORING

Monitoring van de steenmarter is enkel mogelijk door het volgen van de verspreiding in Gelderland op basis van 'losse waarnemingen'. De soort is aantalsmatig niet te monitoren of enkel tegen zeer hoge kosten. Voor deze soort is een actieve monitoring niet nodig gedurende de planperiode.

Qua monitoring kan er wel gekeken worden naar de verspreiding van de steenmarter. Dit wordt al ingevuld via de Nationale Database Flora en Fauna.

Ook Wildbeheereenheden worden jaarlijks gevraagd naar de verspreiding van steenmarters binnen hun werkgebied. Deze inventarisatie is meegenomen in het telprotocol voorjaargestelling.

Daarnaast zal de FBE jaarlijks rapporteren over de genomen maatregelen als er een ontheffing loopt. Deze maatregelen kunnen na een aantal jaar geëvalueerd worden.

MODULE WOLF

De wolf is inmiddels gevestigd in Nederland. Voor 2011 was de laatste melding van wolven in Nederland in 1869 (bij Schinveld). Maar de Europese wolvenpopulaties nemen toe in aantal en de afgelopen jaren heeft Nederland steeds vaker te maken met een zwervende wolf uit de centraal Europese populatie en recentelijk ook een Alpiene wolf. Dit gaat niet ongemerkt, meerdere schapen zijn al ten prooi gevallen van de wolf. Om de terugkomst van de wolf zo goed mogelijk te begeleiden en uitvoering te geven aan het uitgezette beleid is de wolf opgenomen in dit plan.

1. WETGEVING EN PROVINCIAAL BELEID

1.1 WETGEVING

De wolf valt onder de Europese bescherming van de Habitatrichtlijn (1992), bijlage II en IV en het Verdrag van Bern. In de landelijke wetgeving is de wolf beschermd door de Wnb, Artikel 3.5. De wereldwijde IUCN-status van de wolf is "Least concern", ook wel niet bedreigd.

Als er problemen zijn is het mogelijk om over te gaan op verboden handelingen. In artikel 3.8, lid 5, Wnb staat dat er uitsluitend ontheffing of een vrijstelling verleend kan worden, indien er geen andere bevredigende oplossingen bestaan, er een wettelijk belang geschaad is en Svl gunstig is en de maatregelen niet leiden tot verslechtering van de staat van instandhouding.

1.2 PROVINCIAAL BELEID

1.2.1. Uitvoeringskader Fauna Gelderland (februari 2019)

"Naast de veiligheid voor mensen en het voorkomen en vergoeden van schade bij dierhouders staat voor ons de bescherming van de wolven centraal. Het is realistisch dat wolven zich hier gaan vestigen, omdat al met regelmaat zwervende wolven in Nederland zijn waargenomen, onder andere op de Veluwe. Bij het definitief vaststellen van dit uitvoeringskader is zelfs mogelijk al formeel sprake van vestiging van de eerste wolf op de Veluwe. De opkomst van de wolf gaf ons begin 2018 aanleiding om in IPO verband versneld te komen tot een nieuw interprovinciaal wolvendraaiboek waarin ook de gevolgen van de vestiging van de wolf is uitgewerkt. Met uw motie 18M81 "Actieve monitoring wolven" heeft u ons in uw septembervergadering verzocht om daarbij in te zetten op actieve monitoring van wolven. Wij hebben dat in gezamenlijkheid met de andere provincies uitgewerkt in het nieuwe draaiboek. U heeft vervolgens het concept besproken in uw commissie RLW op 5 december 2019 (red: 2018) (PS2018-703) en het nieuwe interprovinciale wolvendraaiboek is op 24 januari 2019 vastgesteld door het IPO-bestuur. Het draaiboek beschrijft de benodigde samenwerking, de mogelijke schade en preventie bij gehouden dieren en hoe met communicatie en monitoring wordt omgegaan. Insteek is om in ieder geval de komende 3 jaar de schade door wolven te vergoeden op de huidige wijze, dus zowel voor bedrijfsmatige als hobbyhouders. Provincies kunnen er dan voor kiezen om in die periode ervaring op te doen met gebiedsgerichte preventieve maatregelen en daarin een financiële bijdrage leveren. Wij willen een dergelijk proces starten met de betrokkenen van de gebieden waar zich wolven vestigen."

1.2.2 Interprovinciaal wolvenplan

In IPO-verband was de (potentiele) vestiging van de wolf in Nederland een aanleiding om versneld een geactualiseerd wolvenplan op te stellen. Daarnaast is in Gelderland ook motie 81 aangenomen "Actieve monitoring wolven", waarmee verzocht werd om in het nieuwe wolvenplan invulling te geven aan de actieve monitoring van wolven. Dit is in uitvoering door het Wolvenmeldpunt van de Zoogdierverseniging, inmiddels geschoold onder BIJ12, in samenwerking met partners binnen Wolven in Nederland en Veluwe terreinbeheerders.

Het interprovinciaal wolvenplan is een product van de gezamenlijke provincies en bevat achtergrondinformatie over de wolf en een visie op samenwerking en communicatie, ook wordt ingegaan op schadecompensatie en preventie bij gehouden dieren. In de uitwerking is een balans gezocht tussen beschermen en beheren¹⁴. Het plan geeft tevens invulling aan de gevraagde actieve monitoring.

Provincies blijven in ieder geval de komende drie jaar de schade door wolven vergoeden volgens de huidige werkwijze, dus zowel voor bedrijfsmatige dierhouders als hobbyhouders. Provincies kunnen er daarnaast voor kiezen om in die periode ervaring op te doen met pilots gericht op gebiedsgerichte bescherming van gehouden dieren tegen aanvallen door gevestigde wolven. Gelderland heeft hiervoor gekozen.

¹⁴ [https://gelderland.stateninformatie.nl/document/6968760/3/RLW%20-%20Interprovinciaal%20wolvenplan%20%28PS2018-703%29](https:// gelderland.stateninformatie.nl/document/6968760/3/RLW%20-%20Interprovinciaal%20wolvenplan%20%28PS2018-703%29)

2. SOORTBESCHRIJVING

De wolf behoort tot de familie hondachtigen en wordt beschouwd als de voorouder van alle gedomesticeerde hondenrassen. Wereldwijd komt de wolf voor in allerlei kleurvariëteiten, in Nederland is de vacht van de wolf beige tot rossig bruin en heeft een volle hangende staart met meestal een zwarte punt, rechte rug, brede borst, stevige nek, een korte snuit met spitse rechtopstaande, naar de top toe iets afgeronde oren. Het gewicht ligt tussen de 18 en 80 kilo. De wolf kan in het wild de leeftijd van tien jaar bereiken. Er worden, afhankelijk van het voedselaanbod, één tot acht jongen geboren. Ze drinken tot ze zes weken oud zijn moedermelk. In het eerste of tweede levensjaar verlaten de jongvolwassen wolven het geboorteroedel en gaan zwerven, op zoek naar een geschikte plek om een eigen territorium te stichten.

<i>Paartijd:</i>	<i>januari t/m april</i>
<i>Draagtijd:</i>	<i>gemiddeld 63 dagen</i>
<i>Werptijd:</i>	<i>maart t/m juni</i>
<i>Speenperiode:</i>	<i>6 weken</i>

Wolven zijn sociale dieren en leven in gezinsverband, genaamd roedels. Deze roedels worden geleid door het ouderpaar. De overige leden van de roedel zijn de jongen van het paartje. Het nest van een wolf bevindt zich vaak in een hol verscholen onder boomwortels. De wolf vergroot soms ook holen van andere dieren zoals vos en das.

Een wolvenroedel verdedigt een territorium tegen andere wolven. Territoriumgrootte en wolvendichtheid varieert daarbij met de beschikbaarheid van prooidieren en varieert door de seizoenen heen. De grootte van een roedel en hun territorium hangt sterk af van het voedselaanbod. In Midden-Europa zijn wolventerritoria 150 tot 350 km² groot, maar dit kan in de poolstreken (vanwege de lagere dichtheden aan prooidieren) oplopen tot >1000 km². Als gevolg daarvan varieert de dichtheid van wolven tussen de 0,1 en 9 wolven per 100 km². In Duitsland leven gemiddeld 2-3 wolven per 100 km². In zeer wildrijke gebieden zijn kleinere wolventerritoria mogelijk, maar bij circa 50 km² lijkt er een sociale ondergrens te zijn.

Wolven zijn opportunistische carnivoren. Ze hebben drie tot vier kg vlees (merg en ingewanden) per dag nodig. Meestal komt het erop neer dat het dier in één keer grote hoeveelheid vlees eet (tot wel 10 kg) en dan dagenlang niets (tot wel twee weken). De wolf is gespecialiseerd in wilde hoefdieren. De rest wordt aangevuld met haasachtigen, knaagdieren, vogels en aas. Indien voldoende aanwezig vormen hoefdieren de belangrijkste prooidieren die langdurig vaak in roedelverband achtervolgd worden. De wolf eet in Nederland en Duitsland voornamelijk grote hoefdieren. De wolf jaagt meestal op oude, zieke of zwakke dieren, maar ook wel op jonge, onervaren dieren. Uit Duits onderzoek blijkt dat 1,1% van de maaginhoud uit prooidieren bestaat van door mensen gehouden dieren.

Wolven komen voor in een groot aantal leefomgevingen: van toendra's in het noorden tot steppen in het oosten, en van gebergtes tot aan het bos- en cultuurlandschap van West-Europa. Deze cultuurlandschappen bieden vaak een afwisselend landschap met bosranden die dekking bieden en een overdaad aan reeën, herten en zwijnen. De wolf kan zich goed aanpassen aan verschillende leefomgevingen, hoewel de soort mensen vermijdt.

Bron: Zoogdiervereeniging, Wolven in Nederland, NABU

2.1. INVLOED VAN DE WOLF OP ZIJN OMGEVING

De wolf is een toppredator, dit houdt in dat de wolf in Nederland bovenaan de voedselketen staat. De komst van de wolf heeft dan ook invloed op het ecosysteem. Grote hoefdieren zullen hun gedrag aanpassen in het gebied waar wolven leven (Creel & Winnie, 2005; Kuijper, et al., 2015). Zo ontstaan er lokaal gebieden met een hoog risico of laag risico voor de hoefdieren, wat het landschap beïnvloedt (Terborgh & Estes, 2010). Grote hoefdieren zullen meer op hun hoede zijn en minder tijd besteden aan foerageren. Ook de bronst zal beïnvloedt worden door de aanwezigheid van de wolf, doordat herten ook waakzaam dienen te blijven gedurende deze periode.

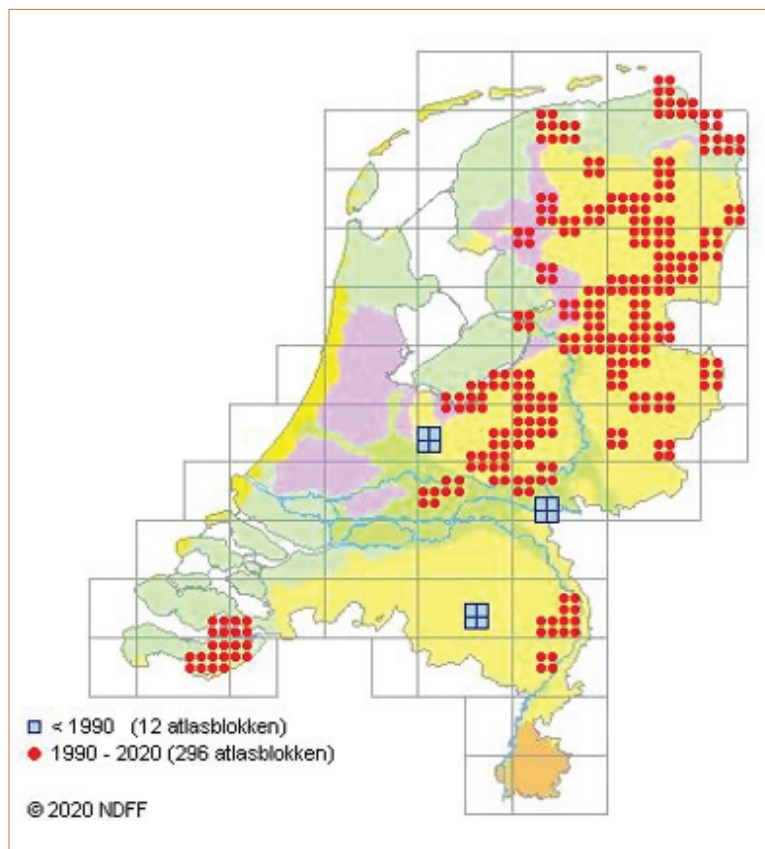
In het directe leefgebied van de wolf zullen grote hoefdieren minder vaak vertoeven. Dit heeft een direct effect op het ecosysteem, zo zal bijvoorbeeld bosverjonging een kans krijgen (Van Ginkel, et al., 2018). Dit zorgt voor een dynamischer natuurlijker systeem. De mate van invloed die de wolf kan hebben op zijn omgeving is echter ook afhankelijk van de menselijke invloeden in het gebied (Kuijper, et al., 2016).

De invloeden van wolven op hoefdieren worden ook beïnvloedt door menselijk handelen (zoals jacht), hiermee kan het lastig zijn om de uiteindelijke effecten in het veld waar te nemen. Toch is de verwachting dat de enkele wolven die zich op de Veluwe vestigen geen merkbare invloed hebben op de populatie grote hoefdieren (m.u.v. de moeflon). Hiervoor zijn de grote hoefdierpopulatie aantallen te hoog. Beheer van grote hoefdieren zal dan ook noodzakelijk blijven.

3. POPULATIEGROOTTE EN -ONTWIKKELING

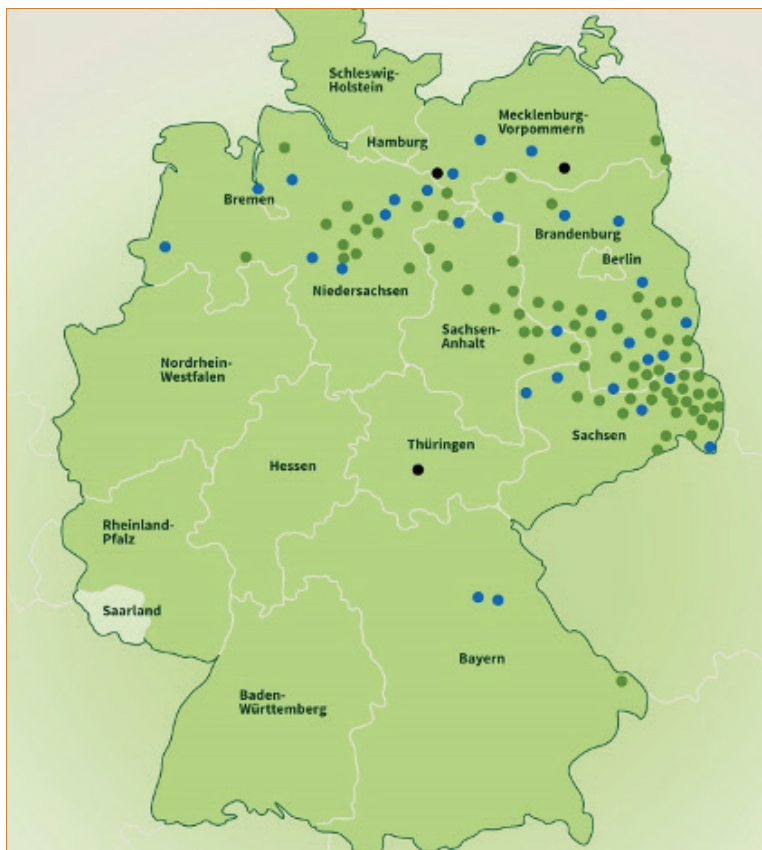
Behalve op IJsland kwamen wolven vroeger in heel Europa voor, ook in Nederland. In een ver verleden was er ontzag voor wolven en hun efficiënte jacht, maar gaandeweg zagen mensen wolven steeds meer als bedreiging of concurrent. Wolven werden steeds intensiever vervolgd.

Door eeuwen van vervolging verdween de wolf in de loop van de 18de en 19de eeuw uit ons land. Het eerst verdween hij uit de westelijke provincies Noord- en Zuid-Holland, later in Utrecht (1775), Drenthe (1780), Gelderland (1822) en Limburg (1845 of 1869). De laatste gedode wolf in Nederland was in 1881 in Helvoirt, Noord-Brabant en in 1897 werd bij Heeze in Noord-Brabant de laatste wolf in Nederland gezien. Beide laatste waarnemingen zijn echter onderwerp van discussie, zodat waarschijnlijk in 1869 de laatste wolf bij Schinveld werd gedood. In 1886 stierf de wolf ook in België uit en in de Eifel werd omstreeks 1890 de laatste wolf geschoten.

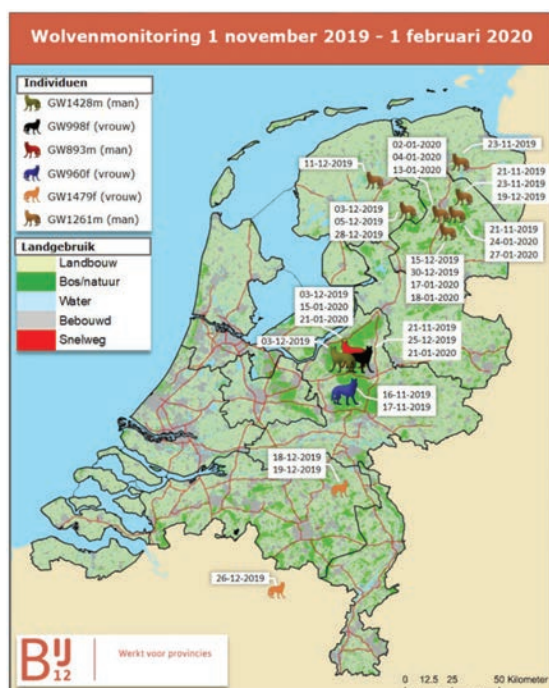
Figuur 18 Verspreiding van (zwervende) wolf in Nederland (Bron: Nationale Database Flora en Fauna)

De wolven die Nederland bezoeken zijn voornamelijk afkomstig uit de Duits-Poolse wolvenpopulatie. Figuur 19 (volgende pagina) geeft de verspreiding (2017/18) van wolven in Duitsland weer. Het gaat om drie territoriale eenlingen (zwart), 30 wolvenparen (blauw) en 73 roedels (groen). Een roedel bestaat tenminste uit twee volwassen wolven en twee tot tien jonge wolven. De wolvenpopulatie is voornamelijk gecentreerd in noordwest Duitsland en is gedeeltelijk gevestigd in Polen. De roedel het dichtst gevestigd bij de Nederlandse grens is nabij Meppen (Nedersaksen) gelegen..

Figuur 19 Populatie verspreiding wolf in Duitsland in 2017/18 roedels in groen, paren in blauw en eenlingen in zwart (Bron: NABU)

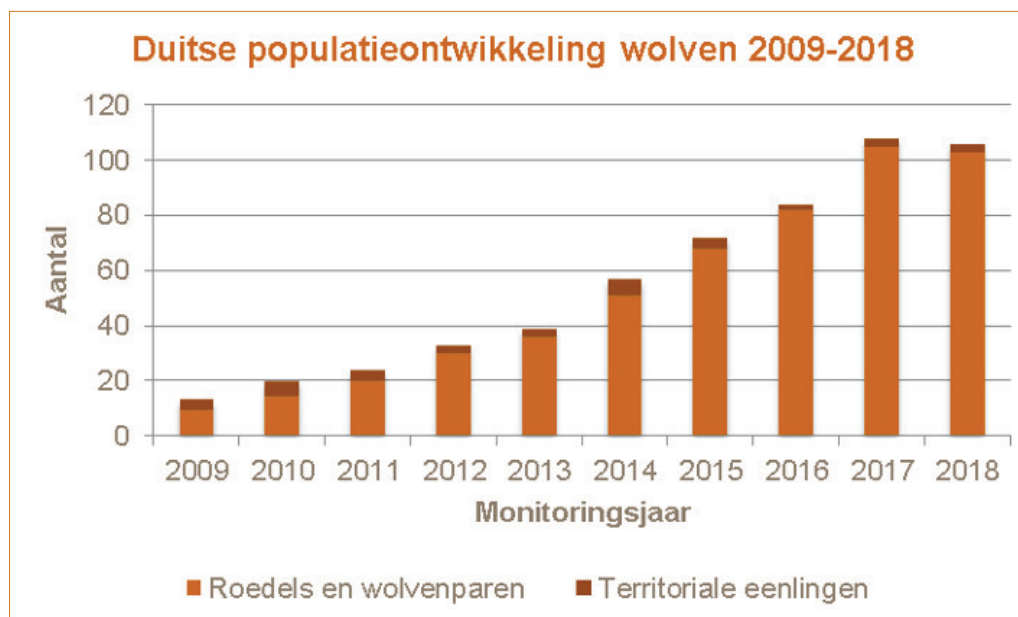
In Nederland is de wolf sinds 2011 weer gespot in Nederland. Op 27 augustus 2011 is bij Duiven mogelijk een wolf gezien en gefotografeerd. Vanaf 2015 stijgen de wolvenwaarnemingen. In maart 2015 zwierf er voor korte tijd een wolf in Drenthe en Groningen. In 2016, 2017 en 2018 zijn er ook meerdere zwervende wolven door de provincie Gelderland getrokken (Figuur 18 en Figuur 20 (volgende pagina)). Sinds januari 2019 kan er gesproken worden van gevestigde wolven. Op de Noord-Veluwe zijn in het voorjaar van 2019 vijf jonge wolven geboren waarbij de eerste reproductie een feit was. Op de Midden-Veluwe verblijft één wolvin.

Figuur 20 Overzicht van individuele wolven op basis van DNA-analyses in Nederland

3.1 TREND

Er is een duidelijk stijgende trend in de aantalsontwikkeling van wolven in Duitsland (Figuur 21). Het zijn veelal roedels en wolvenparen, maar ook een aantal territoriale éénlingen. Kanttekening; deze data van 2018 is nog niet definitief.

Figuur 21 Populatie ontwikkeling wolven in Duitsland, gesplitst in roedels & wolvenparen en territoriale éénlingen (Bron: DBBW)

Bron: Zoogdiervereniging, NDFF, NABU, DBBW, Wolven in Nederland

3.2 STAAT VAN INSTANDHOUDING

De Europese Commissie heeft onderkend dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken.

De Europese Commissie heeft de lidstaten daarom aanbevolen tot gezamenlijke managementplannen te komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Tsjechië, Oostenrijk, Luxemburg, Denemarken en België). Daarbij is relevant dat deze populatie weliswaar sterk groeit maar ze genetisch duidelijk verarmd is ten opzichte van bijvoorbeeld de Baltische populatie (Everaert, et al., 2018). Echter, recentelijk zijn ook Alpiene wolven in Nederland waargenomen.

4. ONTWIKKELING SCHADE AAN BELANGEN

De wolf valt onder de bescherming van de Wnb, artikel 3.5 Wnb. Een ontheffing kan alleen aangevraagd worden als belangen, zoals gesteld in artikel 3.8, lid 5 Wnb, geschaad zijn. De historie van de geschade belangen is hieronder uitgewerkt.

4.1 VEETEELT

Wolven hebben al op meerdere plekken in Nederland schade aangericht aan bedrijfsmatige veeteelt, specifiek aan schapen. Voor 2018 vielen al deze gevallen buiten de provincie Gelderland. Echter, in 2018 zijn er in Ruurlo en Buren twee tegemoetkomingsaanvragen ingediend voor wolvenschade.

Landelijk gezien is er meer wolvenschade getaxeerd. Sinds 2015 is er wolvenschade gemeld in Drenthe en Groningen, vervolgens in 2017 in Groningen, Noord-Brabant en Overijssel. In 2018 is er een duidelijke toename van wolvenschade geweest met 53 aanvragen en voor bijna €37.000 schade getaxeerd. In alle gevallen ging het om schapenpredatie, in totaal zijn er 168 schapen ten prooi gevallen. Het gaat hierbij in alle gevallen om zwervende wolven. Een aantal van deze wolven is nu territoriaal in Nederland en België. In 2019 hebben wolven in Gelderland 18 schapen gedood. Het vermoeden bestaat dat dit de jonge wolven zijn geweest die hebben "geoeft" op het zelfstandig jagen en voor een gemakkelijke prooi hebben gekozen. Dit is een aandachtspunt voor de provinciale wolvencommissie en onderschrijft dat ook al doden territoriale wolven in beginsel geen gehouden dieren, het nemen van preventieve maatregelen in en rondom het leefgebied van groot belang is.

Tabel 4 Getaxeerde wolvenschade in Nederland van 2015 t/m 2018 (Bron: BIJ12 Faunazaken)

	2015		2017		2018		2019	
	Getaxeerd	Aanvr.	Getaxeerd	Aanvr.	Getaxeerd	Aanvr.	Getaxeerd	Aanvr.
Drenthe	€ 960	2			€ 11.103	17	€ 2.233	3
Flevoland					€ 445	1		
Friesland					€ 5.005	6		
Gelderland					€ 1.460	3	€ 2.816	2
Groningen	€ 555	2	€ 600	1	€ 2.586	2		
Limburg					€ 1.536	3		
Noord Brabant			€ 351	1				
Overijssel			€ 4.561	1	€ 14.502	20	€ 5.648	6
Utrecht					€ 255	1		
Totaal	€ 1.515	4	€ 5.512	3	€ 36.892	53	€ 10.697	11

4.2 OPENBARE VEILIGHEID

GS zijn bevoegd gezag om maatregelen toe te staan of te laten nemen. Zij kunnen op grond van de Wnb, artikel 3.8 lid 5 b3 beslissen om het vangen of doden van een wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of de openbare veiligheid in het geding is.

Voor er dergelijke maatregelen genomen kunnen worden dienen andere bevredigende oplossingen te worden afgewogen. Indien die niet voorhanden zijn, dan is ingrijpen mogelijk. Dat kan bijvoorbeeld door een wolf te vangen. Het is daarbij een optie om het dier te voorzien van een GPS-zender waardoor het gedrag van de wolf gevolgd kan worden en, bij voor mensen gevaarlijk gedrag, de wolf snel opgespoord kan worden. Voor het vangen en zenderen wordt de wolf in principe verdoofd. Dit dient altijd onder verantwoordelijkheid van een dierenarts of ander bevoegd persoon te gebeuren.

4.2.1 Verkeersveiligheid

Onder de openbare veiligheid valt ook verkeersveiligheid. Een overstekende wolf kan tot gevaarlijke situaties leiden, voor zowel dier als mens. Het is ook al een aantal keer verkeerd gegaan in Nederland. Zo is er in 2017 een wolf overreden in Overijssel, in 2018 een wolf in Limburg en recentelijk (2020) één van de vijf wolvenpups in Gelderland. Alle drie gevallen liepen dodelijk af voor de wolf. Er zijn geen gevallen op Europees niveau bekend dat aanrijdingen van wolven hebben geleid tot gewonde of dode mensen.

4.3 PREVENTIEVE MAATREGELEN

Schade aan vee kan voorkomen worden met rasters of bijvoorbeeld kuddewaakhonden (van Bommel, et al., 2015; van Bommel, et al., 2018). Uitgebreide informatie over preventieve maatregelen kan gevonden worden op de website van BIJ12¹⁵ (module wolven, vossen en marterachtigen).

Provincie Gelderland wilt het toepassen van preventieve maatregelen stimuleren en is bereid hieraan financieel bij te dragen, mits er een gezamenlijk plan komt.

Rasters

Hierbij is het belangrijkste doel dat vee onbereikbaar gemaakt wordt voor wolven. Goed geplaatste en onderhouden wolfwerende rasters voorkomen volgens Duitse experts 99% van de schade. Men kan gebruik maken van gaasrasters of elektrische rasters. Beide typen hebben hun voor- en nadelen.

Rasters van gaas zijn een zeer effectieve manier om wolven te weren. De kosten zijn echter hoog en het permanente karakter van gaasrasters maakt deze vooral geschikt voor vaste percelen.

Elektrische draadrasters zijn goedkoper dan gaasrasters, zijn eenvoudiger te plaatsen en te verplaatsen, maar vragen meer toezicht en onderhoud. De schrikdraadapparaten zijn bovendien diefstalgevoelig. Er kan ook gebruik gemaakt worden van een meer mobiel type raster, namelijk een *elektrisch netwerk*. Dit is een goed toepasbare en effectieve methode om wolven van percelen te weren. De netten kunnen na enige oefening vrij simpel aangebracht en opgeruimd worden. De kosten voor aanschaf en onderhoud liggen vrij hoog en de netten met bijbehorende schrikdraadapparaten zijn diefstalgevoelig en daardoor niet overal toepasbaar.

Het plaatsen van rasters is inspanningsintensief. Stichting Wolf-Fencing Nederland is opgericht om hiermee te helpen. Met een netwerk van vrijwilligers die veehouders helpen door het geven van adviezen, zoeken naar oplossingen en met het plaatsen en onderhouden van wolf werende rasters. Dit is een initiatief dat in meerdere landen succesvol wordt toegepast.

Kuddebewakingshonden

Kuddebewakingshonden (KBH) worden in het buitenland al veelal gebruikt om wolven bij vee weg te houden en de schade door predatie te beperken. KBH zijn speciaal voor dit doel gefokte (ras)honden die specifieke eigenschappen en kenmerken bezitten om vee tegen wolven te beschermen. KBH worden na goede begeleiding en socialisatie, veelal in roedels van meerdere honden, ingezet tussen het vee, waarbij ze de (mobiele) omgeving als territorium beschouwen.

In 2015 en 2018 heeft BIJ12 samen met ARK natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk pilots uitgevoerd met KBH (BIJ12, 2015; Van Bommel, et al., 2020). Hier werd geconcludeerd dat KBH een effectieve manier van het weren van wolven kan zijn, maar hier wel een aantal voorwaarden aanhangen en dus niet zomaar toepasbaar is.

Verkeersveiligheid

In Europa zijn wolven vaak slachtoffer in het verkeer. Ook in Nederland is dit al een aantal keren het geval geweest. (Overijssel en Drenthe in 2017, Limburg in 2018, Gelderland 2020). Deze ongelukken lopen meestal dodelijk af voor de wolf. Om natuurgebieden te verbinden en diersoorten (waaronder wolven) toch een mogelijkheid te geven om drukke wegen veilig over te steken zijn er verschillende faunapassages aangelegd in Gelderland.

¹⁵ www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen

5. BEHEER

Wolven zijn roofdieren en kunnen aanzienlijke schade aanrichten. Om het laatste te voorkomen is er behoefte aan een planmatige aanpak. Voor deze aanpak (benoemd als beheer) zijn er doelstellingen opgesteld. De doelstellingen zijn afgeleid van de eerder benoemde wettelijke belangen.

5.1 DOELSTELLING WOLF

Gelinkt aan wettelijke belangen:

- Voorkómen van belangrijke veeteeltschade;
- Voorkómen van schade aan openbare veiligheid en volksgezondheid.

5.2 AFGELOPEN BEHEERPERIODE

Tot heden is er geen ontheffing verleend voor (zwervende) wolven in Nederland. Er hebben zich geen dusdanig grote problemen voorgedaan.

5.3 BEHEER 2020-2026

Voor de aankomende beheerperiode zal er nog geen actief beheer in de vorm van regulatie van de wolf aan de orde zijn. De FBE is voornamelijk betrokken door adviezen te geven en actief mee te denken over zaken gerelateerd tot de terugkomst van de wolf. Daarnaast is de FBE ook actief betrokken als de wolf zorgt voor gevaarlijke situaties.

Om de komst van de wolf zo goed als mogelijk te begeleiden hebben de provincies een interprovinciaal wolvenplan opgesteld. Hierin worden vijf verschillende fasen beschreven:

1. Er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland.
2. Er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland.
3. Er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland.
4. Er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland.
5. We bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Begin 2019 is het interprovinciale wolvenplan, waar fase 1 t/m 4 beschreven staan, gepubliceerd. Het interprovinciale wolvenplan kan [hier](#) gelezen worden. Het wolvenplan is leidend voor de aankomende beheerperiode. Dit fbplan benadert het landelijke wolvenplan vanuit Gelders perspectief. Sinds de geboorte van de Veluwe wolvenjongen is fase vier van start gegaan.

Het ingrijpen bij wolven is waarschijnlijk slechts aan de orde als wolven gevaarlijk of problematisch gedrag vertonen in relatie tot mensen of in het geval er hybridisatie met honden zou optreden of bij herhaaldelijke aanvallen van goed beschermd vee. Het vaststellen of een wolf hybride is of niet, gaat middels DNA onderzoek. Het is in het belang van het behoud van de soort (wolf) dat hybriden uit de populatie worden weggenomen. Hybriden hebben een verhoogde kans op probleemgedrag en bovendien vervagen ze het soms toch al moeilijk zichtbare onderscheid tussen wolf en hond. Om verwarring te voorkomen over de definitie van een hybride wolf, is het noodzakelijk dat DNA onderzoek wordt uitgevoerd door een erkend instituut die onderdeel is van het CE-wolfconsortium (WENR, INBO, Senckenberg Instituut).

Op de lange termijn wordt ingrijpen uit oogpunt van de bestrijding van schade, overlast of populatiebeheer niet op voorhand uitgesloten. De mogelijkheden daartoe zijn gebonden aan internationale verdragen, wet- en regelgeving, zaken die buiten de bevoegdheid van de provincies liggen.

Wolvenwaarnemingen

De centrale registratie van meldingen rond de wolf lopen via het **Wolvenmeldpunt**. Waarnemingen van de wolf zelf of sporen en of eventuele kadavers achtergelaten door de wolf kunnen daar gemeld worden. De FBE communiceert dit ook naar buiten toe. Daarnaast adviseert de FBE het volgende als men een wolf tegenkomt:

- Probeer een foto of filmpje te maken,
- houdt hond(en) aan de lijn,
- blijf kalm en benader de wolf niet, neem langzaam afstand,
- als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken,
- voer de wolf niet.

5.3.1 Conflictsituaties

In het wolvenplan wordt onderscheid gemaakt tussen drie potentiële conflictsituaties: wolf-mens, wolf-hond en wolf-vee. De omgang met mogelijke probleemsituaties is als volgt beschreven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. De uitwerking van deze probleemsituatie is o.a. ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma (2013) en het Niedersächsisches Wolfskonzept (2017). Voor meer gedetailleerde informatie zie het interprovinciale wolvenplan.

Sommige probleemsituaties vergen het verjagen of zelfs het doden van wolven. In deze situaties zal de FBE actief betrokken zijn.

Situaties dat het verjagen van wolven aan de orde is:

- Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied;
- Wolf benadert meermaals mensen;
- Wolf benadert meermaals mensen met honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief).

Situaties dat het doden van wolven aan de orde is:

- Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding;
- Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden;
- Wolf doodt honden bij bebouwing, op erf of in tuinen (indien preventieve maatregelen niet helpen).

Het doden van de wolf is een laatste oplossing als alle andere middelen tevergeefs zijn. Als een wolf probleemgedrag of ongewoon gedrag vertoont zal eerst geprobeerd worden om de wolf te vangen en te zenderen. Op deze manier kan gedrag/verplaatsing beter geobserveerd worden en kan er gericht gewerkt worden aan oplossingen zonder dat dit tot de dood van de wolf leidt. Het zenderen van de wolf zal via een ontheffing gaan.

5.3.2 Aangereden wolven

Wolven kunnen vele kilometers afleggen en in een drukbevolkt land als Nederland is dit niet zonder risico. In Duitsland is het verkeer doodsoorzaak nummer één. Het is al enkele keren verkeerd gegaan in Nederland wat leidde tot de dood van de betreffende wolf.

Als er een wolf aangereden wordt, is het van belang dat er dan volgens de juiste lijnen wordt gehandeld, hiervoor zijn protocollen opgesteld¹⁶. De FBE heeft namens Stichting Wildaanrijding Nederland (SWN) via de provincie de opdracht aangevraagd en verkregen voor valwild¹⁷. Wolven zijn hier ook onderdeel van.

Deze opdracht biedt de mogelijkheid voor daartoe aangewezen uitvoerders om zonder toestemming van de grondeigenaar (die in veel gevallen door tijdsgebrek niet bekend zijn) in het kader van dierenwelzijn en openbare veiligheid (veiligheid wegverkeer) dieren uit hun lijden te verlossen.

¹⁶ www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

¹⁷ Valwild is de term die gebruikt wordt voor aangereden dieren.

Als er een wolf wordt aangereden, dan zal deze melding binnenkomen bij de politiemeldkamer. Vervolgens zal een deelnemer van SWN ter plaatse gaan en volgens werkwijze handelen. Daarbij wordt rekening gehouden met het landelijke wolvenprotocol en zal wanneer mogelijk overlegd worden met het Wolvenmeldpunt. Vervolgens zal een vrijwilliger van SWN volgens protocol handelen. Over het algemeen geldt dat als een wolf dusdanig is verwond (gebroken rug of bekken) de wolf uit zijn lijden verlost zal worden. Als het alleen om kleine breuk gaat zoals een gebroken poot, zal de wolf verder lopen en ook niet ter plaatse te vinden zijn. SWN heeft hiervoor een 'instructie werkwijze aanrijding wolf' opgesteld.

5.3.3 Ontheffingsaanvraag

Er is geen reden om op voorhand een ontheffing aan te vragen voor potentiële probleemsituaties. Wanneer zich probleemsituaties voordoen kan dit middels de weg van ontheffing (niet acute problemen) of de burgemeester heeft (bij acute problemen) de bevoegdheid (Gemeentewet artikel 175 en 176) al dan niet via de politie op te treden.

Er is op voorhand nagedacht over de inhoud van een eventuele toekomstige ontheffing. Op deze manier kan er snel en effectief gehandeld worden als dit noodzakelijk blijkt.

In die gevallen waarin een ontheffing aangevraagd wordt, vindt dit plaats op grond van artikelen 3.8 en 3.17 Wnb. Dit zal een ontheffing zijn voor:

- Het opzettelijk te doden of te vangen (artikel 3.5 lid 1, Wnb);
- Het opzettelijk verstoren (artikel 3.5 lid 2, Wnb);

Het gebruik van de volgende middelen en methoden, op grond van het bepaalde in artikel 3.13, lid 1, 3 en 4 Besluit natuurbescherming (hierna: Bnb), in samenhang met artikel 3.15 eerste lid onder b Bnb en artikel 3.25, eerste lid Wnb, wordt aangevraagd:

- Kogelgeweer;
- Geluiddemper;
- Kunstmatige lichtbron en nachtzichtapparatuur;
- Vangkooien;
- Honden, niet zijnde lange honden (voor nazoecken of opsporen)
- Verdovingsgeweer;
- Verdovende en dodelijke injectie.

Daarnaast wordt op grond van het bepaalde in artikel 3.26, derde lid, in samenhang met artikel 3.26, eerste lid onder b, Wnb juncto artikel 3.16, eerste lid Bnb ontheffing aangevraagd voor het gebruik van het geweer op de volgende gronden:

- het gebruik van het geweer op een terrein dat niet ten minste een omvang heeft van 40 hectare;
- het gebruik van het geweer op terreinen die zijn gelegen binnen de bebouwde kom of onmiddellijk aan de bebouwde kom grenzende terreinen als bedoeld in art. 3.21, derde lid, Wnb;
- Het gebruik van het geweer voor zonsopgang en na zonsondergang (24 uur lang).

Verdere middelen en situaties e.d. zullen in de ontheffingsaanvraag brief naar de provincie uitgewerkt worden.

6. MONITORING

De FBE heeft geen aparte monitoring van wolven, maar volgt het interprovinciale wolvenplan betreffende de monitoring van de wolf. In hoofdstuk 6 van het wolvenplan wordt toegelicht dat er twee soorten monitoring zijn. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie.

De monitoring van wolven zelf is weer verder toegespitst tot de monitoring van zwervende wolven en territoriale wolven. Er wordt inmiddels een Monitoringsaanpak Veluwe 2019 opgezet, dit betreft actieve monitoring. De wolven op de Veluwe worden gemonitord middels sporen-, keutel- en prooidierenonderzoek. Dit zal worden aangevuld door ondersteunende cameravallen; cameravallen zijn een hulpmiddel om gerichter te zoeken. Hierdoor kan bijvoorbeeld achterhaalt worden welke wolven zich vestigen, het nieuwe DNA profiel van de jongen vastgelegd kan worden en kan het kern(leef)gebied worden bepaald. Dit wordt gecoördineerd door het Wolvenmeldpunt van de Zoogdierverseniging en wordt uitgevoerd door een netwerk van vrijwilligers en terreinbeherende organisaties. De keutels worden door het WEnR voor DNA geanalyseerd.

Voor meer informatie over het wolvenplan, klik [hier](#).

Rol van de jagers

Op de Veluwe zijn veel jagers actief om uitvoering te geven aan populatiebeheer en schadebestrijding van grote hoefdieren. Hierdoor zijn er veel extra ogen in het veld, die ook een rol kunnen betekenen voor de monitoring van de wolf.

Voor de jagers geldt hetzelfde advies, maak een foto of een filmpje en stuur deze op via het Wolvenmeldpunt.

In de toekomst zouden jagers wellicht een actievere monitoringsrol kunnen nemen. Voor nu is dit niet aan de orde, maar de FBE ziet de waarde in van 'het meerdere ogen' in het veld hebben en sluit een actievere rol voor de toekomst niet uit.

Arcadis, 2018.

De staat van instandhouding, factsheets voor 25 soorten in Gelderland.

[https://gelderland.notubiz.nl/document/6515265/1/Arcadis_De_staat_van_instandhouding%2C_factsheets_voor_25_soorten_in_Gelderland_%28PS2018-372%29](https:// gelderland.notubiz.nl/document/6515265/1/Arcadis_De_staat_van_instandhouding%2C_factsheets_voor_25_soorten_in_Gelderland_%28PS2018-372%29)

Bastmeijer, 2018.

Onderzoek naar de betekenis van 'de gunstige staat van instandhouding'.

[https://gelderland.notubiz.nl/document/6515266/1/Legal_Advice_for_Nature_Onderzoek_naar_de_betekenis_van_%E2%80%98de_gunstige_staat_van_instandhouding_%28PS2018-372%29](https:// gelderland.notubiz.nl/document/6515266/1/Legal_Advice_for_Nature_Onderzoek_naar_de_betekenis_van_%E2%80%98de_gunstige_staat_van_instandhouding_%28PS2018-372%29)

BIJ12, 2015.

Haalbaarheidsstudie voor de opzet van een mobiel kuddewaakhondenteam.

www.bij12.nl/assets/FF-3.3.2-Haalbaarheidsstudie-mobiel-kuddewaakhondenteam-20151213-1.pdf

BIJ12, 2017.

Kennisdocument Bever 1.0.

www.bij12.nl/assets/BIJ12-2017-001-Kennisdocument-Bever-1.0.pdf

BIJ12, 2017 (1).

Kennisdocument Das 1.0.

www.bij12.nl/assets/BIJ12-2017-003-Kennisdocument-Das-1.0.pdf

BIJ12, 2018.

PreventieKit – Module Bevers en beverratten.

www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-bevers-en-beverratten/

BIJ12, 2018 (1).

PreventieKit – Module Das.

www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-das/

BIJ12, 2018 (2).

PreventieKit – Module Wolven, vossen en marterachtigen.

www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen/

BIJ12, 2019.

Samenleven met bevers.

www.bij12.nl/assets/FF-60.-Zoogdiervereniging-en-Faunafonds-2012.-Brochures-Samenleven-met-bevers.pdf

Blanker, P.S., Roovers, M. Cox & R. Schippers, 2017.

Beverprotocol Noord-Brabant. Waterschap Aa en Maas, Waterschap De Dommel & Waterschap Brabantse Delta.

Broekhuizen, S., Klees, D., & Muskens, G., 2010.

De steenmarter (1st ed.). Zeist: KNNV Uitgeverij.

Creel, S., Winnie, J.A., 2005.

Responses of elk herd size to fine-scale spatial and temporal variation in the risk of predation by wolves. *Animal Behaviour*. 69:1181–1189.

Czech, A. 2005.

Analiza dotychczasowych rodzajów i rozmiaru szkód wyrządzanych przez bobry (*Castor fiber*) oraz stosowanie metod rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Instytut Ochrony Przyrody PAN. Kraków

Das & Boom, 2017.

Aanbevelingen dassenbeleid voor de provincie Gelderland.

DBBW, 2018.

Wolfsterritorien in Deutschland.

dbb-wolf.de/Wolfsvorkommen/territorien/entwicklung-der-rudel

Dijkstra, V., & Hollander H., 2016.

Bevers in regionale watersystemen. Rapport Zoogdiervereeniging.

Everaert, J., Gorissen, D., Van Den Berge, K., Gouwy, J., Mergeay, J., Geeraerts, C., Van Herzele, A., Vanwanseele, M.-L., D'hondt, B. & Driesen, K., 2018.

Wolvenplan Vlaanderen. Versie 7 augustus 2018. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2018 (70). Brussel

Hollander H., & La Haye, M., 2013.

Dassenschade en – preventie. Ministerie van Economische Zaken. Soortenstandaard Das, *Meles meles*.

IUCN Red List, 2018.

Canis aureus.

iucnredlist.org/details/3744/0

Kamczyc, J., Bielachowicz, M. & Pers-Kamczyc, E. 2016.

Damages caused by European beaver (*Castor fiber* L., 1758) in broadleaved stands. *Forestry Letters* 109: 7–10

Krofel, Miha & Giannatos, Giorgos & Ćirović, Duško & Stoyanov, Stoyan & Newsome, Thomas, 2017.

Golden jackal expansion in Europe: A case of mesopredator release triggered by continent-wide wolf persecution?. *Hystrix*. 28. 9-15. [10.4404/hystrix-28.1-11819](https://doi.org/10.4404/hystrix-28.1-11819).

Kuijper, D.P.J., Bubnicki, J.W., Churski, M., Mols, B., van Hooft, P., 2015.

Context dependence of risk effects: wolves and tree logs create patches of fear in an old-growth forest.

Behavioral Ecology, Volume 26, Issue 6, pp. 1558–1568,

<https://doi.org/10.1093/beheco/arv107>

Kuijper, D.P.J., Sahlén, E., Elmhagen, B., Chamaillé-Jammes, S., Sand, H., Lone, K. and Cromsigt J.P.G.M., 2016.

Paws without claws? Ecological effects of large carnivores in anthropogenic landscapes. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*

<http://doi.org/10.1098/rspb.2016.1625>

Kurstjens, G. & F. Niewold, 2011.

De verwachte ontwikkelingen van de beverpopulatie in Nederland: naar een bevermanagement. Kurstjens Ecologisch Adviesbureau & Niewold Wildlife Infocentre.

Link, R. 2004.

Living with wildlife; Beavers.

<https://wdfw.wa.gov/living/beavers.pdf>

Jhala, Y.V., & Moehlman, P.D., 2004.

Golden Jackal *Canis aureus* Linnaeus, 1758. In: S. Sillero-Zubiri, M. Hoffmann and D.W. Macdonald (eds), *Canids: Foxes, Wolves, Jackals and Dogs. Status Survey and Conservation Action Plan*, pp. 156-161. IUCN, Gland.

NABU, 2018.

Wölfe in Deutschland.

www.nabu.de/tiere-und-pflanzen/saeugetiere/wolf/deutschland/index.html

NOS, 2012.

De steenmarter rukt op.

<https://nos.nl/artikel/394184-de-steenmarter-rukt-op.html>

Provincie Gelderland, 2019.

Uitvoeringskader Fauna Gelderland.

https:// gelderland.stateninformatie.nl/document/7301961/1/Bijlage_Uitvoeringskader_Fauna_Gelderland

Provincie Gelderland, 2020.

Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe.

https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Natuur/DOC_Gebiedsgericht_preventieplan_wolvenschade_Veluwe.pdf

RVO, 2015.

Soortenstandaard Bever.

www.rvo.nl/sites/default/files/2015/01/Soortenstandaard%20Bever.pdf

Terborgh, J., Estes, J.A., 2010.

Trophic cascades: predators, prey, and the changing dynamics of nature. Washington (DC): Island Press.

van Ginkel, H.A.L., Kuijper, D.P.J., Schotanus, J., Smit, C., 2018.

Wolves and Tree Logs: Landscape- Scale and Fine-Scale Risk Factors Interactively Influence Tree Regeneration. *Ecosystems* (2019) 22: 202.

<https://doi.org/10.1007/s10021-018-0263-z>

Van Bommel, F., Vreugdenhil, S., & La Haye, M., 2015.

De Das. Zeist: KNNV Uitgeverij.

Van Bommel, F., Linnartz, L. & Floor, L. 2015

Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven. ARK Natuurontwikkeling en van Bommel Faunawerk

Van Bommel, F., Pekel, M., Linnartz, L., & Dorgelo, R., 2020.

Pilot Kuddewaakhonden in de Nederlandse Schapenhouderij: Preventie van Predatie door Wolven. www.bij12.nl/wp-content/uploads/2020/02/Rapportage-Pilot-Kuddewaakhonden.pdf

Wilderness Society, 2016.

The Return Of The Golden Jackal.

<https://wilderness-society.org/return-golden-jackal/>

Wolven in Nederland, 2018.

De goudjakhals.

www.wolveninnederland.nl/goudjakhals

Wolven in Nederland, 2018 (1).

De wolf.

www.wolveninnederland.nl/de-wolf

Zoogdiervereniging, 2018.

Bever.

www.zoogdiervereniging.nl/bever

Zoogdiervereniging, 2018 (1).

NEM verspreidingsonderzoek Bever. Telganger okt-2018;

www.zoogdierwinkel.nl/sites/default/files/imce/nieuwefile/Winkel/pdf%20download/Telganger%20oktober%202018_0.pdf

Zoogdiervereniging, 2018 (2).

Das.

www.zoogdiervereniging.nl/das

Zoogdiervereniging, 2018 (3).

Steenmarter.

www.zoogdiervereniging.nl/steenmarter

Zoogdiervereniging, 2018 (4).

Wolf.

www.zoogdiervereniging.nl/wolf-canis-lupus

FBE GELDERLAND

Kantoorpand Zuidpoort
Wassenaarweg 40
6843 NW Arnhem

085 0208 340
gelderland@faunabeheereenheid.nl
www.faunabeheereenheid.nl/gelderland